

Ref 105
Oc

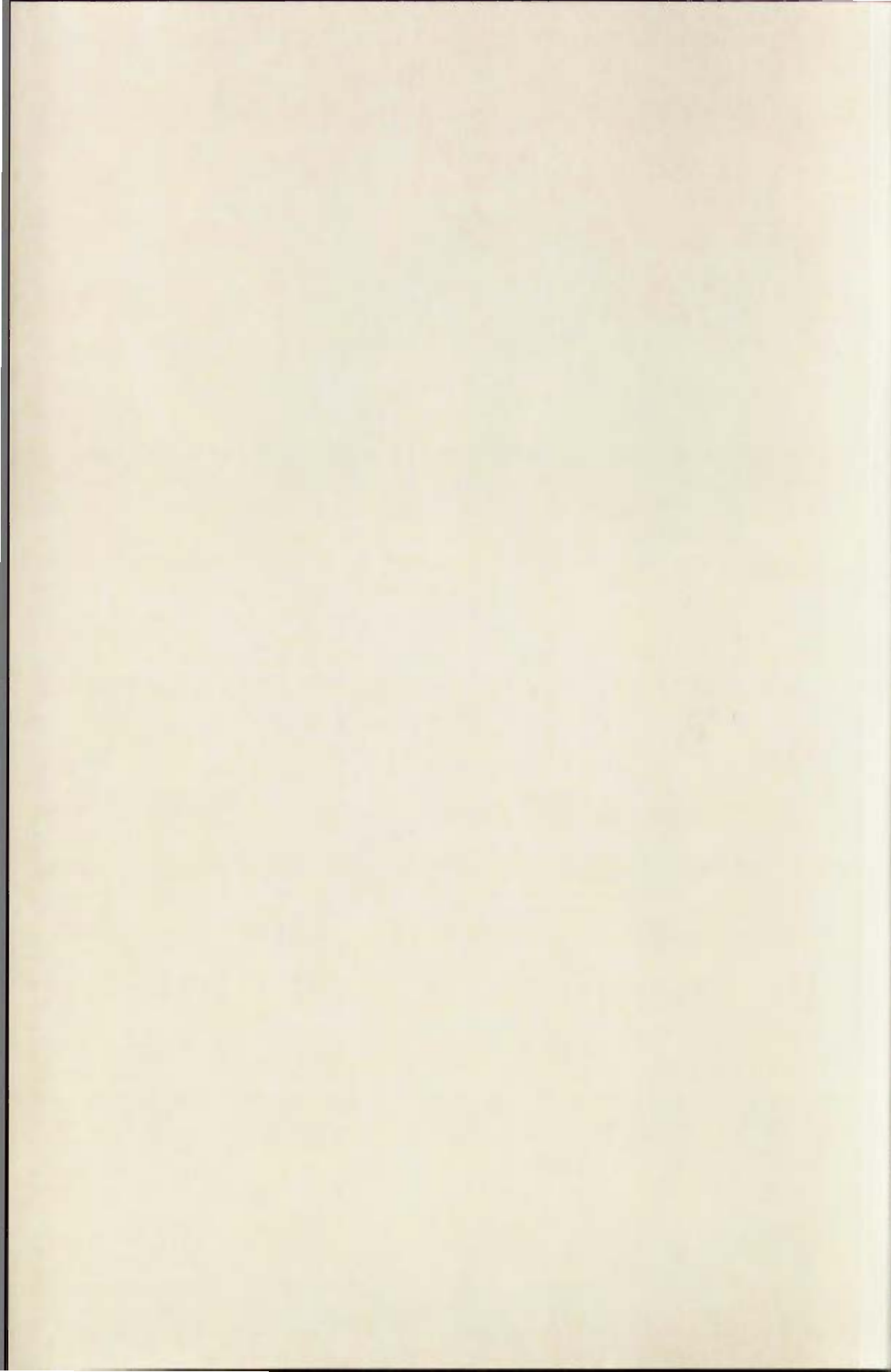
INVANDRARE I STORSTAD.

UNDERLAGSRAPPORT FRÅN

STORSTADS UTREDNINGEN

SOU 1989:111

Statens offentliga utredningar

1989:111

Statsrådsberedningen

Invandrare i storstad

Underlagsrapport av storstadsutredningen
Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981 — 1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM. Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 STOCKHOLM

Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8¹⁰ — 12⁰⁰ (externt och internt)

08/763 10 05 12⁰⁰ — 16⁰⁰ (endast internt)

Produktion Libergraf

Omslag Libergraf/Design

ISBN 91-38-10472-5

ISSN 0375-250X

Svenskt Tryck Stockholm 1990 030924

Förord

Storadsutredningen har i uppdrag att utarbeta förslag till åtgärder för att förbättra livsmiljön i storstäderna. Utredningen har i en serie undersökningar klarlagt levnadsvillkoren i de svenska storstäderna. Det har också varit naturligt att särskilt uppmärksamma invandrarnas levnadsvillkor, eftersom invandrarna är rikt representerade i storstadsområdena.

Storadsutredningen har givit regionplane- och trafikkontoret i Stockholms läns landsting i uppdrag att genomföra en studie av invandrarna i storstaden.

Rapporten består av två delar. Del 1 innehåller en översiktlig och sammanfattande beskrivning av invandrarnas levnadsvillkor i storstäderna. Denna del har utarbetats av Roger Bernow och Åke Boalt. Del 2 innehåller bidrag av olika författare som presenterades i samband med en hearing om invandrarnas levnadsvillkor som storadsutredningen arrangerade i september 1989.

Rapporten kommer att vara ett underlag för storadsutredningens fortsatta arbete.

Jan O Karlsson

Del 1

Innehållsförteckning

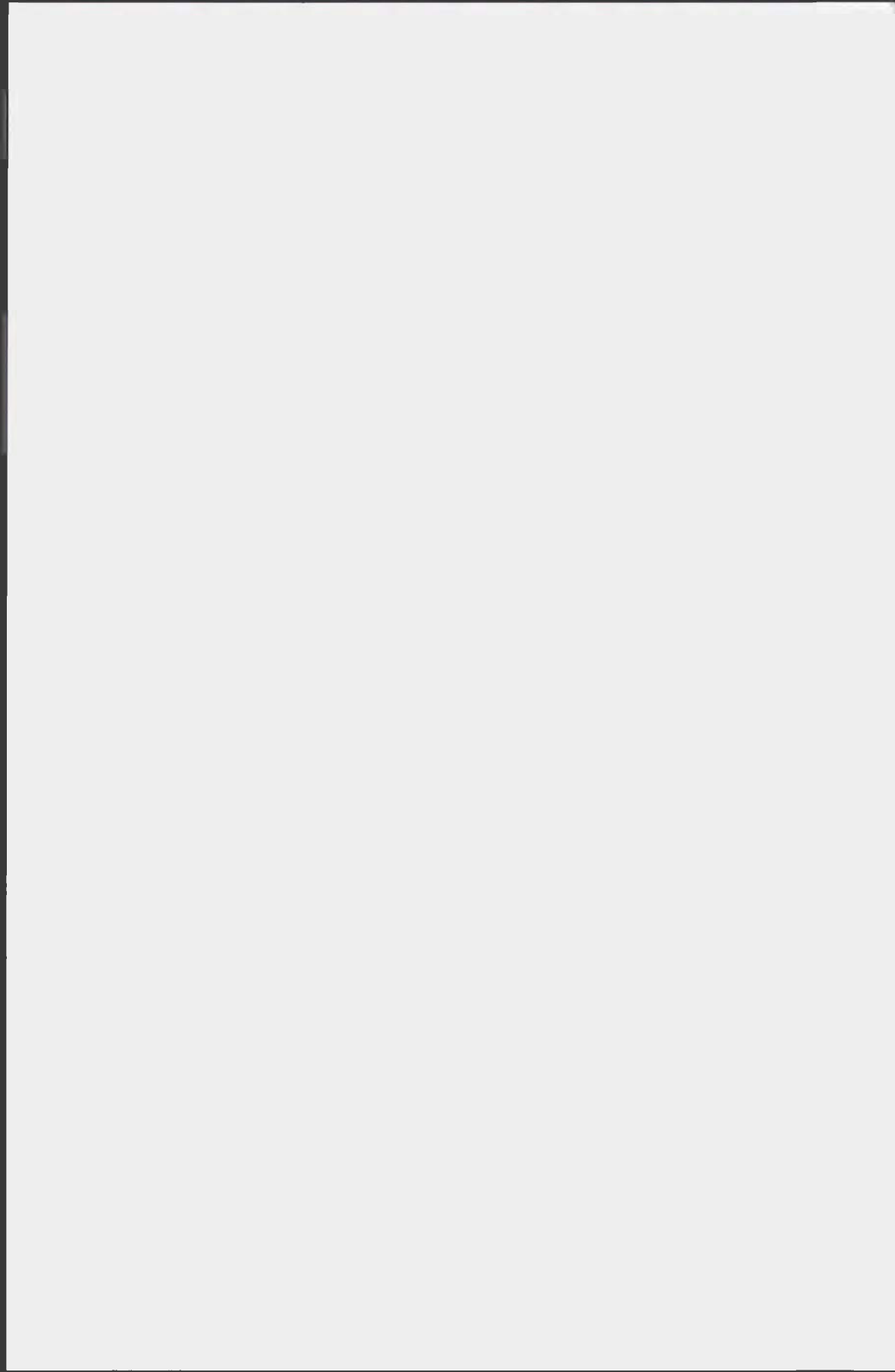
	Sid
1 Sammanfattning	9
2 Inledning	11
2.1 1984 års invandrarundersökning i Stor-Stockholm	11
2.2 Rapportens uppläggning	13
3 Invandrare och invandring	16
3.1 Integration i det svenska samhället	16
3.2 Begreppet invandrare i statistiken	18
3.3 Invandrare från skilda länder	20
3.4 Invandrare i storstadskommunerna	20
3.5 Det nya flyktingmottagandet	22
3.6 Vistelsetiden i Sverige	25
4 Invandrare på arbetsmarknaden	27
4.1 En förändrad arbetsmarknad	27
4.2 En förändrad yrkesstruktur	28
4.3 Invandringens ändrade karaktär	30
4.4 Invandrarnas förvärvsfrekvenser	30
4.5 Invandrares yrkesstrukturer	34

Innehållsförteckning (forts)

	Sid
4.6 Yrkesstrukturen bland invandrare och infödda svenskar	34
4.7 Yrke och vistelsetid	35
4.8 De vanligaste första yrkena	36
4.9 Invandrares yrkeskarriärer	38
5 Invandrares ekonomiska resurser	42
5.1 Kvarstående socialhjälsberoende i vissa grupper	44
6 Invandrare på bostadsmarknaden	45
6.1 De materiella boendevillkoren	45
6.2 Hustyp, upplåtelseform och vistelsetid	47
6.3 Bostadsområdesegenskaper	48
6.4 Den etniska boendesegregationen	49
6.5 Den etniska boendesegregationen och vistelsetiden	50
6.6 Etnisk och socioekonomisk segregation	51
6.7 Diskussion	53
7 Invandrare och hälsa	56
7.1 Långa sjukskrivningar	56
7.2 Förtidspensionerade	58
7.3 Dödlighet	59
7.4 Upplevd hälsa	63

Innehållsförteckning (forts)

	Sid
7.5 Särskilda riskgrupper	63
7.6 Diskussion	64
Referenser	67

1 Sammanfattning

Sverige har sedan efterkrigstiden haft en nettoinvandring som i växande grad riktats mot storstadsområdena, nära hälften av alla utrikesfödda bor i de tre storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö.

Bland de utomnordiska invandrarna har arbetskraftsinvandringen nästan helt upphört och förbytt till flyktinginvandring. Den stora koncentrationen mot storstadsområdena och vissa kommuner i dessa, ligger bakom det förändrade system för flyktingmottagning som infördes 1986, den s k "hela Sverige"-strategin. Sedan 1986 har också storstädernas andel av invandringen minskat något i förhållande till övriga riket.

Under de senaste 20 åren har arbetsmarknaden omvandlats kraftigt mot en allt mer kunskapsintensiv inriktning, samtidigt som det har försvunnit många arbetstillfällen inom tillverkningsindustrin. Parallellt med denna utveckling har invandringens karaktär förändrats från att ha dominerats av arbetskraftsinvandring till att nu domineras av flyktingar och anknytningsfall. Invandringen har också förändrats så att dagens invandrare kommer från länder som kulturellt är mera annorlunda och dagens invandrare består i allt högre utsträckning av mycket välutbildade personer.

De nyanlända invandrarna har svårigheter att snabbt etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Ju längre de stannar i landet desto mer väletablerade blir de på arbetsmarknaden. Men denna etableringsfas tenderar att bli lång och många gånger tar det cirka tio år innan de funnit ett yrke som någorlunda motsvarar deras yrkes- och utbildningsbakgrund. Detta är en misshushållning med resurser sett både ur ett mänskligt och ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Det finns därför all anledning att se över möjligheterna att förkorta denna etableringsfas.

Inte minst viktigt är det med förstärkt svenskundervisning, särskilt med tanke på de många välutbildade som söker yrken där det ställs stora krav på goda kunskaper i det svenska språket.

Den långsamma etableringen på arbetsmarknaden syns också i invandrarnas ekonomiska situation, i deras etablering på bostadsmarknaden. De nyanlända invandrarna ansamlas i ett begränsat antal bostadsområden och dessa områden tillhör i de allra flesta fall storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden. Särskilt bekymmersamt är detta förhållande för barnen och ungdomarna. Ju längre invandrarna bott i storstadsregionen desto mindre blir sannolikheten att de skall bo i ett invandrantätt bostadsområde. Sammantaget innebär detta att cirka tre av fyra utlandsfödda personer inte bor i något invandrantätt bostadsområde.

Även om etableringen på arbets- och bostadsmarknaden påverkas starkt av vistelstiden i Sverige, så gäller att vissa invandrargrupper blir kvar i de segment av arbets- och bostadsmarknaden som är minst attraktiva för den infödda befolkningen.

Strukturomvandlingen på arbetsmarknaden, som varit särskilt snabb och gått längst i storstadsregionerna, har inneburit stora problem för många av de arbetskraftsinvandrare som kom till Sverige på 1960-talet. Bland dessa invandrare, som alltså länge arbetat inom främst tillverkningsindustrin, är det oroväckande många som avslutar sitt yrkesverksamma liv som förtidspensionärer. Det förefaller finnas ett stort behov av förstärkta insatser för omskolning och rehabilitering. Våra uppgifter tyder också på att de utländska förtidspensionärerna har en sämre hälsa än de infödda förtidspensionärerna och vissa invandrargrupper, särskilt de typiska arbetskraftsinvandrarna uppvisar genomgående en sämre hälsa. Det finns dock indikatorer på att även yngre flyktinginvandrare från vissa länder hade markant sämre hälsa än genomsnittsbefolkningen i motsvarande åldrar.

Det finns idag ett stort behov av fördjupade kunskaper om invandrares levnadsvillkor. För att sådana kunskaper skall bli tillgängliga krävs att befintliga register av intresse kompletteras med uppgifter om t ex födelseland, invandringsår m m och att stora kontinuerliga frågeundersökningar kompletteras i sina urval med ett tillräckligt antal utlandsfödda. Båda dessa åtgärder torde vara relativt enkla och billiga och skulle möjliggöra en mera nyanserad och detaljerad bild av invandrarnas levnadsvillkor.

2 Inledning

En viktig uppgift för storstadsutredningen är att belysa levnadsvillkoren för olika befolkningsgrupper i storstadsområdena. En stor, och växande, grupp utgörs av personer som är födda i andra delar av världen och det har sedan en längre tid förts en diskussion om hur levnadsvillkoren för invandrarna skall kunna förbättras.

För att få en översiktlig beskrivning av invandrarnas levnadsvillkor i storstadsregionerna vände sig storstadsutredningen till regionplane- och trafikkontoret vid Stockholms läns landsting där man har gjort en stor invandrarutredning med syfte att beskriva invandrarnas levnadsvillkor.

Hitintills har en hearing genomförts om invandrarnas situation i storstadsområdena. Den presenteras i del 2 av denna bok.

Föreliggande rapport skall ses som ett kompletterande underlag till en beskrivning av invandrarnas levnadsvillkor. I rapporten försöker vi ange några av huvudresultaten och huvuddragen i regionplane- och trafikkontorets stora invandrarundersökning. I framställningen har vi koncentrerat uppmärksamheten på invandrarnas resurser att hävda sig främst på arbets- och bostadsmarknaden, samt ange hur deras hälsotillstånd ter sig vid en jämförelse med den infödda befolkningen. Detta är naturligtvis ett smalt utsnitt ur den totala bilden av invandrarnas levnadsvillkor, men dessa förhållanden är centrala och har en nära anknytning till många andra centrala levnadsvillkor. Dessutom utgör de exempel på områden som är möjliga att direkt påverka med olika samhällsåtgärder.

2.1 1984 års invandrarundersökning i Stor-Stockholm

Eftersom materialet i denna rapport till stor del bygger på regionplane- och trafikkontorets invandrarundersökning presenteras den kortfattat nedan. Avsnittet avslutas med några reflexioner om varför det är så knapphändigt med relevanta uppgifter kring invandrarnas levnadsförhållanden.

För att kunna ge en någorlunda bred beskrivning av invandra-

res levnadsförhållanden är det inte tillräckligt att enbart analysera befintliga register då dessa innehåller uppgifter om t ex födelseland på ett mycket fragmentariskt sätt och i många fall saknas relevanta uppgifter om nationalitet helt. Regionplane- och trafikkontoret lät därför genomföra en brett upplagd intervjuundersökning som komplement till analyserna av folk- och bostadsräkningar, arbetskraftsundersökningarna, (AKU), sjukskrivningar, slutenvårdskonsumtionen m m. Redan dessa registerbearbetningar gav en del ej tidigare redovisade fakta, bland annat uppgifterna om de oroväckande höga antalet förtidspensionärer bland vissa invandrargrupper, beskrivningar av invandrarnas individuella yrkeskarriärer under 1970-talet etc.

Det använda frågeformuläret bestod av två delar. Ett mera konventionellt formulär som var mycket omfattande och innehöll frågor kring familjeförhållanden, umgänge, språk, boende, utbildning, arbete, ekonomi, hälsa, barnomsorg. Naturligtvis konstruerades formuläret via en mycket lång rad av kompromisser mellan bredd och djup. Den andra delen av formuläret var begränsat till frågeområdena arbete, utbildning, familj och boende. De svarande fick redogöra för varje gång det inträffat en förändring i något av dessa avseenden under hela vistelsetiden i Stockholms län. Varje gång en förändring skett anges varför den skett och hur den nya situationen såg ut.

Även beslutet om vilka som skulle intervjuas är resultatet av en kompromiss. Dilemmat var nämligen att vi dels ville kunna uttala oss om hela invandrargruppen och dels om invandrare från skilda länder. Kompromissen blev ett urval där folk födda i Finland, Jugoslavien, Grekland, Polen och Chile representerades ordentligt. De fem länderna representerar ett brett spektrum av invandringsmotiv, invandringstidpunkt, kulturell bakgrund m m. Trots detta är det självklart att dessa grupper på intet sätt representerar alla de olika invandrargrupper som finns i Sverige. Invandrare från alla övriga länder ingick i en "övrigkategori" i samma proportion som de utgjorde i befolkningen.

Som jämförelsegrupp utvaldes svenskfödda personer som bor i Stockholms län, men som tillbringat sin huvudsakliga uppväxttid inom Sverige, men utanför länet.

Svarsfrekvensen varierar något mellan de olika grupperna och är genomsnittligt över 80 procent, vilket är ett oväntat gott resultat.

Idag är tio rapporter publicerade och de behandlar frågeområdena boende (2), utbildning, arbete (3), hälsa, invandrarnas syn på Sverige och svenskarna och en rapport om landstingsanställda invandrare. Den här föreliggande rapporten försöker sammanfatta några av de viktigaste resultaten vad avser främst förhållanden på bostads- och arbetsmarknaden och frågor kring invandrarnas hälsa.

2.2 Rapportens uppläggning

Rapporten är disponerad så att kapitel 3 ger en bred och översiktlig beskrivning av invandrarnas livssituation i storstadsområdena. Här diskuteras också hur begreppet invandra-re skall avgränsas.

I kapitel 4 beskrivs hur arbetsmarknaden förändrats och hur invandringens karaktär förändrats. Mot denna bakgrund redovisas olika invandrargrupperns etablering på arbetsmarknaden och vi försöker visa att etableringsprocessen på arbetsmarknaden många gånger är mycket lång och att vissa invandrargrupper är kraftigt överrepresenterade bland de som slås ut från arbetsmarknaden. Men vi visar också hur vissa invandrargrupper klarar sig bra på den svenska arbetsmarknaden.

Därefter behandlas mycket översiktligt olika invandrargrupperns ekonomiska situation i kapitel 5 och vi kan där visa hur denna är mycket nära kopplad till etableringen på arbetsmarknaden och hur de ibland mycket långa etableringsperioderna gör att många invandrare i början av sin vistelse lever under mycket små ekonomiska omständigheter.

I kapitel 6 beskrivs invandrarnas situation på bostadsmarknaden. Där visas bland annat att de allra flesta invandrare inte bor i invandrartäta bostadsområden samtidigt som vissa bostadsområden är mycket invandrartäta. Där visas också att de flesta av dessa invandrartäta bostadsområden kan betraktas som storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden och de

tycks i många fall vara inne i negativa spiraler. Här visas också att med ökad vistelsetid i Sverige så minskar sannolikheten mycket starkt att man skall bo i ett invandrartätt bostadsområde.

I kapitel 7 redogörs för invandrarnas hälsosituation som ju i mångt och mycket utgör en sammanfattande och övergripande indikator på en persons levnadsförhållanden. Här visas att många invandrargrupper har en dålig hälsa och att sjukvårdens organisation inte är särskilt väl planerad för att ta emot kraftigt växande grupper av t ex äldre invandrare. Inte heller har det gjorts några särskilt framgångsrika försök att matcha efterfrågan och utbud inom vårdsektorn så att man utnyttjar att patienterna har landsmän som arbetar inom sjukvården.

En huvudslutsats som går igen i alla avsnitten ovan är att invandrargruppen är så heterogent sammansatt att det är nästan meningslöst att göra några relevanta uttalanden som är giltiga för hela invandrargruppen, samtidigt som vi måste konstatera att det många gånger saknas data som kan ge en rättvisande bild av alla de olika invandrargrupperna. Denna situation skulle väsentligt kunna förbättras om befintliga register av intresse kompletterades med relevanta uppgifter om t ex födelseland, invandringsår m.m. Härigenom kan en stor mängd data göras tillgängliga för inspektion. På motsvarande sätt är det angeläget att man ser till att stora och befintliga frågeundersökningar utvidgas i sina urval så att ett tillräckligt antal utlandsfödda från skilda länder inbegrips. Kunskaperna om invandrarnas levnadsförhållanden kan då närma sig kunskaperna om den infödda befolkningens levnadsförhållanden. Detta kan enkelt ske genom en förhållandevis ringa ekonomisk och personell satsning.

I del 2 presenteras uppsatserna från en hearing om invandrares levnadsvillkor i storstadsregionerna. Här skriver Roger Bernow om olika strategier som skulle göra det möjligt att förbättra villkoren för invandrarforskningen och för invandrarnas möjligheter att själva komma till tals.

I den andra uppsatsen redovisar Jan Ekberg data om invandrares yrkeskarriärer genom att följa dessa under en femtonårsperiod med hjälp av longitudinella data. Därefter analyserar

Anders Harkman invandrarnas situation på arbetsmarknaden utifrån offentlig statistik och uppgifter från Stockholms läns landstings intervjuundersökning. I den fjärde uppsatsen redovisar Åke Boalt data om invandrares hälsa.

Därefter ger generaldirektören vid invandrarverket, Christina Rogestam och Sven Hjälmskog en aktuell beskrivning av situationen med det nya flyktingmottagandet.

Danuta Biterman beskriver invandrarnas situation på bostadsmarknaden med särskild tonvikt vid var i Stockholmsregionen invandrare tenderar att bosätta sig.

Åke Daun utvecklar sina resonemang om invandrares integration som politiskt mål och kulturell verklighet.

Erland Bergman ger sin syn på var kunskapsluckorna om invandrares levnadsvillkor är som mest besvärande.

I den avslutande uppsatsen skriver invandrarforskaren Markku Peura om etnisk mobilisering som förändringsfaktor.

3 Invandrare och invandring

Under mycket lång tid har stora grupper av invandrare bott och verkat i Sverige. Under 1800-talet och ända fram till 1930-talet var utvandringen från Sverige större än invandringen. Efter andra världskriget kom ett betydande antal flyktingar från Europa. Under 1950- och 1960-talen blev arbetskraftsinvandringen omfattande. Vid sidan av invandringen från de nordiska länderna, har flyktinginvandringen blivit helt dominerande under 1970- och 1980-talen.

Begreppet invandrare är oklart, vilka uppfattar sig själva som invandrare och vilka uppfattar omgivningen som invandrare? Underlaget i den officiella statistiken för att belysa invandrades förhållanden har förbättrats under senare år, men är fortfarande onyanserat och ofullständigt.

3.1 Integration i det svenska samhället

Begreppet invandrare är knutet till att en person brutit upp från sitt hemland och mer eller mindre varaktigt kommit att bosätta sig i ett annat land. Men i de flesta sammanhang avses även en ytterligare dimension, nämligen personers etniska tillhörighet och grad av integration i det nya landet. Det finns anledning att något belysa dessa frågor som bakgrund till de tämligen otympliga definitioner av invandrare som vi varit hänvisade till i denna rapport.

Den förhärskande uppfattningen under efterkrigstiden fram till mitten på 1970-talet var att invandrare skulle assimileras i det svenska samhället. Sedan slutet av 1970-talet har i stället värdet av ursprungskulturen och beroendet av den kommit att dominera synsättet.

I en uppsats om invandrades integration som redovisas i del 2 i denna rapport anför Åke Daun. "Det tycks mig ändå som om vi i Sverige ännu inte nått därhän, att vi dragit konsekvenserna av vårt så ljudliga tal om **det mångkulturella Sverige**. Vi påstår att Sverige är mångkulturellt, men ligger i vårt ordval någon annan tanke än att vårt land bebos av inte bara svenskar, utan av en stor andel människor, vilka växt upp i andra delar av

världen, att det nu finns en mångfald där det förut fanns en enhetlighet?

En verklig slutsats, inte bara klassifikatoriskt, är att Sverige inom sig rymmer många olika befolkningsgrupper, varibland en - den numerärt största - har svenska som modersmål och Sverige som den enda basen för sin nationella identitet. Andra känner sig t ex som både svenskar och turkar, eller i stort sett bara som turkar. Somliga kallar sig kanske sverigeturkar, en beteckning bildad på samma sätt som finlandssvenskar och med en liknande avsikt att som grupp fortsätta att leva som en etnisk-språklig minoritet. En del talar svenska - någorlunda väl, förutom modersmålet, andra nästan bara turkiska. Vissa talar flera språk, men dålig svenska.

Många invandrare har sitt umgänge uteslutande inom den egna etniska gruppen, även efter många år i Sverige. Somliga har ganska nära kontakt med en eller annan svensk eller svenska genom ingifte i den egna familjen eller i bekantskapskretsen. Vanligt är också äktenskap mellan invandrare från olika andra länder. Man förenas bland annat av utanförskapet och av liknande erfarenheter av mötet med svensk kultur.

Den mångkulturella situationen ger oss anledning att uppfatta och till och med definiera dessa invandrare som välintegrerade. **De är integrerade i sin egen kulturella miljö**, t ex i sin sverigegrekiska omgivning, men det är ett annat Sverige än det som de "etniska svenskarna" identifierar sig med. De förfogar över sina känslomässiga hållpunkter och har genom minnen en bindning till platser och hus. De har sina väl etablerade sociala nätverk, lojaliteter och strategiska kontakter. De har sina favoritställen, butiker och utflyktsmål, sin livsform som modellerats med den svenska omgivningen som en del av sin förutsättning, men bara en del. Vad vi talar om här är en fullständig miljö och en total livsform, men ändå ett annat Sverige än de etniska svenskarnas och ett annat liv än det för dem typiska.

Om dessa invandrare fungerar väl i sina sociala sammanhang och är fullt delaktiga i dessa finns det grund för att säga, att de är välintegrerade, ja rentav assimilerade i sin delkulturella miljö. På liknande sätt begränsar sig de etniska svenskarnas integration till dessa egna avgränsade sammanhang. En svensk

är inte integrerad eller assimilerad i alla svenska sammanhang, även om den förhållandevis homogena svenska kulturen ger en förtrogenhet eller åtminstone ytlig kännedom om andra svenska miljöer än den egna”.

3.2 Begreppet invandrare i statistiken

I den officiella statistiken förekommer ofta begreppen

Utrikes födda personer eller första generationens invandrare. Av dessa är nu drygt hälften svenska medborgare.

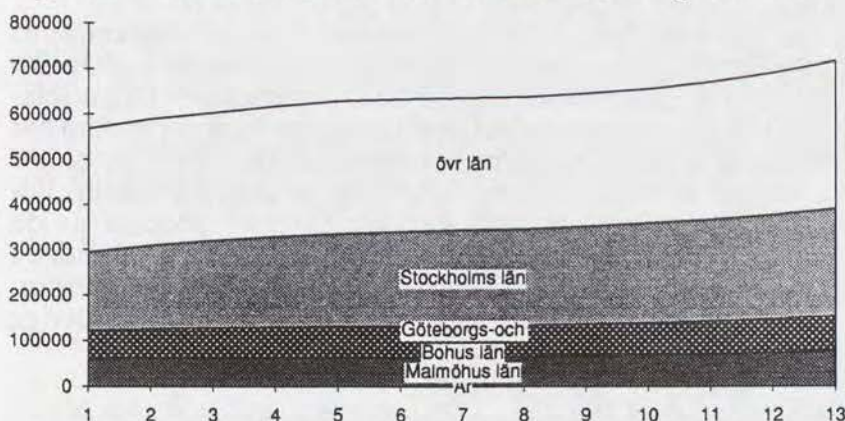
Utländska medborgare, huvuddelen är födda utomlands, men 10 procent är födda i Sverige.

Andra generationens invandrare, till denna grupp räknas de utländska medborgarna som fötts i Sverige, men också de som har den ena eller båda sina föräldrar födda utomlands. Folkbokföringen är uppbyggd så att det är mycket svårt att följa andra generationens invandrare när personerna blir äldre än 18 år.

I föreliggande rapport kommer vi att i möjligaste mån använda begreppet utrikesfödda i redovisningen. Eftersom invandrare från vissa länder ansöker om svenskt medborgarskap så snart de får möjlighet, är statistiken om utländska medborgare svår att använda vid jämförelser mellan invandrare från skilda länder. Här är begreppet utrikesfödda bättre, å andra sidan kommer då ej personer som är utländska medborgare, men födda i Sverige med. Denna grupp utgörs främst av ungdomar.

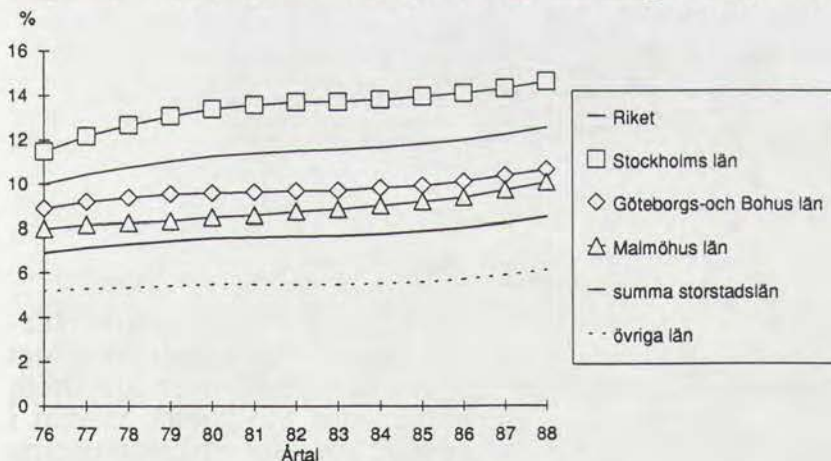
Invandrare har i stor utsträckning bosatt sig i storstadsområdena. Inriktningen mot storstäderna har ett nära samband med arbets- och utbildningsmöjligheterna där. Av Sveriges befolkning är 715 000 personer födda utomlands (8,5 procent). Nära hälften (48 procent) av alla utrikesfödda i landet bor i de tre storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö jämfört med att mindre än en tredjedel (31 procent) av hela befolkningen bor i storstadsområdena.

Figur 1: Utrikesfödda i storstadslänen och övriga län 1988

För att belysa utvecklingen över tiden kan vi inte gå längre tillbaka än 1976 och får då göra jämförelserna på länsnivå, vilket skiljer sig något från avgränsningen av storstadsområden. Av figur 2 framgår att antalet utrikesfödda ökar stadigt såväl i storstadslänen som i övriga län. Andelen utrikesfödda ligger ungefär dubbelt så högt i storstadslänen som i övriga län. Göteborg- och Bohuslän samt Malmöhus län ligger något över genomsnittet för riket, medan Stockholms län under hela perioden 1976-1988 ligger på en betydligt högre nivå.

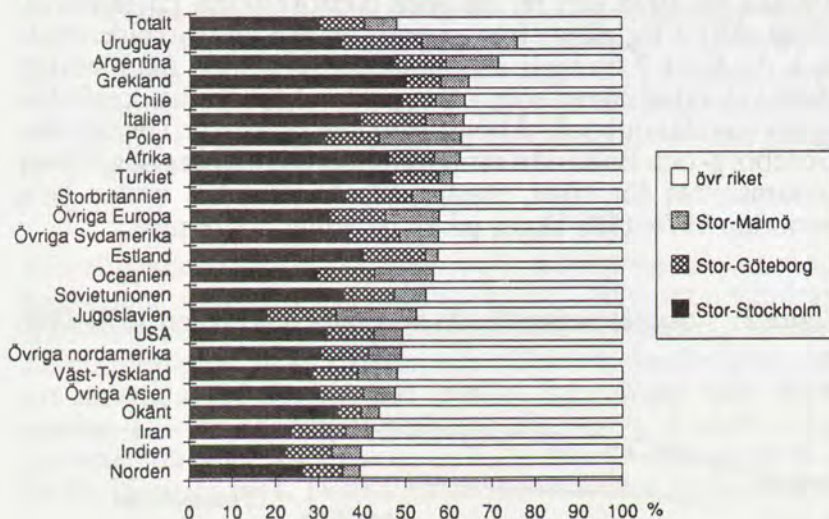
Figur 2: Andel utrikesfödda av totalbefolkningen 1976-1988

3.3 Invandrare från skilda länder

I storstadsområdena finns invandrare från ett mycket stort antal länder. I Stockholms län finns invandrare från 150 olika nationer (representerade av minst fem personer). På en relativt grov nivå kan man urskilja ett antal ländergrupper som har en tydlig överrepresentation i storstäderna. Till dessa hör främst de latinamerikanska länderna, afrikanska länder, Polen, Italien, Grekland och Turkiet. Över 60 procent av de utlandsfödda från dessa länder bor i de tre storstadsområdena jämfört med 48 procent av de utlandsfödda i genomsnitt. Under genomsnittet för landet ligger nästan bara de övriga nordiska länderna med 40 procent.

Figur 3: Andel av utrikesfödda från respektive land i storstadsområden 1988

3.4 Invandrare i storstadskommunerna

Det finns betydande skillnader mellan de tre storstadsområdena vad gäller invandarnas bosättning. I Stockholmsområdet med sina 22 kommuner utgör de utlandsfödda över 10 procent av befolkningen i 18 kommuner med Stockholm ungefär i mitten med 14 procent. Några av de större förortskommunerna

ligger betydligt högre, i själva Stockholm bor endast 44 procent av de utrikesfödda i hela Stor-Stockholm. I Göteborgsområdet är det bara Göteborg som ligger över 10 procent och hela 75 procent av de utrikesfödda bor i Göteborgs stad. I Malmöområdet ligger Malmö, Lund och Burlöv över 10 procent, 64 procent av de utrikesfödda bor i Malmö stad. Koncentrationen till själva centralkommunerna är alltså mycket mer markerad i Göteborgs- och Malmöområdena än i Stockholmsområdet.

Tabell 1: Utrikesfödda i storstadskommunerna, antal och procent av totala befolkningen 1988 (Källa: Invandrarverket)

Kommun	Utrikes födda		Kommun	Utrikes födda	
	Antal	Proc		Antal	Proc
Botkyrka	18427	27,0	Ale	1983	8,4
Danderyd	2787	9,8	Göteborg	57468	13,3
Ekerö	1330	7,4	Härryda	2140	8,2
Haninge	9137	14,8	Kungsbacka	2456	4,7
Huddinge	12270	17,1	Kungälv	1674	5,1
Järfälla	8064	14,3	Lerum	2066	6,4
Lidingö	4522	11,6	Mölndal	4290	8,4
Nacka	9544	15,4	Partille	2906	9,7
Salem	1491	12,1	Öckerö	335	3,2
Sigtuna	4835	16,0			
Sollentuna	6418	12,8	Stor-Göteborg	75318	10,9
Solna	8391	16,5			
Stockholm	94867	14,2	Burlöv	1615	11,1
Sundbyberg	4893	15,7	Kävlinge	1308	6,0
Tyresö	4578	13,6	Lomma	960	5,7
Täby	6449	11,4	Lund	8491	10,0
Upplands Väsby	6079	17,2	Malmö	34035	14,7
Upplands-Bro	3168	15,8	Staffanstorps	1067	6,1
Vallentuna	1933	9,3	Svedala	884	5,2
Vaxholm	440	67,0	Trelleborg	2879	8,3
Värmdö	2659	12,9	Vellinge	1400	5,2
Österåker	2823	10,0			
			Stor-Malmö	52639	11,3
Stor-Stockholm	215105	14,6			

I Stor-Stockholm finns nära hälften av i Sverige boende utrikesfödda från Grekland, Turkiet, Chile, Argentina och de afrikanska länderna. I Göteborgs- och Malmöregionerna finns en betydande andel av invandrarna från Jugoslavien och Uruguay. Invandrare från Polen är markant överrepresenterade i Malmö. Av de länder som går att särskilja i tillgänglig statistik framgår att invandrare från Iran, Indien och "övriga Asien" är relativt väl spridda utanför storstadsområdena.

3.5 Det nya flyktingmottagandet

Sedan 1985 är statens invandrarverk huvudman för mottagandet av flyktingar (asylsökande och kvotflyktingar). Genom avtal med invandrarverket åtar sig huvuddelen av landets kommuner sedan ett mottagarprogram, som innebär att de flyktingar som får uppehållstillstånd får bostad, undervisning i svenska m m. Flyktingarna fördelas på kommunerna enligt de kvoter man avtalat med invandrarverket.

Sedan 1986 har Stor-Stockholm tagit emot 20 procent av de flyktingar som placerats genom invandrarverket. Stor-Göteborg 8 procent och Stor-Malmö 6 procent. Av tabellen på följande sida framgår hur de mottagna flyktingarna fördelar sig på kommuner i storstadsområdena.

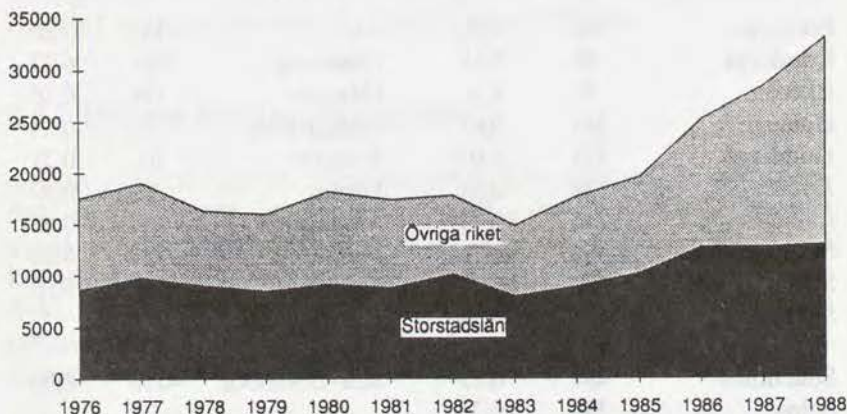
Tabell 2: Mottagna flyktingar 1986-1988 i storstadskommunerna (Källa: Invandrarverket)

Kommun	Antal	Proc av riket	Kommun	Antal	Proc av riket
Botkyrka	949	1,85	Ale	102	0,20
Danderyd	98	0,19	Göteborg	3261	6,37
Ekerö	82	0,16	Härryda	134	0,26
Haninge	342	0,67	Kungsbacka	76	0,15
Huddinge	522	1,02	Kungälv	106	0,21
Järfälla	314	0,61	Lerum	88	0,17
Lidingö	211	0,41	Mölndal	214	0,42
Nacka	363	0,71	Partille	132	0,26
Salem	100	0,20	Öckerö	0	0,00
Sigtuna	176	0,34			
Sollentuna	434	0,85	Stor-Göteborg	4113	8,03
Solna	383	0,75			
Stockholm	4937	9,64	Burlöv	82	0,16
Sundbyberg	222	0,43	Kävlinge	143	0,28
Tyresö	223	0,44	Lomma	60	0,12
Täby	331	0,65	Lund	604	1,18
Upplands Väsby	195	0,38	Malmö	2045	3,99
Upplands-Bro	225	0,44	Staffanstorps	42	0,08
Vallentuna	194	0,38	Svedala	70	0,14
Vaxholm	40	0,08	Vellinge	0	0,00
Värmdö	91	0,18			
Österåker	164	0,32	Stor-Malmö (exkl Trelleborg)	3046	5,95
Stor-Stockholm	10596	20,69			

Ett av målen för det nya flyktingmottagandet är att sprida flyktingar till kommuner i hela landet och minska trycket på redan mycket invandrartäta kommuner i storstadsområdena, den s k "hela Sverige"-strategin. Det är ännu för tidigt att dra några säkra slutsatser om detta har lyckats. Ser man på hur immigrationen från de icke nordiska länderna fördelar sig på storstadsområdena och övriga riket, finner man en tydlig ök-

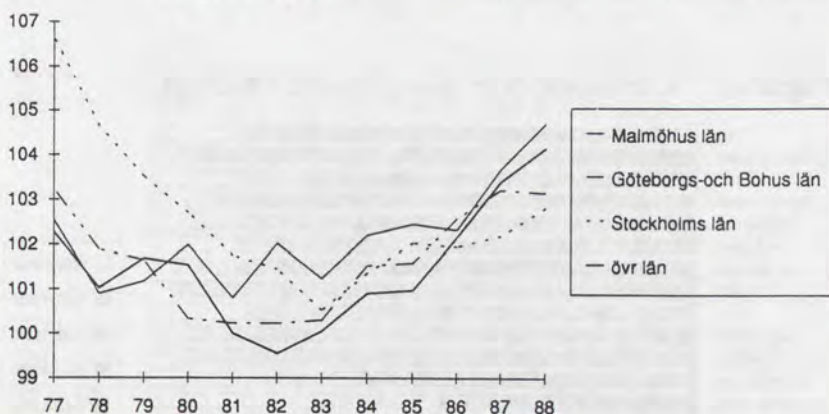
ning i övriga län av andelen som blivit kyrkobokförda som inflyttade från utlandet (se figur 4).

Figur 4: Årlig immigration av personer med icke nordiskt medborgarskap

Det går dock inte att utläsa om, och i så fall i vilken utsträckning, flyktingar som först placeras ut i landet sedan flyttar till större städer och storstadsregioner. Om man analyserar den årliga förändringen av antalet utrikesfödda i de tre storstadslänen och övriga län, har ökningstakten i övriga län varit påtaglig sedan 1986. Det finns en tendens att ökningen är något snabbare i Malmöhus län än i "övriga län". Stockholms län samt Göteborgs- och Bohuslän har en ökningstakt som ligger under övriga län (se figur 5).

Figur 5: Årlig procentuell förändring av antalet utrikesfödda 1977-1988

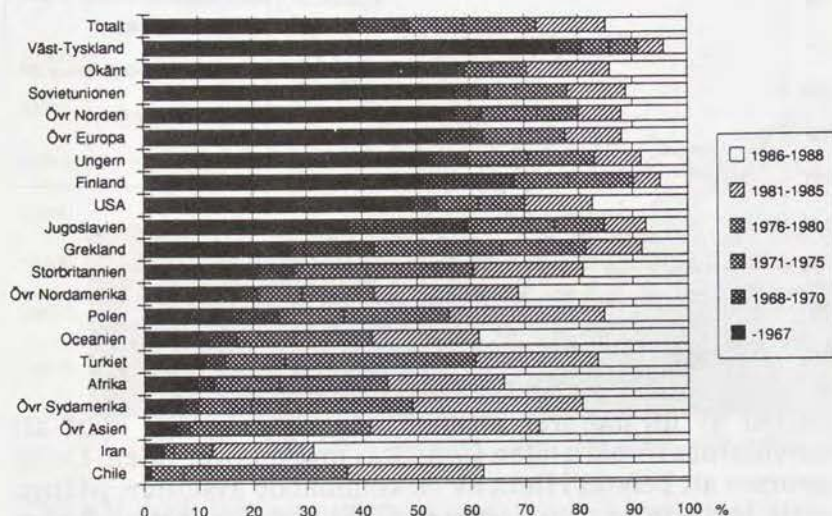
3.6 Vistelsetiden i Sverige

Studier av invandrades förhållanden visar mycket klart att individernas förhållanden förändras mycket över tiden. Detta kommer att belysas i flera av de kommande avsnitten. Många av de invandrare som kommer till Sverige har för avsikt att bosätta sig permanent, men många planerar för att återvända efter några år i Sverige. Bland flyktingar är det naturligtvis så att huvuddelen hoppas att situationen i hemlandet skall förändras så att det blir möjligt för dem att återvända. Även bland de som planerar att återvända är det vanligt att man av skilda skäl senare beslutar att stanna i Sverige.

Av de 280 000 utrikesfödda i Sverige 1988 hade hälften kommit till Sverige redan före 1971, de har vistats här i minst 18 år. Invandrare från de nordiska länderna och flyktingar efter andra världskriget dominerar denna grupp (se figur 6). Även bland jugoslaverna har hälften varit i Sverige åtminstone sedan 1971, bara var sjätte har kommit under 1980-talet. Bland grekerna är andelen som kom under 1970-talet något större, men drygt 40 procent kom före 1971 och två tredjedelar kom före 1975. Från Polen kom många flyktingar efter kriget och sedan har stora grupper kommit efter 1975. Från Turkiet var invandringen kraftig under andra delen av 1970-talet och första halvan av 1980-talet. Grupperingen av länderna i Sydamerika,

Asien och Afrika är grov, men huvuddelen av invandrarna från dessa länder har kommit efter 1976.

Figur 6: Utrikesfödda efter vistelsetid i Sverige

4 Invandrare på arbetsmarknaden

I detta kapitel skall kort beskrivas hur arbetsmarknaden omvandlats under de senaste 20 åren mot en allt mer kunskapsintensiv inriktning och hur det samtidigt har försvunnit många arbetstillfällen inom främst tillverkningsindustrin.

Parallellt med denna utveckling har också invandringens karaktär förändrats kraftigt från att ha dominerats av arbetskraftsinvandring till att nu, vid sidan av invandringen från de övriga nordiska länderna, nästan enbart bestå av flyktingar och anknytningsfall. Invandringen har också förändrats så att dagens invandrare kommer från länder som kulturellt är mera anorlunda och dagens invandrare består i allt högre utsträckning av mycket välutbildade personer.

Därefter redogörs för hur invandrarna etablerar sig på den svenska arbetsmarknaden genom att vi betraktar hur förvärvsfrekvenserna utvecklats, hur arbetslösheten och förtidspensioneringen utvecklats och hur invandrarnas yrkesstruktur ser ut jämfört med den infödda befolkningens. Här visas bland annat hur invandrarnas etablering på arbetsmarknaden påverkas av vistelsetiden i Sverige.

4.1 En förändrad arbetsmarknad

Under hela efterkrigstiden har en allt större andel personer inträtt på arbetsmarknaden. Förvärvsintensiteten för män i åldrarna 16 år och däröver har dock sjunkit sedan 1945. Speciellt markant är nedgången för de yngre (allt fler studerar allt längre) och för de äldsta. I den senare gruppen är förklaringen de växande andelarna förtidspensionärer. Bland kvinnorna har i stället förvärvsintensiteten ökat kraftigt främst genom en ökning av deltidsarbetet.

Samtidigt som allt fler är förvärvsarbetande har yrkesstrukturen på den svenska arbetsmarknaden i allmänhet och storstadsregionernas arbetsmarknad i synnerhet förändrats dramatiskt under de senaste 20 åren.

4.2 En förändrad yrkesstruktur

I hela Sverige, och särskilt i storstadsregionerna och andra universitetsorter, minskar andelen personer sysselsatta inom tillverkningsindustrin och andelen sysselsatta inom tjänstesektorn ökar. Dessa tendenser är utomordentligt entydiga.

Nära sammanhängande med detta har det skett en kunskapsfördjupning inom stora delar av arbetsmarknaden. Betydelsen av denna belyses bäst genom en indelning av arbetsmarknaden efter de sysselsattas arbetsuppgifter och utbildningsnivå. Vi börjar med att dela in alla yrken i fem grupper:

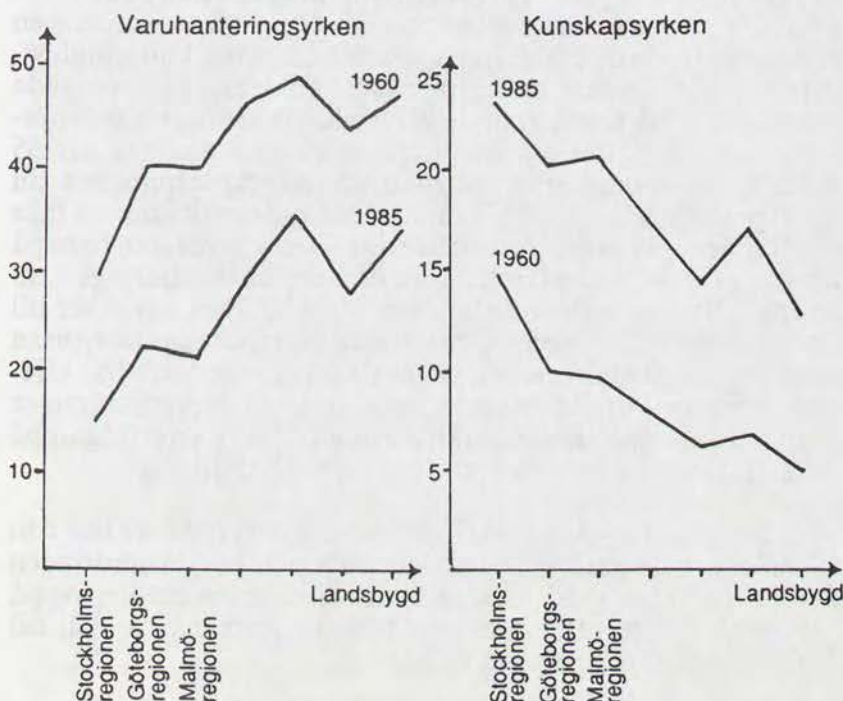
- 1 Kunskapsyrken inom tekniskt, naturvetenskapliga områden som bland annat omfattar ingenjörer, fysiker, kemister, läkare och arkitekter
- 2 Övriga kunskapsyrken som bland annat omfattar lärare, journalister, artister, jurister och programmerare
- 3 Informationsyrken som bland annat omfattar företagsledare, kamrerer, revisorer, bokhållare och sekreterare
- 4 Serviceyrken där bland annat sjuksköterskor, poliser, busschaufförer och frisörer ingår
- 5 Varuhanteringsyrken som i huvudsak omfattar jordbrukare, fiskare och manuellt arbete inom industrin.

I både riket och storstadsregionerna sker den kraftigaste tillväxten i de kunskapshanterande yrkena och en betydligt långsammare tillväxt i de informationshanterande yrkena och en tillbakagång för de varuproducerande yrkena.

Strukturomvandlingen, sett på detta sätt, har gått längst i storstadsregionerna och då särskilt i Stockholmsregionen. Denna omvandling mot en större andel av de sysselsatta inom kunskapshanterande yrken gäller också för de industrisysselsatta och för servicesektorn. Även här är andelen större i storstadsregionerna och omvandlingen går snabbast i storstadsregionerna. Även de sysselsattas formella skolutbildning har följt

samma allmänna mönster, dvs en allt större andel av de sysselsatta har idag en lång akademisk utbildning bakom sig. Denna omvandling innebär också att i en allt större andel av yrkena så ställs krav på kvalificerad användning av det svenska språket i tal och skrift. Dessutom ökar kraven på kompetens inom ytterligare något eller några internationellt gångbara språk.

Figur 7: Tätortsstorlek och kunskapsyrken, varuhanteringsyrken. H-regioner 1960-1985

Den omvandling av arbetsmarknaden som beskrivits ovan har fått stora konsekvenser för invandrarnas etablering på den svenska arbetsmarknaden och den har gynnat vissa invandrargrupper och missgynnat andra.

4.3 Invandringens ändrade karaktär

Under 1960-talet och tidigare dominerades invandringen av arbetskraftsinvandrare, men under 1970-talet förändrades bilden och flyktinginvandringen och anknytningsinvandringen kom att bli dominerande.

Invandringen har också ändrat karaktär vad avser invandrarernas utbildnings- och yrkesbakgrund. Bland de tidiga arbetskraftsinvandrarna var det mycket vanligt att de hade en yrkesbakgrund som mycket väl överensstämde med den som efterfrågades på den svenska arbetsmarknaden, vilket medförde en ganska problemfri etablering inom främst tillverkningsindustrin i Sverige. Dagens invandrare har inte denna välavpassade yrkesbakgrund, men här är de välutbildade kraftigt överrepresenterade och som en illustrativ siffra kan nämnas att 35 procent av invandrarna som vid invandringstidpunkten till Sverige var mellan 26 och 35 år har en akademisk examen från hemlandet vid ankomsten till Sverige. Detta beror inte bara på att det idag är andra länder som dominerar invandringen till Sverige. Samma allmänna tendens är tydlig även när vi ser till invandringen från länder som tidigare dominerades av typiska arbetskraftsinvandrare. Många av dagens invandrare har således en formell utbildningsbakgrund som väl överensstämmer med den svenska arbetsmarknadens allt större efterfrågan på personal med en kvalificerad formell skolutbildning.

Mot bakgrund av den beskrivning som gjorts ovan av hur den svenska arbetsmarknaden omvandlats och hur invandringen ändrat karaktär, skall vi nu se hur invandrarnas etablering på arbetsmarknaden fungerat och försöka ange några skäl till varför den ibland fungerat mindre väl.

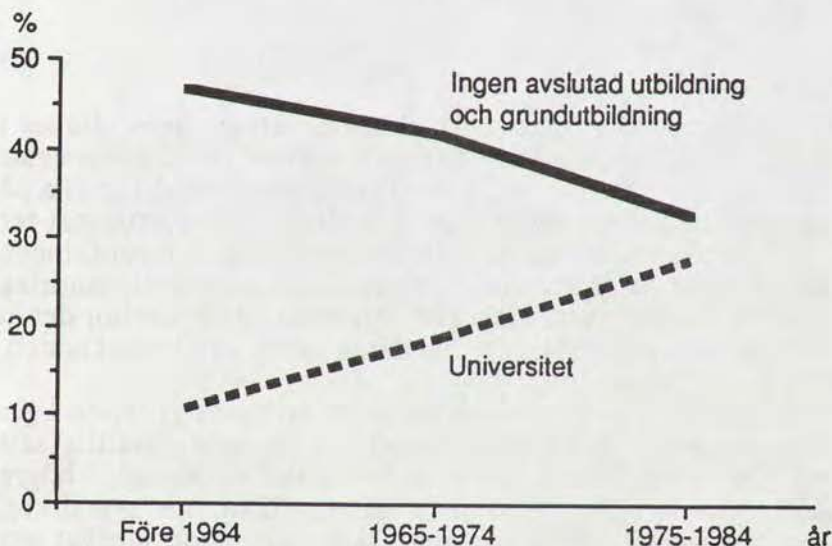
4.4 Invandrarnas förvärvsfrekvenser

Ovan har vi beskrivit hur antalet tillverkningsyrken minskat samtidigt som vi konstaterat att de invandrare som kom främst på 1960-talet dominerades av personer som arbetade just inom tillverkningsindustrin. Mot denna bakgrund kan vi förvänta oss att just dessa grupper ställs inför stora och svåra omställningsproblem på den svenska arbetsmarknaden. Vi har också visat

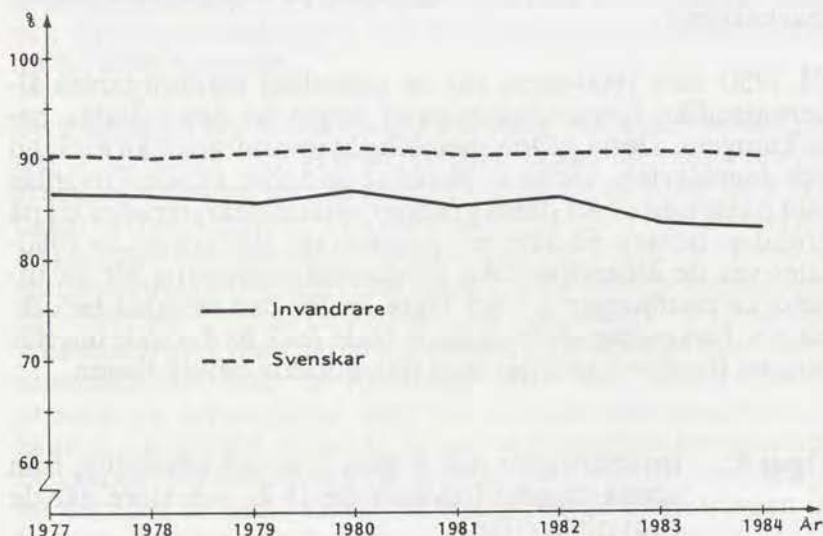
att bland relativt nytillkomna invandrare så är andelen mycket välutbildade hög samtidigt som arbetsmarknaden i allt större utsträckning kommit att efterfråga välutbildad personal. Hur har då denna potential utnyttjats på den svenska arbetsmarknaden?

På 1950- och 1960-talen var de utländska medborgarnas åldersspecifika förvärvsintensiteter högre än den infödda befolkningens. Detta gällde speciellt för invandrare från Finland och Jugoslavien. Detta är ju också vad som kunde förväntas mot bakgrund av att dessa grupper särskilt rekryterades hit på grund av bristen på inhemsk arbetskraft. Vid början av 1980-talet var de åldersspecifika förvärvsintensiteterna för de utländska medborgarna klart lägre än för den infödda befolkningen. Naturaliserade invandrare hade dock fortfarande ungefär samma förvärvsintensiteter som den infödda befolkningen.

Figur 8: Invandringsår och högsta avslutad utbildning från uppväxtlandet (invandrare 18 år och äldre när de kom till Sverige)

Figur 9: Andel förvärvsarbetande bland svenska respektive utländska medborgare i Stockholms län (män 20-64 år)

Källa: AKU

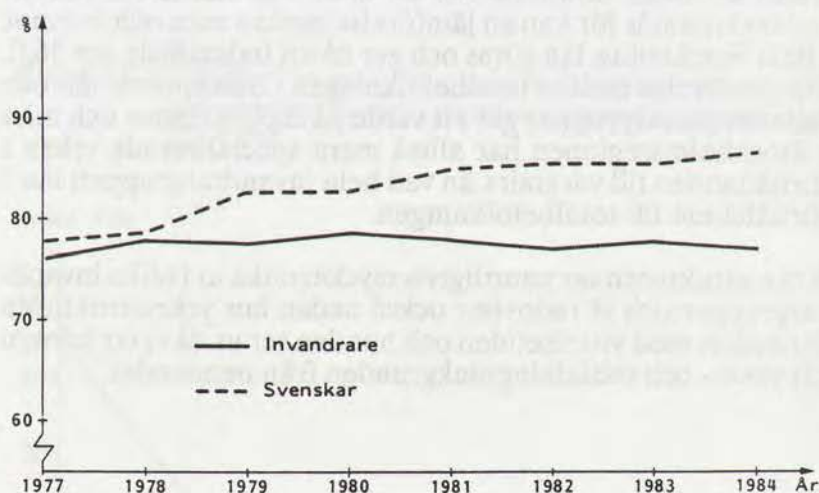
Förändringarna i relativa förvärvsintensiteter finns således i huvudsak bland de utländska medborgarna. Detta återspeglar med största sannolikhet de ovan beskrivna förändringarna på arbetsmarknadens efterfråge- och utbudssida. Resultatet ter sig i det närmaste som en självklarhet eftersom invandringen kommit att förskjutas från en typisk arbetskraftsinvandring mot en flyktinginvandring. För den senare gruppen bör det ju vara svårare att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

De lägre förvärvsfrekvenserna bland invandrargruppen i genomsnitt beror på tre förhållanden. De har genomsnittligt sett en högre arbetslöshet och en större andel studerande i högre åldrar. Detta gäller främst för relativt nytillkomna invandrare. Det tredje skälet till att invandrargruppen genomsnittligt sett har en lägre förvärvsfrekvens är de mycket höga förtidspensionsersandelarna som vi främst återfinner bland arbetskraftsinvandrare från Finland, Jugoslavien och Grekland.

Sammanfattningsvis kan vi alltså säga att invandrarna har en lägre andel sysselsatta och att detta huvudsakligen beror på de utländska medborgarna, dvs de som genomsnittligt sett varit här kortast tid. Bland de invandrare som varit här längre är skillnaderna i förvärvsfrekvenser mindre och kan då huvudsakligen hänföras till de mycket höga förtidspensioneringstalen bland främst de arbetskraftsinvandrare som kommit från Finland, Jugoslavien och Grekland.

Den största skillnaden i förvärvsfrekvens finns mellan de utländska och de svenskfödda kvinnorna. Dessa skillnader har också ökat över tiden. Det beror dock i första hand på att de svenska kvinnorna så kraftigt ökat sina förvärvsfrekvenser, snarare än att de utländska kvinnorna idag förvärvsarbetar i lägre utsträckning än tidigare.

Figur 10: Andel förvärvsarbetande svenska respektive utländska medborgare i Stockholms län (kvinnor 20-64 år)

Källa: AKU

Ett specialfall utgörs av de nytilkomna invandrare som väntar på uppehållstillstånd som med dagens regelsystem är förhind-

rade att arbeta. Dessa omfattas dock ej i de tidigare redovisade siffrorna.

4.5 Invandrares yrkesstrukturer

Ovan har givits en grov beskrivning av invandrarnas etablering på den svenska arbetsmarknaden genom förvärvsfrekvensernas utveckling. Vi kan närma oss en intressantare bild av etableringen på arbetsmarknaden genom att belysa hur yrkesstrukturen ser ut bland olika invandrargrupper.

4.6 Yrkesstrukturen bland invandrare och infödda svenskar

Här beskrivs översiktligt invandrarnas yrkesfördelning så som den ser ut vid en jämförelse med svenskarnas. För att kunna göra dessa jämförelser överskådliga används ett index som kan variera mellan 0 och 100¹⁾. Om värdet är 0 så är jämförelsegruppernas fördelning exakt lika och om värdet är 100 så är det maximalt olika varandra. För att få en viss känsla för vad ett indexvärde står för kan en jämförelse mellan män och kvinnor i hela Stockholms län göras och ger då ett indexvärde om 36,0. En jämförelse mellan totalbefolkningen i Stockholms län och hela invandrargrupper ger ett värde på 20,4. Kvinnor och män i Stockholmsregionen har alltså mera specialiserade yrken i förhållanden till varandra än vad hela invandrargruppen har i förhållande till totalbefolkningen.

Yrkesstrukturen ser naturligtvis mycket olika ut i olika invandrargrupper och vi redovisar också nedan hur yrkesstrukturen förändras med vistelsetiden och hur den ser ut då vi tar hänsyn till yrkes- och utbildningsbakgrunden från hemlandet.

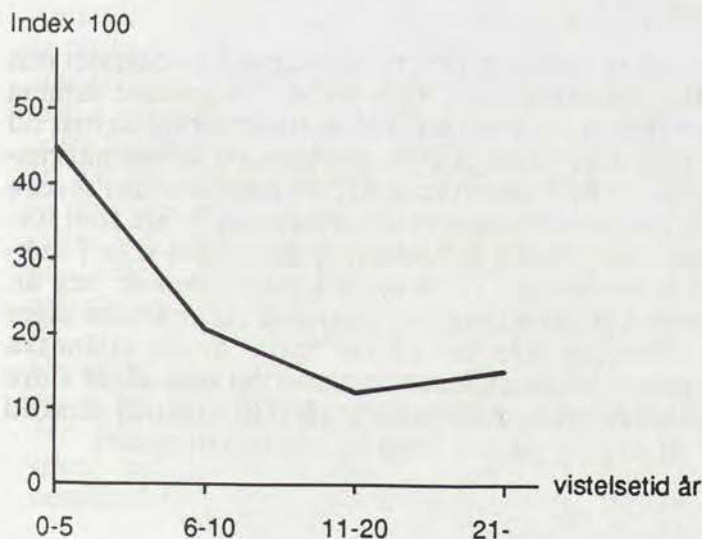
1) $J = \frac{1}{2} \sum_j |X_j - Y_j|$ där X_j är gruppens X -andel inom yrke j och Y_j -andel inom samma yrke

4.7 Yrke och vistelstid

Bland de invandrare som kom hit för mer än 15 år sedan fick en betydligt större del arbete inom tillverkningsindustrin och en klart mindre andel inom servicesektorn. Under senare år har andelen inom tillverkningsarbete minskat kraftigt och andelen inom servicesektorn har ökat kraftigt. Detta är en direkt spegling av den allmänna omvandlingen av arbetsmarknaden som vi beskrivit ovan och av invandringens ändrade karaktär bort från typiska arbetskraftsinvandrare.

I tabellen nedan visas hur yrkesfördelningen bland invandrarerna förändras med vistelsetiden. Yrkesstrukturen blir med tiden alltmer lik den infödda befolkningens, men de blir aldrig helt lika. Vi ser också att det tycks ta mer än tio år innan de båda fördelningarna någorlunda börjar likna varandra. De invandrare som kom hit när de var äldre uppvisar en kraftigt avvikande yrkesfördelning jämfört med motsvarande svenskgrupper. För de som kom hit som unga är skillnaderna gentemot svenskarna relativt liten.

Figur 11: Jämförelse mellan hela befolkningens och invandrarernas yrkesfördelning efter vistelsetid. Stockholms län 1984

De här uppgifterna tyder alltså på att invandrare som kommer hit i medelåldern eller senare ofta hänvisas till en speciell arbetsmarknad och att de tenderar att stanna i denna del av arbetsmarknaden i resten av sitt yrkesverksamma liv. En annan grupp som tenderar att hamna i en mycket snäv del av arbetsmarknaden är de lågutbildade invandrarkvinnorna som också har en yrkesfördelning som kraftigt avviker från de lågutbildade svenskfödda kvinnornas. Det förefaller med andra ord som de lågutbildade invandrarkvinnorna hamnar bakom dubbla lås - de blir hänvisade till den del av arbetsmarknaden där de allra minst attraktiva arbetsuppgifterna skall utföras och med mycket små möjligheter att lämna denna del av arbetsmarknaden.

4.8 De vanligaste första yrkena

De yrken som inte kräver några mera omfattande kunskaper i svenska språket torde i huvudsak återfinnas inom tillverknings- och servicesektorn och i viss mån inom transport- och kommunikationsarbete. Ungefär tre fjärdedelar av invandrarnas förstayrken faller i någon av dessa kategorier. Denna andel förefaller inte ha förändrats över tiden, vilket är anmärkningsvärt med tanke på invandringens förändrade karaktär. Men såsom vi skall se nedan tenderar invandrare att hamna i speciella ingångsyirken som de sedan lämnar till förmån för andra yrken som mer stämmer med den svenskfödda befolkningens yrkesfördelning.

Av de invandrare som var förvärvsarbetande i hemlandet och är det i Stockholmsregionen hade endast 14 procent samma förstayrke här som i hemlandet. Två av tre anser sig ha bytt till ett sämre yrke. Det vill säga ingångsyirken på arbetsmarknaden här är av en helt annan karaktär än invandrarnas senare yrken. Den genomsnittliga yrkeserfarenheten för de som förvärvsarbetat i hemlandet och sedan tvingats byta yrke i samband med invandringen till Stockholmsregionen är sex år. Detta är sannolikt huvudförklaringen till de resultat som säger att man i allmänhet inte har någon "nytta" av sin utländska yrkeserfarenhet. Invandrare som kommer hit som något äldre kan alltså vara en grupp som behöver särskilt stöd och särskild hjälp att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden.

Som ett ytterligare kriterium att bedöma invandrades etablering på Stockholmsregionens arbetsmarknad har vi använt deras egen bedömning av huruvida deras nuvarande yrke i stort sett stämmer med den utbildning de har. En majoritet (64 procent) anser sig ha ett yrke som i stort sett stämmer överens med den utbildning de har. Andelen som har ett yrke som inte stämmer med utbildningen är cirka tre gånger större bland invandrarna än bland svenskarna (14 respektive 5 procent).

Tabell 3: Utbildningens överensstämmelse med yrket

Svar	Samtliga invandrare	Invandrare med vistelse- tid < 5 år	Svensk jäm- förelsegrupp
Stämmer eller lägre utbildning	64	53	86
Stämmer ej, högre utbildning	14	21	5
Går ej att jämföra	8	10	8
Har ingen utbildning	14	15	0

Andelen som har ett yrke som inte stämmer med utbildningen är nästan dubbelt så stor bland de med kort vistelsetid här i landet. Det kan också konstateras att andelen som har ett sämre yrke än utbildningen är betydligt större bland invandrare än bland svenskar även bland de som vistats här i mer än tio år. Att det framför allt är de med kort vistelsetid som anser sig ha ett yrke som inte stämmer med utbildning har två huvudorsaker. Dels det faktum att det tar tid att få ett yrke som stämmer med utbildningen och dels att detta är särskilt uttalat bland de många mycket välutbildade som kommit under senare tid.

De nyanlända invandrarna har således en yrkesstruktur i början av sin yrkesverksamhet i Sverige som kraftigt avviker från den infödda befolkningens och som också avviker från den yrkes- och utbildningsbakgrund som invandrarna har från sitt hemland. Denna bild förändras dock med vistelsetidens längd.

4.9 Invandrares yrkeskarriärer

Som en sista aspekt på invandrarnas etablering på den svenska arbetsmarknaden redovisas hur olika invandrargrupper yrkeskarriärer ter sig vid jämförelser med en svensk tvillinggrupp. Jan Ekberg har gjort två studier som är relevanta för oss i detta sammanhang. I den ena undersöktes den socioekonomiska karriären hos 1968 års invandrare till Stockholms län. Dessa följdes genom folk- och bostadsräkningarna 1970, 1975 och 1980. Därvid jämfördes med en svensk grupp som bestod av inrikes inflyttade svenska medborgare till Stockholms län. Jämförelsen gjordes enligt den så kallade tvillingmetoden. Denna innebär att en invandrargrupp och dess svenska tvillinggrupp har samma antal och vidare samma ålders- och könssammansättning samt vid startåret också samma yrkesfördelning.

Betraktas hela gruppen utrikes inflyttade utländska medborgare så har den yrkesmässiga och socioekonomiska rörligheten uppåt gått långsammare än för den svenska jämförelsegruppen. Skillnaden är dock liten och knappast anmärkningsvärd. Skillnaden är större mellan de olika invandrargrupperna. Den finska och den jugoslaviska gruppen visar en väsentligt långsammare rörlighet uppåt än den svenska tvillinggruppen. Speciellt gäller detta för männen som också uppvisar en stor andel som övergått till förtidspension fram till 1980. För t ex polackerna är bilden helt annorlunda. Här har rörligheten uppåt gått snabbare än för den svenska jämförelsegruppen.

Tabell 4: Socioekonomisk fördelning i procent. Män

		Arbetare			Tjänstemän			Företagare			De som var 16-49 år 1970 som var pensionärer 1980. I procent.	
		Oskolade	Skolade		Lägre	Mellan- nivå	Högre		Jordbr. %	Jordbr.		
ikes födda nska tvillingar	1970	33,4	32,2	65,6	6,5	12,8	6,8	26,1	0,9	7,5	8,4	-
		33,4	32,2	65,6	6,5	12,8	6,8	26,1	0,9	7,5	8,4	-
ikes födda nska tvillingar	1980	29,3	29,0	58,3	7,8	16,0	8,5	32,3	0,7	8,7	9,4	3,6
		28,2	27,9	56,1	9,2	16,8	8,6	34,6	1,4	8,3	9,7	2,5
ikes födda nska tvillingar	1985	27,5	28,3	55,8	8,2	17,1	10,8	36,1	0,5	7,6	8,1	1)
		26,6	27,1	53,7	9,7	17,4	11,1	38,2	1,4	6,8	8,2	
da i Finland nska tvillingar	1970	40,4	36,6	77,0	4,6	8,2	3,1	15,9	0,7	6,4	7,1	-
		40,4	36,6	77,0	4,6	8,2	3,1	15,9	0,7	6,4	7,1	-
da i Finland nska tvillingar	1980	35,9	34,8	70,7	6,8	12,1	4,0	22,9	0,6	5,9	6,5	4,2
		32,6	32,2	64,8	8,1	13,5	4,8	26,4	1,4	7,3	8,7	2,2
da i Finland nska tvillingar	1985	33,6	33,8	67,4	7,1	14,1	5,6	26,8	0,5	5,2	5,7	1)
		31,1	30,8	61,9	8,9	14,9	6,8	30,6	1,5	6,0	7,5	
da i Övriga Nordiska nska tvillingar	1970	31,7	29,0	60,7	7,1	14,7	7,2	29,0	1,6	8,7	10,3	-
		31,7	29,0	60,7	7,1	14,7	7,2	29,0	1,6	8,7	10,3	-
da i Övriga Nordiska nska tvillingar	1980	29,5	24,0	53,5	8,7	16,7	9,0	34,4	1,0	11,1	12,1	3,7
		27,3	24,9	52,2	9,8	17,4	8,9	36,1	2,0	9,7	11,7	3,5
da i Övriga Nordiska nska tvillingar	1985	27,8	23,3	51,1	9,2	17,2	11,7	38,1	0,9	10,0	10,9	1)
		25,9	23,8	49,7	10,1	17,5	11,7	39,3	2,0	8,9	10,9	
da i Jugoslavien nska tvillingar	1970	44,3	42,9	87,2	1,6	3,2	1,9	6,7	0	6,1	6,1	-
		44,3	42,9	87,2	1,6	3,2	1,9	6,7	0	6,1	6,1	-
da i Jugoslavien nska tvillingar	1980	42,6	38,0	80,6	2,9	5,5	2,5	10,9	0	8,4	8,4	4,7
		36,0	36,1	72,1	7,0	10,1	3,7	20,8	0,7	6,4	7,1	1,7
da i Jugoslavien nska tvillingar	1985	39,3	37,7	77,0	3,7	7,8	3,1	14,6	0	8,5	8,5	1)
		34,0	35,3	69,3	7,3	12,6	5,1	25,0	0,7	5,0	5,7	
da i Grekland nska tvillingar	1970	56,8	29,9	86,7	2,1	2,8	2,0	6,9	0	6,4	6,4	-
		56,8	29,9	86,7	2,1	2,8	2,0	6,9	0	6,4	6,4	-
da i Grekland nska tvillingar	1980	61,1	16,0	77,1	3,5	4,9	3,3	11,7	0	11,2	11,2	5,5
		45,5	26,8	72,3	8,2	9,6	3,2	21,0	1,0	5,8	6,8	2,6
da i Grekland nska tvillingar	1985	55,8	19,5	75,3	4,4	5,4	3,8	13,6	0	11,0	11,0	1)
		42,8	27,3	70,1	8,6	11,2	4,8	24,6	0,6	4,6	5,4	
da i Västeuropa nska tvillingar	1970	19,7	26,3	46,0	10,4	21,1	12,3	43,8	0,9	9,3	10,2	-
		19,7	26,3	46,0	10,4	21,1	12,3	43,8	0,9	9,3	10,2	-
da i Västeuropa nska tvillingar	1980	14,0	22,5	36,5	10,1	25,3	15,0	50,4	0,7	12,4	13,1	1,4
		17,0	21,9	38,9	11,4	23,0	14,5	48,9	1,2	10,8	12,0	2,1
da i Västeuropa nska tvillingar	1985	13,8	21,8	35,6	10,5	24,2	19,1	53,8	0,6	10,0	10,6	1)
		17,4	22,0	39,4	11,5	21,8	17,4	50,7	1,4	8,4	9,8	
da i Polen nska tvillingar	1970	28,0	28,4	56,4	8,6	15,1	10,3	34,0	0,3	9,3	9,6	-
		28,0	28,4	56,4	8,6	15,1	10,3	34,0	0,3	9,3	9,6	-
da i Polen nska tvillingar	1980	23,0	25,7	48,7	8,4	18,2	14,1	40,7	0,1	10,4	10,5	5,5
		26,0	24,5	50,5	9,6	18,2	13,3	41,1	0,5	7,9	8,4	4,1
da i Polen nska tvillingar	1985	20,4	23,9	44,3	9,1	20,8	16,6	46,5	0,2	9,0	9,2	1)
		23,2	22,2	45,4	10,9	19,0	17,9	47,8	0,6	6,2	6,8	
da i Tjeckoslovakien nska tvillingar	1970	22,9	28,6	51,5	8,6	20,0	13,0	41,6	0	6,9	6,9	-
		22,9	28,6	51,5	8,6	20,0	13,0	41,6	0	6,9	6,9	-
da i Tjeckoslovakien nska tvillingar	1980	15,3	23,6	38,9	9,0	24,8	19,3	53,1	0	8,0	8,0	2,3
		19,4	22,9	42,3	10,5	22,3	15,8	48,6	0,6	8,4	9,0	2,0
da i Tjeckoslovakien nska tvillingar	1985	13,2	22,4	35,6	9,3	25,0	23,4	57,7	0	6,7	6,7	1)
		18,6	21,4	40,0	11,7	22,7	19,8	54,2	0,6	5,4	6,0	

1985 innehåller inga uppgifter om pensionärer.

Tabell 5: Socioekonomisk fördelning i procent. Kvinnor

		Arbetare		Tjänstemän			Företagare			De som var 16- som var pensio i procent.
		Oskolade	Skolade	Lägre	Mellan- nivå	Högre	Jordbr. EJ	Jordbr.		
Utrikes födda	1970	58,9	9,0	67,9	17,8	7,8	28,3	0,7	3,1	3,8
Svenska tvillingar		58,9	9,0	67,9	17,8	7,8	28,3	0,7	3,1	3,8
Utrikes födda	1980	50,2	9,6	59,8	20,5	11,0	36,0	0,8	3,4	5,2
Svenska tvillingar		48,2	8,9	57,1	22,4	11,3	38,1	1,3	3,5	3,4
Utrikes födda	1985	45,5	11,1	56,6	20,5	13,7	40,1	0,5	2,9	1)
Svenska tvillingar		45,2	10,2	55,4	22,2	13,2	41,1	0,8	2,7	3,5
Födda i Finland	1970	62,8	10,2	73,0	15,6	6,4	23,5	0,7	2,7	3,4
Svenska tvillingar		62,8	10,2	73,0	15,6	6,4	23,5	0,7	2,7	3,4
Födda i Finland	1980	52,9	11,3	64,2	19,0	10,4	32,3	0,9	2,6	4,7
Svenska tvillingar		49,9	10,2	60,1	21,3	10,8	35,2	1,4	3,3	3,0
Födda i Finland	1985	47,6	12,9	60,5	19,7	13,0	36,9	0,5	2,2	1)
Svenska tvillingar		46,7	11,5	58,2	21,2	12,9	38,4	1,0	2,5	3,5
Födda i övriga Nordiska länder	1970	61,7	8,9	70,6	16,0	7,0	24,8	0,8	3,8	4,6
Svenska tvillingar		61,7	8,9	70,6	16,0	7,0	24,8	0,8	3,8	4,6
Födda i övriga Nordiska länder	1980	55,2	8,7	63,9	18,5	9,4	30,9	0,9	4,3	5,4
Svenska tvillingar		52,2	8,5	60,7	21,0	10,0	34,0	1,4	4,0	4,7
Födda i övriga Nordiska länder	1985	50,8	10,2	61,0	18,3	11,6	34,1	0,6	4,4	5,0
Svenska tvillingar		48,0	9,5	57,5	21,7	12,3	38,2	0,8	3,5	4,3
Födda i Jugoslavien	1970	81,2	9,2	90,4	3,8	2,7	7,2	0	2,2	2,2
Svenska tvillingar		81,2	9,2	90,4	3,8	2,7	7,2	0	2,2	2,2
Födda i Jugoslavien	1980	72,4	11,2	83,6	6,9	4,9	13,3	0	3,1	3,1
Svenska tvillingar		68,1	9,1	77,2	12,2	5,6	19,2	0,8	2,9	3,7
Födda i Jugoslavien	1985	65,6	12,8	78,4	8,9	6,9	17,9	0	3,7	3,7
Svenska tvillingar		64,5	10,7	75,2	12,9	7,1	22,1	0,5	2,2	2,7
Födda i Grekland	1970	86,8	8,8	95,6	1,1	1,0	2,6	0	1,8	1,8
Svenska tvillingar		86,8	8,8	95,6	1,1	1,0	2,6	0	1,8	1,8
Födda i Grekland	1980	84,1	5,2	89,3	2,4	3,6	7,3	0	3,5	3,5
Svenska tvillingar		72,3	8,2	80,5	10,9	4,0	16,3	0,6	2,6	3,2
Födda i Grekland	1985	80,0	6,2	86,2	3,4	5,9	10,2	0	3,5	3,5
Svenska tvillingar		68,6	11,1	79,7	11,8	4,9	18,3	0,4	1,6	2,0
Födda i Västeuropa	1970	47,0	7,8	54,8	24,8	11,5	41,2	0,7	3,3	4,0
Svenska tvillingar		47,0	7,8	54,8	24,8	11,5	41,2	0,7	3,3	4,0
Födda i Västeuropa	1980	40,1	8,1	48,2	25,6	14,0	46,5	1,0	4,3	5,3
Svenska tvillingar		39,2	7,7	46,8	27,5	14,2	48,1	1,3	3,8	5,1
Födda i Västeuropa	1985	37,3	9,4	46,7	24,6	16,5	49,8	0,6	3,0	3,6
Svenska tvillingar		36,8	8,8	45,6	26,2	15,7	50,6	0,9	2,9	3,8
Födda i Polen	1970	58,2	7,6	65,8	17,5	6,8	30,1	0,3	3,8	4,1
Svenska tvillingar		58,2	7,6	65,8	17,5	6,8	30,1	0,3	3,8	4,1
Födda i Polen	1980	44,2	6,9	51,1	22,0	10,5	42,4	0,2	6,3	6,5
Svenska tvillingar		51,5	6,6	58,1	19,6	10,3	37,6	0,8	3,5	4,3
Födda i Polen	1985	37,6	7,7	45,3	21,0	14,5	48,6	0	6,0	6,0
Svenska tvillingar		44,2	7,8	52,0	21,1	13,6	44,6	0,6	2,9	3,5
Födda i Tjeckoslovakien	1970	46,1	7,7	53,8	25,0	11,8	43,6	0	2,6	2,6
Svenska tvillingar		46,1	7,7	53,8	25,0	11,8	43,6	0	2,6	2,6
Födda i Tjeckoslovakien	1980	30,6	7,5	38,1	29,1	17,4	56,5	0,2	5,4	5,6
Svenska tvillingar		39,4	7,6	47,0	25,0	15,2	49,8	0,6	2,6	3,2
Födda i Tjeckoslovakien	1985	26,6	7,7	34,3	25,7	23,1	62,3	0	3,3	3,3
Svenska tvillingar		36,3	7,1	43,4	24,5	16,3	52,6	0,6	3,4	4,0

1) FOB 1985 innehåller inga uppgifter om pensionärer.

Ekberg har också genomfört en motsvarande studie på nationell nivå och kunde då visa att samma allmänna mönster upprepades. Hela gruppen utrikes födda uppvisar en yrkeskarriär som ligger mycket nära den svenska jämförelsegruppens. Mellan olika invandrargrupper fanns dock stora skillnader. Exempel på grupper med relativt långsam socioekonomisk rörlighet uppåt är män födda i Grekland, Jugoslavien och Finland, dvs länder med förhållandevis stor andel arbetskraftsinvandrare. Bland dessa grupper är det också många som övergått till att bli förtidspensionärer. Invandrare från Tjeckoslovakien och Västeuropa har rört sig snabbare uppåt än sina svenska tvillingar.

Ekbergs data pekar alltså på att arbetskraftsinvandrare från sådana länder som Finland, Grekland och Jugoslavien har en svagare utveckling på arbetsmarknaden än motsvarande grupp bland den infödda befolkningen. Däremot tycks invandrare från Polen, Tjeckoslovakien och Västeuropa göra snabbare karriärer än sina svenska tvillingar. Dessa senare resultat är inte alldeles lättolkade därför att vi inte känner gruppernas utbildning. Vi vet att en mycket stor andel av alla invandrare hamnar i typiska ingångsyren för att med tiden i stor utsträckning lämna dessa yren. Det är därför möjligt att välutbildade personer från t ex Polen under sina första år i Sverige har ett yrke som inte alls stämmer med vederbörandes utbildning och att den svenska yrkestvillingen däremot har en utbildning som ganska väl stämmer överens med det yrke han då har. Om sedan vår tänkte polack byter yrke så att det bättre stämmer överens med utbildningen och svensken fortsätter att ha ett arbete som stämmer med hans utbildning, kommer resultatet att bli att polacken har gjort en mycket snabbare yrkeskarriär, trots att han kanske ändå inte har ett yrke som stämmer med hans utbildning.

Vi måste därför vara försiktiga med alltför långtgående slutsatser om vissa invandrargrupperns snabba yrkeskarriärer.

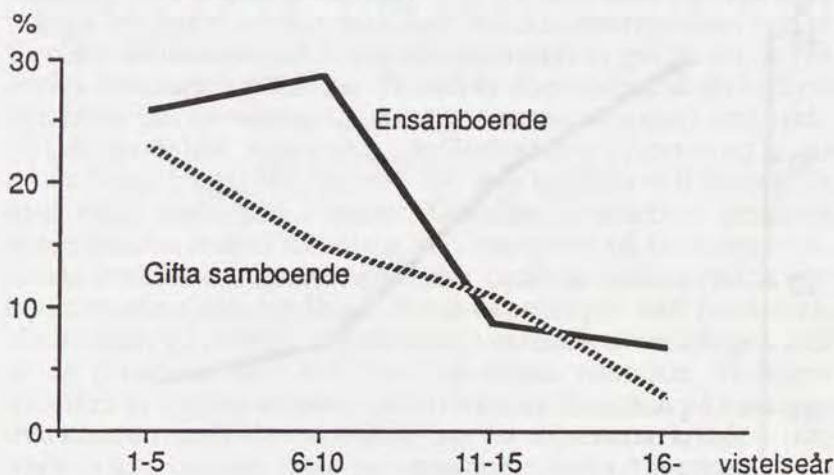
5 Invandrares ekonomiska resurser

Etableringen på arbetsmarknaden får naturligtvis effekter på invandrarnas ekonomi. Nu har vi inte någon fullständig sådan information, men vi kan betrakta socialhjälpberoendet som en ganska effektiv indikator på ett hushålls ekonomiska situation. Som en andra och kompletterande indikator använder vi svaren på frågan om huruvida man kan skaffa fram en mindre summa pengar vid en akut situation.

Eftersom invandrarnas åldersspecifika förvärvsfrekvenser gått ned jämfört med 1960- och 1970-talen förväntar vi oss också att beroendet av socialhjälp bland invandrarna skall ha ökat. Under perioden 1970 till 1987 har socialbidragstagandet i t ex Stockholms kommun varierat kraftigt, men legat högt i en nationell jämförelse. Detta förhållande gäller för alla tre storstäderna i Sverige, där särskilt Malmö uppvisar mycket höga siffror. I Stockholms kommun har hela tiden de utländska medborgarnas andel i socialbidragstagandet ökat. År 1987 gick nästan hälften av de utbetalda bidragen i Stockholms kommun till utländska bidragshushåll jämfört med cirka 16 procent 1970. Ökningen faller helt på de utomnordiska medborgarna. Nu dämpas naturligtvis denna starka tendens något av det enkla faktum att de utländska medborgarna ökat sin andel av totalbefolkningen, men denna ökning har ändå varit endast från drygt 6 procent till 9 procent. Ökningen i socialbidragsberoendet kan således endast till ringa del föras tillbaka på att deras andel av totalbefolkningen ökat. Förklaringen till det kraftigt ökande socialbidragsberoendet bland de utländska medborgarna är att gruppen idag till mycket större andel består av personer som har svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Bland de asylsökande som väntar på uppehålls- och arbetstillstånd i Sverige är ju socialbidragsberoendet i det närmaste hundra procentigt.

Materialet antyder också starkt att ju längre man vistats här desto mindre är sannolikheten att man är beroende av socialhjälp för sin dagliga försörjning. Detta kan illustreras med siffror från landstingets intervjuundersökning, där de svarande ombads att ange om det någon gång under det senaste året hänt att de tvingats begära socialhjälp alternativt låtit bli att betala räkningarna. Ju längre man vistas här desto färre är det som hamnat i sådana ekonomiska trångmål.

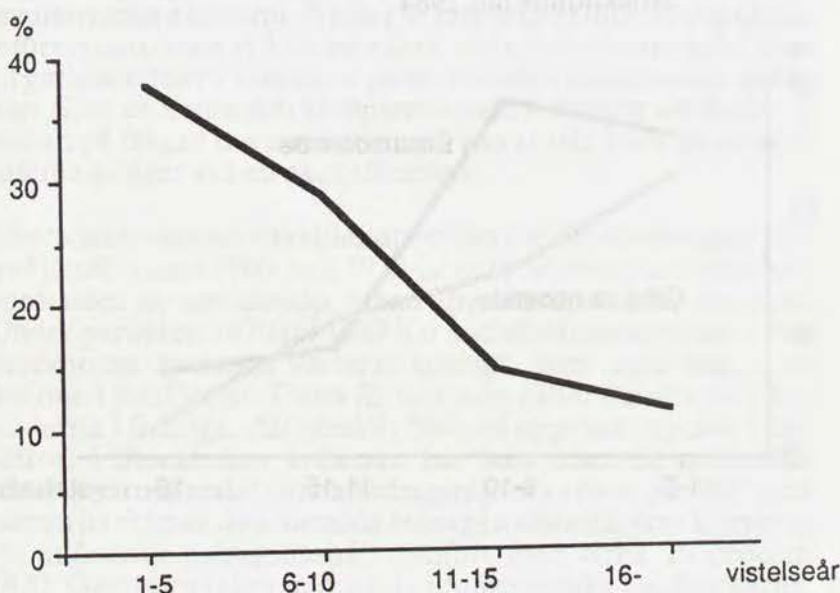
Figur 13: Andel utrikes födda som under det gångna året tvingats begära socialhjälp och/eller ej betalat räkningarna. Efter vistelsetid och hushållsstruktur. Stockholms län 1984

Visserligen minskar de ekonomiska besvären med vistelsetiden, men det är värt att lägga märke till att den påtagliga minskningen sker först efter cirka tio år, dvs samma allmänna tendens som vi kunde iakttaga när det gällde invandrarens etablering på den svenska arbetsmarknaden.

Även när vi ser till den andra indikatorn på en persons ekonomiska situation, nämligen huruvida de kan skaffa fram 6 000 kronor i en akut situation framträder samma allmänna mönster - ju längre man vistas här desto färre är det som inte kan skaffa fram denna summa pengar i en akut situation. Men även här ser vi att det är först efter cirka tio år som siffrorna blir i paritet med den infödda befolkningens.

Figur 14: Andel utrikes födda som inte kan skaffa fram 6 000 kronor vid behov. Stockholms län 1984

5.1 Kvarstående socialhjälsberoende i vissa grupper

Det finns dock vissa invandrargrupper, som huvudsakligen kom till Sverige för många år sedan, där bidragsberoendet fortfarande är mycket högt. Det gäller bland annat den turkiska gruppen och delvis den finska gruppen. I dessa två grupper återfinns vi också en ganska hög utslagning från arbetsmarknaden främst i form av mycket höga förtidspensioneringstal och en kraftig överrepresentation bland de med långa sjuk-skrivningar.

6 Invandrare på bostadsmarknaden

I detta kapitel skall vi kortfattat redogöra för invandrarnas situation på bostadsmarknaden i de tre storstadsregionerna. I många fall har vi endast data från Stockholmsregionen och vi försöker då bedöma om dessa resultat också är giltiga för de två övriga storstadsregionerna. Texten är disponerad så att vi först betraktar hur invandrarnas situation utvecklats med avseende på trångboddhet, hustyp och upplåtelseform. Hypotesen är att dessa fördelningar blir alltmer lika den infödda befolkningens med ökad vistelsetid i landet. Därefter försöker vi beskriva invandrarnas boendesituation med avseende på bostadsområdenas kvalitet och egenskaper. Här beaktas också explicit hur invandrarna själva bedömer dessa egenskaper och kvaliteter. Vi försöker ge en bild av den hittills varande utvecklingen och av de processer som lett fram till denna situation. Slutligen försöker vi koppla samman invandrarnas situation på bostadsmarknaden med deras etablering på arbetsmarknaden och undersöker om det finns gemensamma bakomliggande drivkrafter för invandrarnas yrkes- och boendemönster i storstadsregionerna.

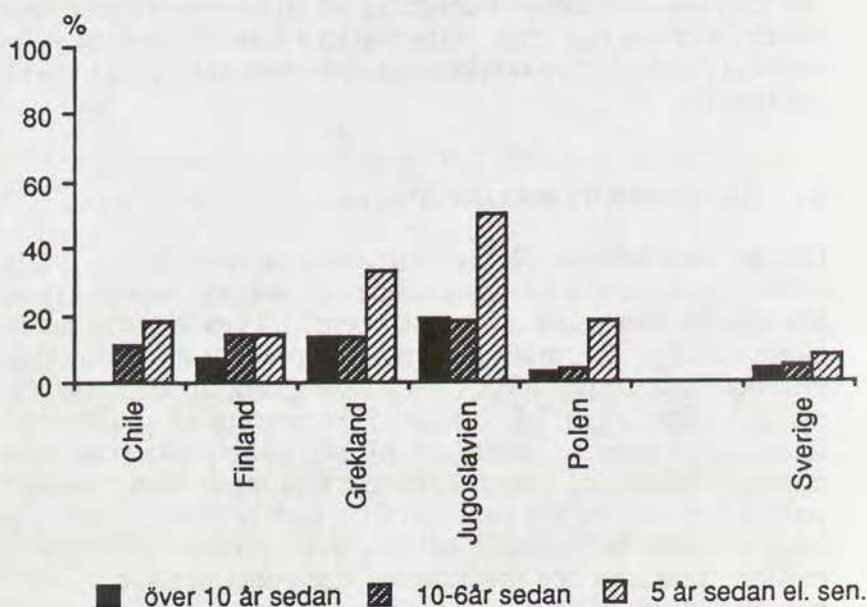
6.1 De materiella boendevillkoren

Det är idag mycket få svenskar som är trångbodda enligt definitionen att det då måste bo fler än två personer per rum, kök och ett rum oräknat (den sk norm 2). I t ex Stockholmsregionen räknar man med att cirka 4-5 procent av de infödda svenskarna är trångbodda. I vissa invandrargrupper är siffrorna väsentligt högre. Så t ex är 15-20 procent av personerna födda i Jugoslavien, Grekland och Chile trångbodda enligt nyss nämnda definition. I andra invandrargrupper som t ex den polska och den finska gruppen är trångboddheten betydligt mera sällsynt och uppgår till högst 10 procent. Skillnaden mellan svenskar och invandrades trångboddhet var tidigare betydligt större. År 1969 var t ex 50 procent av finländarna och 69 procent av jugoslaverna i Sverige trångbodda. Samtidigt var 16 procent av svenskarna i samma situation. Skillnaderna minskade sedan kraftigt fram till 1977/1978 då 15 procent av de finska medborgarna och 33 procent av de sydeuropeiska medborgarna bosatta i Sverige var trångbodda.

De ovan redovisade siffrorna är fragmentariska och är inte heller direkt jämförbara, men den långsiktiga trenden är helt entydig - trångboddheten har minskat kraftigt för hela befolkningen och särskilt för invandrarna och bland dessa i särskilt hög grad bland de grupper som tidigare hade mycket stora andelar trångbodda.

För att komplettera den ovan redovisade tidsutvecklingen anges nedan hur trångboddheten varierar med vistelsetiden i Sverige. Data från Stockholms län visar ett mycket entydigt mönster och det finns anledning att anta att processerna är desamma även i andra delar av riket.

Figur 15: Andel trångbodda 1984 (norm 2) i Stockholms län efter vistelsetid

Ju längre man vistas i Stockholmsregionen desto färre är det som är trångbodda. Denna tendens gäller för alla de studerade grupperna och är starkast uttalad för de grupper, som i början av sin vistelsetid här uppvisade mycket höga andelar trångbodda. Vidare tycks gälla att etableringsfasen, sett ur detta pers-

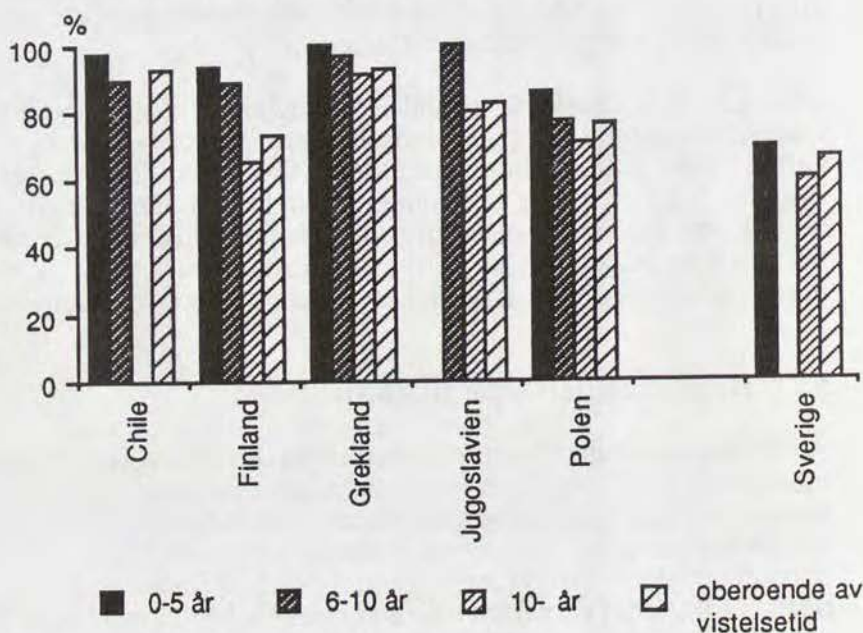
pektiv, är knappt tio år. Därefter minskar inte andelen trångbodda. Även sedan vi på detta sätt kontrollerat för vistelsetiden i regionen kvarstår stora skillnader mellan olika invandrargrupper så att de typiska arbetskraftsinvandrarna fortfarande är de som har högst andelar trångbodda.

Denna kraftiga minskning av andelen trångbodda hänger mycket nära samman med den exceptionellt höga nivån på bostadsbyggandet som gällde under perioden 1965 till 1975, då det byggdes cirka en miljon lägenheter i hela landet. Dessa lägenheter kom bland annat stora invandrargrupper till del och detta faktum kan iakttas också på dagens bostadsmarknad och vi återkommer till denna process i en senare del av detta kapitel.

6.2 Hustyp, upplåtelseform och vistelsetid

Även sådana indikatorer på materiella boendevillkor som hustyp och upplåtelseform visar att de flesta invandrargrupper har en från den infödda befolkningen avvikande fördelning så att invandrarna är överrepresenterade i flerfamiljshus och i hyreslägenheter. Skillnaderna mellan de olika invandrargrupperna är dock det som främst faller i ögonen. Men även här ser vi att dessa förhållanden varierar kraftigt med vistelsetiden så att ju längre man varit bosatt i Stockholmsregionen desto större andelar är det som bor i villa eller radhus och desto större andelar är det som disponerar bostadsrättslägenheter snarare än hyreslägenheter och desto färre är det som är bosatta i lägenheter producerade under miljonprogrammet. Men dessa fördelningar tycks aldrig bli lika svenskarnas och stora skillnader kvarstår mellan olika invandrargrupper.

Figur 16: Andel utlandsfödda boende i flerfamiljshus efter vistelsetid. Stockholms län 1984

Tendenserna är mycket entydiga och vi känner igen dem från avsnittet om invandrarnas etablering på arbetsmarknaden. Det är ju också en mycket rimlig, kanske trivial, hypotes att ju mera olika invandrargruppers situation på arbetsmarknaden liknar svenskarnas desto mera kommer också invandrarnas materiella boendestandard att likna svenskarnas. Den gemensamma bakomliggande faktorn är helt enkelt vistelsetiden här. I detta begrepp ligger också invandrarhushållens planer på att stanna i Sverige och långsiktigt etablera sig här.

I det följande skall vi beskriva de kvaliteter och egenskaper som olika bostadsområden i storstadsregionerna har och relatera dessa till invandrarnas boende samt ange hur invandrarna själva ser på dessa förhållanden.

6.3 Bostadsområdesegenskaper

Det hävdas ofta att invandrarna i våra storstadsregioner är

hänvisade till ett mycket begränsat antal bostadsområden som således kommer att utmärkas av bland annat en hög invandratäthet. Det hävdas vidare att i dessa bostadsområden så är de resurssvaga svenskarna kraftigt överrepresenterade. Här skall vi på empirisk grund försöka nyansera och utveckla dessa bilder.

I storstadsregionerna bor cirka hälften av alla utlandsfödda - bara i Stockholmsregionen cirka 40 procent. Detta innebär att cirka 15 procent av Stockholmsregionens invånare är födda utomlands. I både Göteborgs- och Malmöregionen utgör de utlandsfödda cirka 10 procent. Att invandrarna tenderar att ansamlas i storstadsregioner är ett mönster som återfinns i de flesta västeuropeiska länder. Det är också ett internationellt mönster att det i storstadsområdena finns ett begränsat antal bostadsområden med en mycket hög invandratäthet. Så är också fallet i Sveriges tre storstadsregioner. Knappast någon seriös bedömare hävdar att detta helt är ett utslag av invandrarernas boendepreferenser. Snarare är det en fråga om bristande resurser att hävda sig på bostadsmarknaden. Att så är fallet skall vi försöka visa nedan.

6.4 Den etniska boendesegregationen

Begreppet segregation har använts i en rad olika betydelser i olika sammanhang. Här används termen segregation för att beskriva var invandrarna har sina bostäder. Med en sådan ansats är det lämpligt att använda begreppet boendesegregation. Vi undersöker alltså om de som bor i ett bostadsområde uppvisar en från genomsnittet avvikande sammansättning i något eller några avseenden. I ett första steg uppmärksammar vi befolkningens sammansättning i etniskt avseende. Dessa bilder kompletteras sedan med information om befolkningens socioekonomiska sammansättning.

Om vi delar in storstadsregionernas bostadsområden efter deras invandratäthet och t ex för Stockholmsregionen anser ett område som invandratätt om det till mer än 20 procent består av personer födda utomlands (genomsnittet för hela regionen är 15 procent). Då kan vi konstatera att cirka 70 procent av alla utlandsfödda bor i andra bostadsområden än

just dessa invandrantäta. Samma förhållande gäller i Göteborgs- och Malmöregionen. De exakta talen påverkas av hur storstadsregionerna delas in geografiskt, men slutsatsen är helt klar. Det finns dessutom en tendens till att andelen utlandsfödda som inte bor i invandrantäta bostadsområden tenderar att öka över tiden.

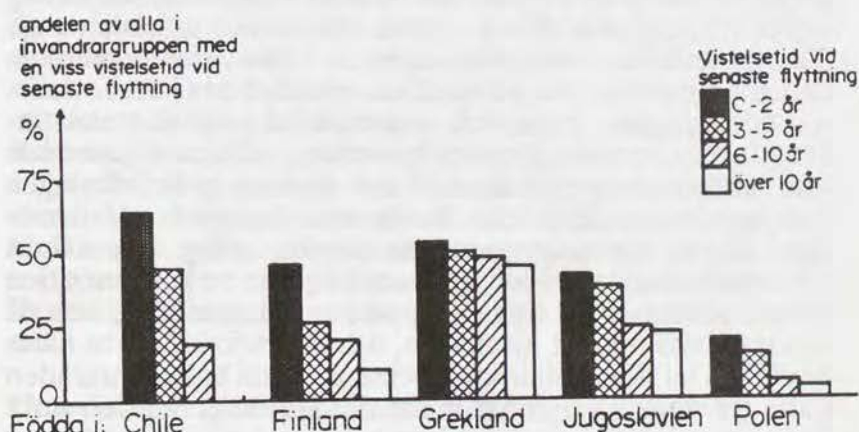
Detta hindrar inte att det i alla tre storstadsregionerna finns bostadsområden som är mycket invandrantäta och där överrepresentationen av utlandsfödda tenderar att öka. I Göteborgs- och Malmöregionen är dessa områden kraftigt koncentrerade till centralkommunerna, och i Stockholmsregionen är dessa bostadsområden underrepresenterade i centralkommunen. På vilket eller vilka sätt skiljer sig då de invandrare som bor i invandrantäta bostadsområden från de som inte gör det?

6.5 Den etniska boendesegregationen och vistelsetiden

Mot bakgrund av de data vi presenterat i tidigare avsnitt och som visat att invandrarnas yrkesfördelning blir mera lik svenskarnas med ökad vistelsetid och att invandrarnas materiella boendevillkor blir mera lika svenskarnas ju längre de varit här, förväntar vi oss att de invandrare som bor i de mest invandrantäta bostadsområdena i första hand skall vara sådana som nyligen anlänt hit.

Analyserna av sambanden mellan vistelsetiden i Stockholmsregionen och sannolikheten att bo i ett invandrantätt bostadsområde visar entydigt att ju längre en utlandsfödd vistats i Stockholmsregionen desto mindre är sannolikheten att han bor i ett invandrantätt bostadsområde. Sambanden är något olika för olika invandrargrupper, men tendensen är densamma för alla studerade grupper i regionplane- och trafikkontorets invandrarundersökning.

Figur 17: Andel utlandsfödda i de mest invandrartäta bostadsområdena i Stockholms län 1984 efter vistelse-tid

Källa: Invandrare i Stockholms län. RTK

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att en allt större majoritet av de utlandsfödda tenderar att bo i områden som inte är invandrartäta, vissa invandrartäta bostadsområden i alla tre storstadsregionerna tenderar att bli allt mera invandrartäta och att de invandrare som bor i de invandrartäta bostadsområdena i första hand är sådana som relativt nyligen anlånt hit. Det förefaller som om många av de invandrartäta bostadsområdena fungerar som genomgångsområden för nyanlända invandrare och att de flyttar från dessa områden efter en tids vistelse här.

6.6 Etnisk och socioekonomisk segregation

I föregående avsnitt har vi visat att det finns ett begränsat antal bostadsområden i storstadsregionerna som har en mycket hög andel utlandsfödda och vi frågar oss nu vad som ytterligare utmärker dessa bostadsområden.

Andelen utlandsfödda i storstadsregionernas bostadsområden uppvisar en mycket stark koppling till andelen socialhjälpstagare i området. Uttrycks sambanden med hjälp av korrelationskoefficienter blir de i respektive region inom intervallet 0,84-0,88. Detta betyder att om vi vet att ett område har en hög andel utlandsfödda så kan vi med mycket stor precision ange hur stor andelen socialhjälpstagare är i motsvarande område. Det går vidare att visa att andelen utlandsfödda i ett bostadsområde uppvisar höga och systematiska samband med inkomstnivån, andelen förtidspensionärer, andelen kvarboende samt andelen högre tjänstemän och andelen av befolkningen som uppvisar en dålig hälsa. Sambandsmönstren är påfallande lika i alla tre storstadsregionerna och visar tydligt att det finns ett antal bostadsområden som samtidigt har en koncentration av socioekonomiskt svaga grupper, av utlandsfödda, och då företrädesvis relativt nyanlända, och där befolkningens hälsa är dålig. Det finns följdriktigt också ett antal bostadsområden i alla tre storstadsregionerna där det samtidigt finns en stark överrepresentation av socioekonomiskt resursstarka personer, personer födda i Sverige och där hälsotillståndet är gott och där omflyttningen är låg.

De bostadsområden som utmärks av en överrepresentation av socioekonomiskt resurssvaga personer, utlandsfödda och där invånarnas hälsa är dålig har en mycket stor andel av bostäderna byggda under miljonprogrammets dagar och förvaltas nästan alla av allmännyttiga bostadsföretag.

Från tidigare studier vid regionplane- och trafikkontoret vet vi att just andelen socialhjälpstagare, utlandsfödda och låginkomsttagare utgör effektiva indikatorer på hur de boende själva bedömer sina bostadsområden. Det vill säga där dessa andelar är höga tenderar de boende att vara missnöjda med sina bostadsområden. Detta förhållande går igen oavsett vilken befolkningsgrupp vi frågar. Det är alltså inte så att t ex utlandsfödda i någon avgörande utsträckning är mera nöjda med invandrartäta bostadsområden än vad den infödda befolkningen är, det är inte så att personer som själva lever under små ekonomiska omständigheter trivs bättre i dessa områden än de som har det ekonomiskt bättre. Detta indikerar starkt att det iakttagna boendemönstret inte är förenligt med de boendes preferenser, utan boendemönstret är snarare uttryck för olika resurser att hävda sig på bostadsmarknaden.

I tidigare studier har vi klassificerat de bostadsområden i storstadsregionerna som 1980 hade en minst dubbelt så hög andel socialhjälpstagare som regionen i genomsnitt. Andelen socialhjälpstagare är nämligen den effektivaste prediktorn till de boendes bedömningar av sina bostadsområden. Utifrån detta kriterium kan vi identifiera de bostadsområden i storstadsregionerna som vi har anledning att förvänta oss har de största andelarna boende som är kritiska till sina egna bostadsområden. Vi kan på detta sätt identifiera 21 områden i Stockholmsregionen, 20 områden i Malmöregionen och 10 områden i Göteborgsregionen. Dessa bostadsområden klassificerades som storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden. Det finns knappast något bostadsområde i någon av storstadsregionerna som uppvisar en hög invandrartäthet som inte samtidigt finns med bland de minst attraktiva bostadsområdena.

Utvecklingen i dessa bostadsområden under 1980-talet har huvudsakligen varit negativ i den meningen att överrepresentationen av socioekonomiskt resurssvaga personer förstärkts. Samma förhållande gäller när vi ser till andelen personer med dålig hälsa och när vi ser till andelen utlandsfödda. I alla tre storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden är också flyttningsbenägenheten mycket stor. Genomsnittligt sett finns inte ens hälften av hyresgästerna från 1980 kvar 1985.

Det är svårt att hitta något bostadsområde bland storstadsregionernas minst attraktiva områden som entydigt är inne i en positiv spiral i den meningen att koncentrationen av lågresurshushåll och utlandsfödda minskar.

6.7 Diskussion

Sammanfattningsvis har vi i detta avsnitt försökt visa att den stora majoriteten av alla utlandsfödda inte bor i invandrartäta bostadsområden samtidigt som ett antal bostadsområden i alla tre storstadsregionerna är mycket invandrartäta och tenderar att öka sin invandrartäthet. Vi har vidare visat att det i första hand är under invandrarnas första år i Sverige som de tenderar att bosätta sig i de invandrartäta bostadsområdena. Dessa bostadsområden återfinns i mycket hög utsträckning bland

storstadsregionernas minst attraktiva bostadsområden som förutom att de har en stor andel relativt nyanlända invandrare också har en överrepresentation av socioekonomiskt svaga grupper bland den infödda befolkningen. Vi har dessutom visat att en stor andel av dessa storstadsregionernas minst attraktiva områden tenderar att få en allt starkare koncentration av personer som har svårt att hävda sig på bostadsmarknaden.

Om det skall vara möjligt att bryta de ovan beskrivna processerna behövs samordnade insatser på tre nivåer:

- 1 Allmänpolitiska insatser för att förhindra utslagning från arbetsmarknaden och underlätta inträdet på arbetsmarknaden
- 2 Vitaliseringsåtgärder i bostadsområdena
- 3 Infrastrukturella insatser på makronivå

De allmänpolitiska insatserna måste inriktas på att förhindra utslagning från arbetsmarknaden och på att underlätta istället i förvärvslivet bland debutanter. Särskilt bör insatserna inriktas på att påskynda och underlätta för nytilkomna invandrare att vinna insteg på arbetsmarknaden på en nivå som någorlunda motsvarar vederbörandes kompetens och utbildningsbakgrund. Här är det inte minst viktigt med en kraftigt förstärkt svenskundervisning. Det är ett stort samhällsekonomiskt och mänskligt slöseri att så många invandrare har så svårt att etablera sig på rätt nivå på den svenska arbetsmarknaden. På motsvarande sätt måste åtgärder vidtas så att inte så stora delar av de äldre arbetskraftsinvandrarna drabbas av ohälsa som leder till förtidspensionering. Att vidta åtgärder för att underlätta för asylsökande att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden torde idag vara en alltmer uppenbar åtgärd som stöds av allt fler. Det kan inte vara rimligt att denna grupp skall vara hänvisad till att leva på socialhjälp under så lång tid som nu är fallet.

Vitaliseringsinsatserna i bostadsområdena bör inriktas på att se över hur förvaltningen skall kunna förändras i riktning mot lokalt ansvar och befogenheter, tidig upptäckt av missförhåll-

landen, snabba och effektiva åtgärder samt kontinuitet och uthållighet. En sådan mindre revolution på förvaltningssidan kan sedan ligga till grund för nödvändiga sociala och fysiska åtgärder. Vitaliseringsinsatserna måste i grunden förändra de boendes möjligheter att själva påverka sitt boende.

Det behövs också infrastrukturella insatser på makronivå. De enskilda bostadsområdenas attraktivitet påverkas inte bara av husen och den omedelbara miljön. Boendemiljön sträcker sig längre än så. Det behövs insatser som förstärker utbudet av utbildning, av möjligheter till ett rikt och varierat fritidsliv och ett ökat utbud av goda kommunikationer. Det behövs också en förstärkning av det lokala utbudet av kommersiell och offentlig service för att det bättre skall motsvara de krav och önskemål som befolkningen där har.

7 Invandrare och hälsa

Hälsa och ohälsa är begrepp som är starkt knutna till sociala och kulturella förhållanden. Redovisningen i detta avsnitt bygger dels på individers egen subjektiva uppfattning om sitt hälsotillstånd, dels på uppgifter om sjukskrivning och förtidspensionärer från riksförsäkringsverkets register. Det är alltså två helt skilda sätt att mäta hälsan, men de ger mycket likartade resultat. Invandrare (utrikesfödda personer) har sämre hälsa än svenskar. Men skillnaden mellan olika invandrargrupper är betydande och viktigare att ta fasta på.

Den intervjuundersökning landstinget i Stockholm genomförde 1984 omfattade personer födda i Finland, Jugoslavien och Grekland. Dessa fick representera länder varifrån många kommit som arbetskraftsinvandrare. Polen och Chile representerar länder varifrån många kommit som politiska flyktingar. Som jämförelse ingick också ett slumpmässigt urval personer födda i övriga länder samt en grupp svenskar födda utanför Mälardalen. Vi kunde tyvärr inte ta med några av de flyktinggrupper som kommit under de senaste åren, men resultaten från undersökningen har brutits ner så att man kan studera betydelsen av olika bakgrundsfaktorer som social bakgrund och utbildning i hemlandet, skälen för emigrationen osv. Undersökningen avser visserligen Stockholmsregionen, men torde i hög grad även vara representativ för Göteborgs- och Malmöregionerna.

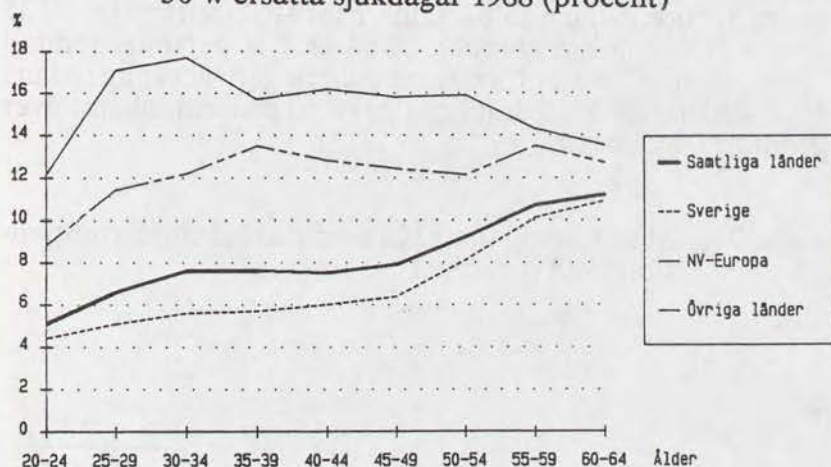
7.1 Långa sjukskrivningar

För att beskriva sjukligheten har riksförsäkringsverkets register över sjukpenningförsäkrade och sjukskrivning 1988 i Stockholms län specialbearbetats. För en grov presentation har länderna förts samman till en grupp med nordvästeuropeiska länder och en mycket heterogen grupp med invandrare från övriga länder.

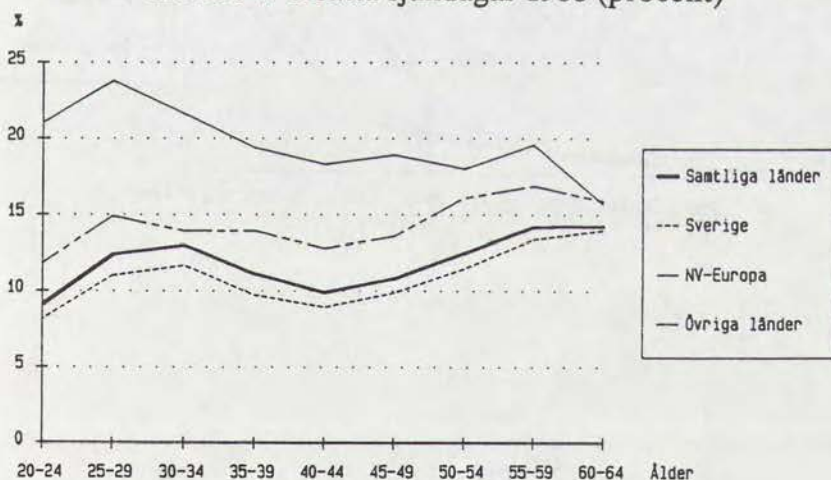
Andelen med långa sjukskrivningar är högre bland kvinnor än bland män, särskilt i åldrarna 20-34 år. (Se figur 18 och 19.) Kvinnorna från nordvästeuropa har något högre andel med 30 eller fler sjukdagar än svenska kvinnor, medan kvinnor från gruppen "övriga länder" ligger väsentligt över, framför allt i

åldrarna 20-50 år. För männen ligger andelarna lägre, men skillnaderna mellan svenska män och utrikesfödda män är större än mellan svenska kvinnor och utrikesfödda kvinnor. Skillnaden mellan svenska män och männen från nordvästeuropa är större än bland kvinnorna. Män från "övriga länder" liksom bland kvinnorna har ytterligare högre andelar.

Figur 18: Sjukpenningförsäkrade män i Stockholms län med 30-w ersatta sjukdagar 1988 (procent)

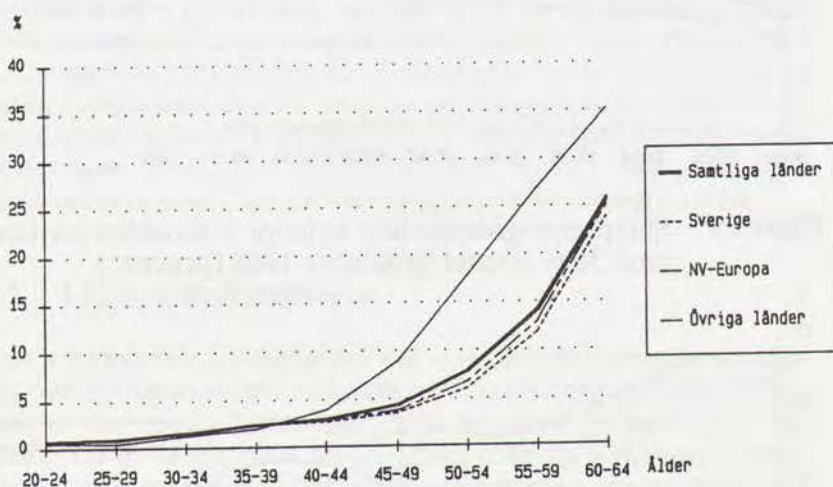
Figur 19: Sjukpenningförsäkrade kvinnor i Stockholms län med 30-w ersatta sjukdagar 1988 (procent)

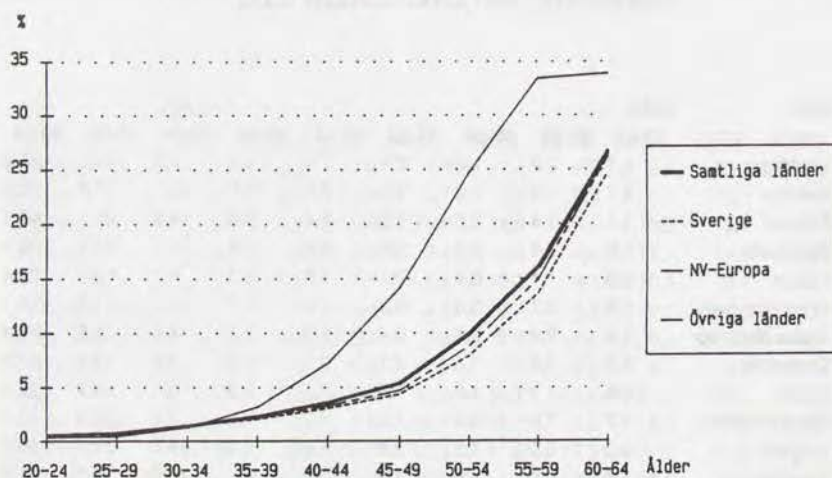
7.2 Förtidspensionerade

Både bland utrikesfödda män och kvinnor sjunker andelarna med 30 eller fler sjukdagar i den äldsta åldersgruppen 60-64 år, vilket kan bero på att förtidspensionering blir mycket vanligt i dessa åldrar. I figur 20 och 21 visas andelen personer med sjukbidrag/förtidspension. Andelen förtidspensionerade födda i de nordvästeuropeiska länderna ligger både bland män och kvinnor mycket nära värdena för personer födda i Sverige, under 5 procent upp till 50-årsåldern för att därefter stiga till 25 procent i den äldsta gruppen 60-64 år. För personer födda i "övriga länder" börjar förtidspensioneringen bli vanlig redan i 40-årsåldern för att sedan ligga cirka 10 procentenheter över genomsnittsvärdena.

Figur 20: Män i Stockholms län med sjukbidrag/förtidspension 1988 (procent)

Figur 21: Kvinnor i Stockholms län med sjukbidrag/förtidspension 1988 (procent)

Både statistiken över sjukskrivning och förtidspensionering innehåller stora variationer inom dessa grova grupper. Som exempel på grupper med extremt höga andelar förtidspensionerade kan nämnas personer födda i Grekland, Jugoslavien och Turkiet.

I tabell 6 och 7 finns uppgifter för utrikes födda från de 18 länder som har flest invandrare boende i Stockholms län.

Förtidspensioneringen av invandrare diskuteras relativt ofta, men om man studerar sjukskrivningen finner man att förtidspensioneringar bara är toppen på ett isberg. Förebyggande hälsofrämjande åtgärder är nödvändiga. Av tabellerna framgår att långa sjukskrivningar är mycket vanliga bland yngre (23-39 år) från t ex Etiopien, Chile, Irak och Syrien utan att andelen förtidspensionerade från dessa länder ännu ligger på någon anmärkningsvärt hög nivå. Detta måste uppfattas som en allvarlig varningssignal.

7.3 Dödlighet

Skillnader i hälsa mellan olika befolkningsgrupper återspeglas även i skillnader i dödlighet. Statistiken över dödlighet bland

Tabell 6: Personer med sjukbidrag/förtidspension i Stockholms län 1988 efter födelseland

Män	Ålder								
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Samtliga	0,7	0,9	1,6	2,4	2,9	4,3	7,8	14,1	25,9
Sverige	0,7	1,0	1,6	2,4	2,6	3,5	6,1	11,9	24,0
Finland	1,4	1,4	2,5	3,3	5,4	8,0	14,8	28,1	46,4
Danmark	1,0	1,1	2,3	0,0	3,8	2,8	5,7	11,7	30,4
Norge	0,0	1,1	0,4	2,1	2,5	2,2	5,2	9,7	27,4
Storbritannien	0,6	0,7	0,0	0,3	0,6	1,7	1,9	11,3	14,1
Tyska förb rep	1,2	0,6	0,6	0,4	1,9	2,7	4,4	8,5	23,0
Österrike	5,9	3,2	1,6	2,1	2,1	2,8	4,5	12,4	27,8
Polen	0,5	1,7	1,6	1,5	2,1	5,0	13,7	28,3	35,4
Tjeckoslovakien	4,7	1,8	0,0	2,2	3,2	5,6	5,6	13,4	31,1
Ungern	0,0	0,0	1,3	2,6	5,2	8,2	14,3	21,4	36,3
Spanien	1,4	0,0	0,0	1,4	1,6	4,7	10,9	16,1	31,9
Italien	0,0	0,8	0,0	2,3	2,7	6,7	9,6	21,5	52,1
Grekland	0,0	1,6	2,5	2,7	9,0	17,7	39,4	66,9	80,0
Jugoslavien	0,4	0,0	3,6	5,0	9,6	18,7	34,5	53,3	63,8
Turkiet	0,9	1,1	2,8	3,8	4,8	14,7	31,3	47,1	52,7
Chile	0,6	0,0	0,0	0,4	1,1	1,8	3,5	7,1	18,3
Etiopien	0,0	0,8	0,7	1,2	3,4	0,0	3,4	0,0	0,0
Irak	0,0	0,0	0,2	0,4	2,5	7,8	9,7	8,0	33,3
Iran	0,0	0,2	0,3	0,7	1,3	3,7	5,8	8,1	4,8
Syrien	3,6	0,5	3,7	2,5	3,5	12,1	14,9	16,7	31,4

Kvinnor	Ålder								
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Samtliga	0,5	0,8	1,4	2,3	3,6	5,4	9,9	16,1	26,7
Sverige	0,5	0,8	1,5	2,1	3,1	4,4	7,9	13,7	24,8
Finland	0,6	0,8	1,6	2,9	5,0	8,5	15,7	26,8	41,4
Danmark	0,9	0,0	0,0	1,2	4,0	3,2	9,7	12,7	24,1
Norge	0,0	0,9	1,4	2,5	4,7	6,3	10,9	19,5	33,4
Storbritannien	0,9	0,6	0,9	0,9	1,9	1,8	3,7	11,6	26,6
Tyska förb rep	0,0	0,0	0,6	0,5	3,2	3,5	7,5	13,9	28,3
Österrike	0,0	0,0	3,3	3,8	2,2	5,0	10,6	14,9	32,6
Polen	0,0	0,0	1,2	3,1	3,8	7,4	19,2	33,2	48,6
Tjeckoslovakien	1,8	0,0	1,3	1,0	1,0	7,3	9,1	20,5	48,4
Ungern	0,0	0,0	1,0	1,5	7,0	9,7	22,2	37,2	55,9
Spanien	1,6	0,0	0,0	1,3	5,7	8,4	15,6	24,1	36,2
Italien	0,0	1,9	2,2	1,9	16,3	9,1	17,6	34,4	50,7
Grekland	1,3	1,1	4,0	12,3	29,8	49,2	71,0	82,1	75,9
Jugoslavien	0,3	1,7	4,7	10,7	18,9	34,1	55,9	62,7	59,0
Turkiet	0,3	1,1	2,0	5,8	10,7	27,6	33,5	37,7	30,1
Chile	0,4	0,5	0,4	0,7	1,8	4,5	8,7	12,1	16,0
Etiopien	0,4	0,0	0,4	1,0	2,7	13,3	6,3	0,0	0,0
Irak	0,0	0,0	0,8	0,0	6,7	0,0	5,3	23,5	20,0
Iran	0,0	0,0	0,2	0,7	0,7	1,3	2,2	3,1	4,4
Syrien	1,0	0,5	1,2	1,8	10,1	23,0	21,2	23,1	20,0

**Tabell 7: Sjukpenningförsäkrade med 30-w ersatta sjukdagar
1988 i Stockholms län efter födelseland**

Män	Ålder								
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Samtliga	5,1	6,6	7,6	7,6	7,5	7,9	9,2	10,7	11,2
Sverige	4,4	5,1	5,6	5,7	6,0	6,4	8,1	10,1	10,9
Finland	9,6	12,8	13,8	15,4	14,5	15,0	13,5	15,9	13,8
Danmark	6,3	5,9	5,3	8,4	6,6	9,0	11,1	14,8	14,9
Norge	7,9	6,7	5,5	6,5	12,3	9,1	10,8	8,1	11,3
Storbritannien	3,0	4,8	3,0	3,2	6,3	6,2	9,2	10,8	13,8
Tyska förb rep	5,4	4,9	6,3	7,6	6,8	7,5	8,9	8,6	8,9
Österrike	0,0	0,0	6,9	7,6	9,5	9,0	4,7	9,8	8,9
Polen	14,4	21,0	19,9	16,2	18,6	18,9	21,4	18,2	20,0
Tjeckoslovakien	10,0	5,9	5,9	18,3	13,7	11,0	14,3	11,8	9,5
Ungern	4,2	7,0	12,7	10,8	11,8	17,3	12,0	11,3	11,9
Spanien	3,7	10,4	9,2	8,2	14,0	12,4	16,1	19,0	11,4
Italien	5,3	6,1	12,5	5,0	10,0	11,5	15,9	15,1	16,0
Grekland	16,6	21,6	18,7	19,0	24,5	23,5	18,7	21,9	11,5
Jugoslavien	12,9	19,2	25,5	20,1	18,3	21,1	22,3	24,8	15,4
Turkiet	18,6	25,0	23,7	21,8	20,6	24,7	25,5	24,1	14,1
Chile	6,8	8,8	14,9	14,2	13,9	16,6	15,3	21,3	21,1
Etiopien	8,5	18,0	17,6	15,4	24,5	14,6	14,3	14,3	0,0
Irak	33,3	32,8	29,0	22,7	24,0	18,9	35,0	21,1	20,0
Iran	8,7	10,7	11,4	12,2	12,6	8,0	15,2	5,3	22,2
Syrien	15,5	25,2	23,2	21,8	22,0	21,3	26,5	34,5	38,9

Kvinnor	Ålder								
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Samtliga	9,1	12,4	13,0	11,1	9,9	10,8	12,5	14,2	14,3
Sverige	8,1	11,0	11,7	9,7	8,9	9,9	11,5	13,4	14,0
Finland	12,1	15,5	14,6	14,4	13,3	14,4	17,0	17,9	17,1
Danmark	9,3	10,7	3,9	6,1	13,0	14,4	14,1	15,2	16,4
Norge	10,4	9,7	12,8	13,2	10,6	13,1	16,5	15,4	13,5
Storbritannien	8,5	13,4	6,9	9,1	3,7	4,7	9,5	14,5	7,0
Tyska förb rep	10,3	7,3	9,6	10,5	10,3	10,6	13,3	15,6	15,1
Österrike	10,0	26,5	3,7	4,0	6,0	12,2	15,7	11,7	11,9
Polen	15,6	24,2	21,8	19,6	18,7	22,2	28,1	30,5	25,5
Tjeckoslovakien	6,8	16,3	18,3	10,2	15,6	16,8	20,7	17,7	16,0
Ungern	8,9	12,3	16,3	15,8	15,6	18,6	22,2	28,0	28,9
Italien	5,6	14,6	4,9	13,3	14,3	27,9	26,3	17,9	6,3
Spanien	13,5	4,8	16,1	17,8	17,5	16,7	12,9	20,3	11,8
Grekland	26,2	33,4	29,8	24,1	37,4	26,4	21,8	15,2	27,8
Jugoslavien	28,4	32,8	27,8	27,5	25,9	24,2	28,7	18,8	18,9
Turkiet	35,1	35,5	32,8	24,8	24,9	28,2	20,3	24,5	21,2
Chile	12,4	16,2	21,1	21,4	17,2	26,9	26,1	25,9	26,6
Etiopien	15,7	20,9	27,1	38,3	17,9	0,0	33,3	0,0	0,0
Irak	23,1	42,4	26,5	32,7	22,7	38,5	0,0	60,0	25,0
Iran	13,5	14,5	11,1	15,3	12,3	18,5	0,0	0,0	0,0
Syrien	28,1	31,1	26,3	26,1	23,2	37,2	30,4	33,3	15,4

invandrare är behäftad med en mängd problem, som torde innebära att dödligheten underskattas, särskilt gäller detta spädbarn och ålderspensionärer varför dessa ej tagits med i redovisningen. I tabellen nedan redovisas dödligheten i Stockholms län 1983-1987 för åldersgrupperna 5-65 år för personer födda i Sverige och utrikes födda. Tar man hänsyn till skillnader i ålderssammansättningen så är överrisken för förtidig död (före 65 års ålder) 18 procent för de utrikes födda jämfört med hela befolkningen i motsvarande åldrar. För de som är födda i Sverige finns en underrisk på 3 procent.

Särskilt stora skillnader finns i åldersgruppen 5-9 år, där dödligheten bland invandrabarn ligger mer än dubbelt så högt som bland barn födda i Sverige. Bland litet äldre barn och ungdomar är skillnaderna något mindre. Sedan sjunker dödsriskerna för de utlandsfödda och hamnar för personer över 65 år under genomsnittet för hela befolkningen i motsvarande åldrar, detta torde dock i stor utsträckning bero på brister i statistiken.

Tabell 8: Döda 1983-1987 i Stockholms län

Ålder	Döda per 10 000 individer bland personer födda i		Observerat/förväntat antal döda Index 100 = totala befolkningen bland personer födda i	
	Sverige	Utländet	Sverige	Utländet
5- 9	1,3	3,0	93	216
10-14	1,6	2,0	98	122
15-19	3,4	4,3	98	123
20-24	5,9	7,7	96	127
25-29	7,5	10,9	92	134
30-34	9,8	11,9	95	117
35-39	11,4	14,5	95	120
40-44	17,1	21,5	96	120
45-49	28,7	33,1	97	112
50-54	49,3	53,0	98	106
55-59	76,7	79,5	99	103
60-64	117,1	118,5	100	101
Summa	23,5	28,6	97	118

7.4 Upplevd hälsa

I 1984 års invandrarundersökning användes bland annat uppgifter om hur personerna själva bedömer sitt allmänna hälsoläge.

Hälsovariablerna ställdes mot ett stort antal bakgrundsförhållanden och de som i någon väsentlig utsträckning bidrog till att förklara skillnader i hälsa var; kön, ålder, socioekonomisk grupp, uppväxtland, vistelsetid i Sverige, motiv för flyttning från uppväxtlandet samt utbildning. Därtill inkluderas två faktorer som beskrev hälsorisker som rökning och alkoholkonsumtion.

Kvinnorna bedömer genomsnittligt sitt hälsotillstånd som sämre än männen, hälsotillståndet försämras med stigande ålder, arbetare bedömer sitt hälsotillstånd som sämre än företagare och tjänstemän. Förtidspensionerade uppvisar mycket sämre hälsotillstånd än andra grupper. Grupper med högre utbildning har genomsnittligt bättre hälsa.

De som vistats länge i Sverige har sämre hälsa än de som varit här kortare tid. Detta beror bland annat på att genomsnittsåldern bland de som varit här länge är högre. Om man tar hänsyn till skillnader i köns- och ålderssammansättning samt andra bakgrundsfaktorer framkommer däremot, att de som vistats i Sverige under relativt kort tid har sämre hälsa än de som varit här länge.

7.5 Särskilda riskgrupper

Bakgrundsfaktorer varierar starkt mellan invandrare från skilda länder och det finns all anledning att ta fasta på den enskilda individens förhållanden och beskriva särskilda riskgrupper, dels utifrån arbetsförhållanden dels utifrån "hälsorelaterade" riskbeteenden.

Arbetsförhållanden har ett tydligt samband med individens hälsa. Man kan tydligt urskilja att arbetare i yrken med hög "sjukvårdskonsumtion" har en sämre hälsa. Vi fann att ju längre man jobbat i sådana yrken desto sämre är det genom-

snittliga hälsotillståndet. Till sådana "högkonsumtionsyrken" hör för män t ex svetsare, städare, järn- och metallverksarbetare, diversearbetare, för kvinnor hör till denna grupp t ex yrken som sjukvårdsbiträde, köksbiträde, livsmedelsarbetare, städare.

Bland personer som uppger sig vara missnöjda med sitt nuvarande arbete, bedömer drygt dubbelt så många sitt allmänna hälsotillstånd som dåligt jämfört med de som är nöjda med sitt arbete.

En annan grupp man tydligt kan utskilja är personer i yrken som har en lägre kvalifikationsnivå än den som individen besitter, eller som jobbar i andra yrken än de personerna anser att de kan bäst. Denna grupp utgörs i stor utsträckning av högutbildade invandrare som inte kan få jobb i yrken som motsvarar deras utbildning. De finns representerade från alla de fem studerade länderna. Långvariga sådana förhållanden ger tydliga negativa effekter på hälsan.

Flyktinginvandringen har varit stor under 1970- och 1980-talen. Många flyktingar är relativt unga och välutbildade, faktorer som talar för att deras hälsotillstånd skulle vara relativt gott. Men så är inte fallet och det genomsnittliga sämre hälsotillståndet kvarstår även när man standardiserar för ålder och utbildning. Många flyktingar har också kvarstående hälsoproblem under mycket lång tid efter ankomsten till Sverige.

Sambandet mellan rökning och ohälsa är klart och tobakskonsumtionen hos t ex grekiska män är anmärkningsvärt hög.

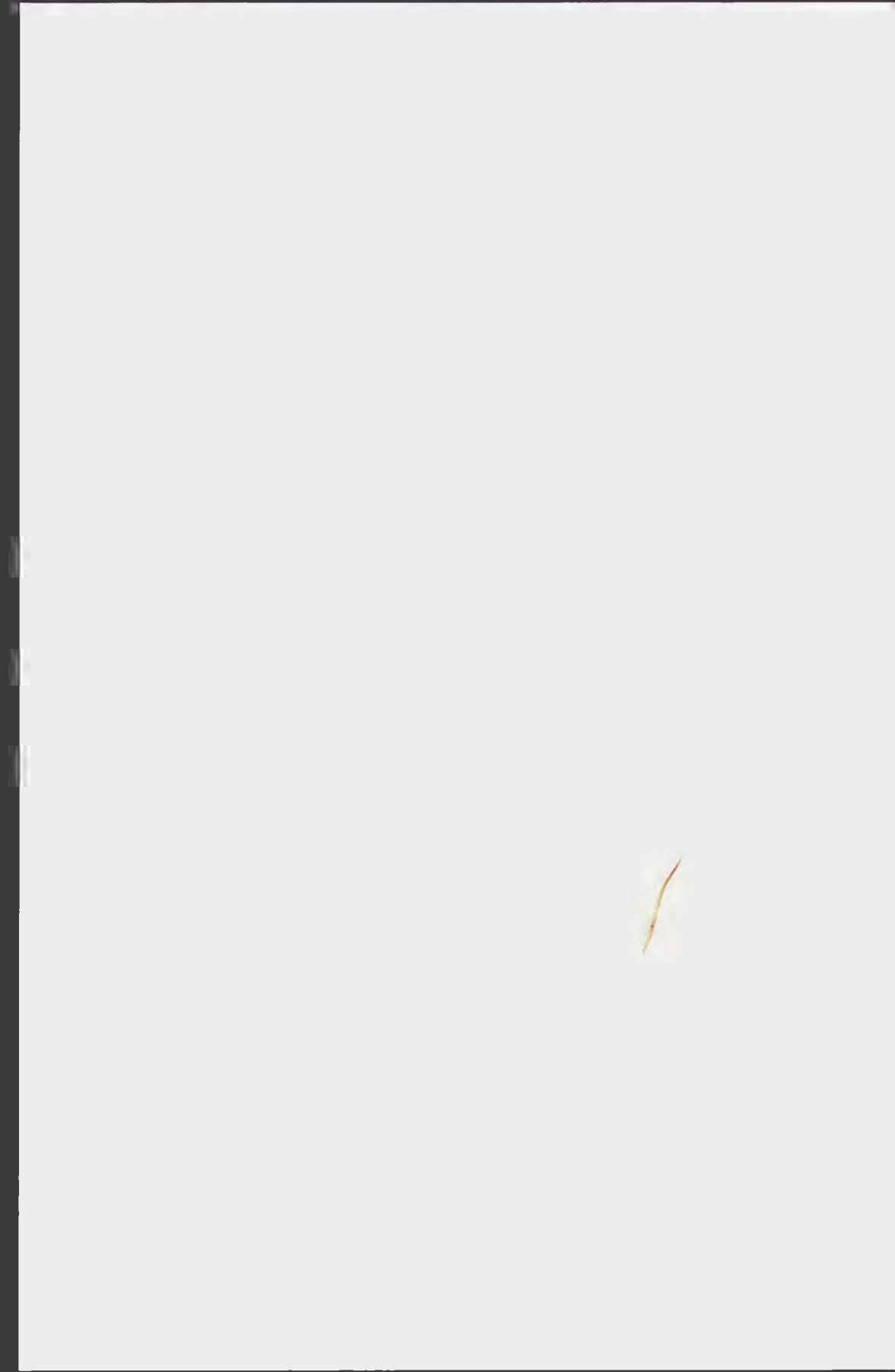
7.6 Diskussion

Oavsett hur man mäter hälsotillståndet har invandrare från de flesta större invandrarländerna sämre hälsa än den infödda svenska befolkningen. Särskilt utsatta är invandrare från Grekland, Jugoslavien och Turkiet. Men även yngre invandrare från t ex Irak och Syrien har påtagligt högre andel med långa sjukskrivningar än genomsnittsbefolkningen.

Det finns en tydlig koppling mellan arbetsförhållanden och ohälsa. Dels tyder data på att många invandrare under lång tid arbetat i Sverige inom yrken som utmärks av "hög sjukvårds-konsumtion", dels har många invandrare yrken som ger dem litet inflytande över arbetet och dåligt motsvarar deras kunskaper. Båda dessa faktorer bidrar till en försämrad hälsa.

De mycket påtagliga hälsoproblem som finns bland vissa invandrargrupper över 50-årsåldern och som ofta resulterar i förtidspensionering kräver aktiva insatser. Utbildning och arbetsmarknadspolitiska insatser för att stimulera och underlätta för invandrare att söka sig vidare från arbeten med dålig fysisk eller psykosocial arbetsmiljö behövs. Sannolikt behöver detta kompletteras med stöd till personalpolitiska åtgärder inom företagen och de offentliga arbetsgivarna. Förebyggande hälsovård, anpassad till olika invandrargrupperns förhållanden behöver utvecklas och arbetas in i landstingens hälsopolitiska program.

Underlaget för att beskriva hälsoläget bland äldre invandrare är bristfälligt, men uppenbarligen kommer de stora skillnader som finns bland invandrare och den svenska befolkningen i åldrarna före pensionsåldern att följa med upp i åldrarna. Det relativt goda hälsoläge som finns bland ålderspensionärer upp till 80 års ålder kommer att "splittras" varefter de stora kohorterna arbetskraftsinvandrare från t ex Grekland, Jugoslavien och Turkiet som nu är mellan 50 och 60 åldras.

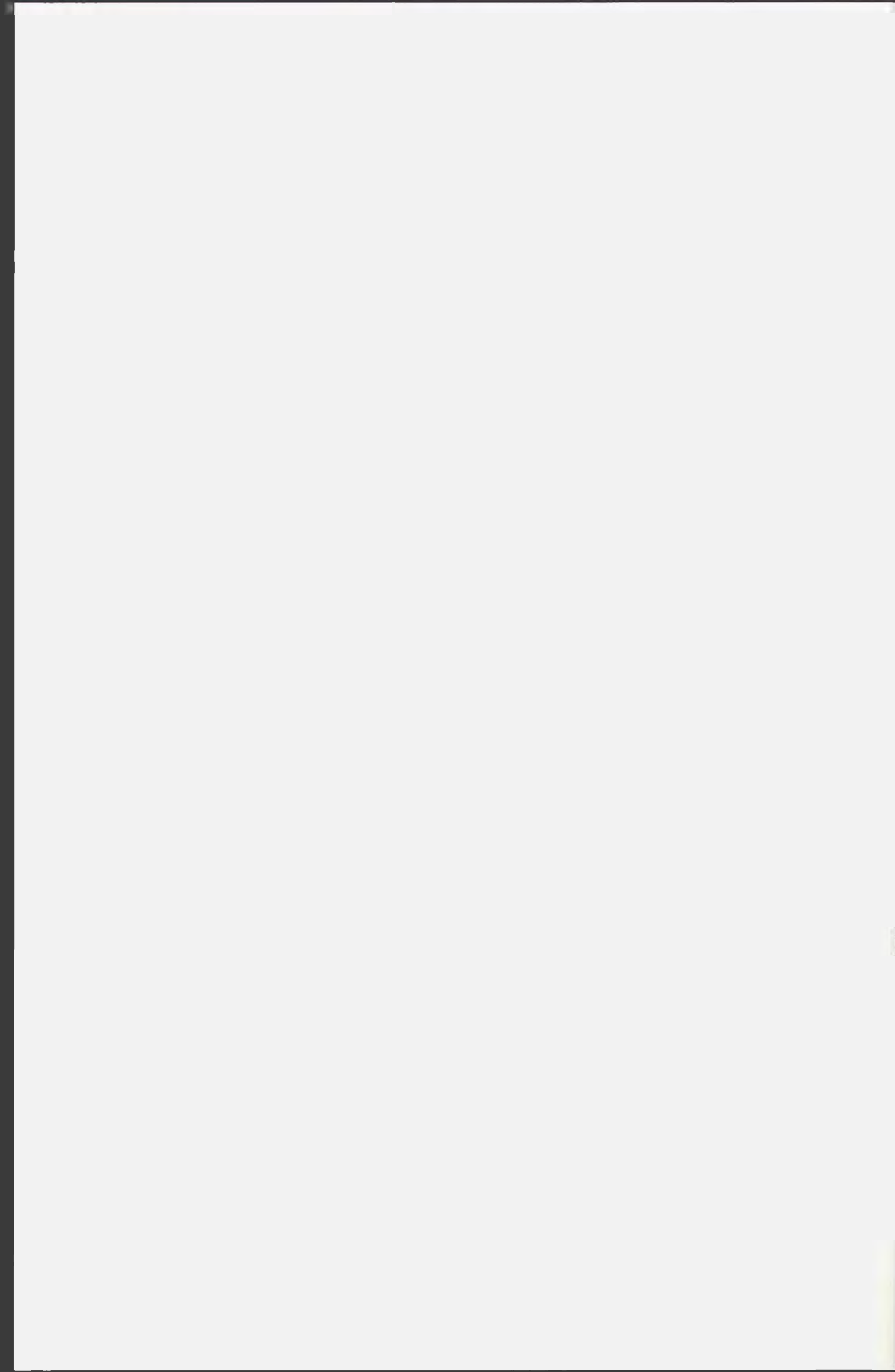

Referenser

- Andersson, Å E m fl** (1985), *Kreativitet storstadens framtid*, Stockholm
- Bernow, R** (1989), SOU 1989:67 *Levnadsvillkor i storstadsregioner*
- Dahlgren, G, Regen, A-M, Spetz, C-L** (1981), SOU 1981:2 *Ohälsa och vårdutnyttjande*
- De Geer, E** (1989), *Göteborgs invandrangeografi, de utländska medborgarnas regionala fördelning*, Göteborg
- Invandrarförvaltningen i Göteborg**, *Invandrare och utländska medborgare i Göteborg 1987*
- Statistikbyrån i Malmö**, *Fortsatt koncentration mot storstadsregionerna? Malmöläget 1982 nr 2*
- Öhlund, B** (1989), *Med utländsk bakgrund, Regionplane- och trafikkontoret 1989:3*

Rapporter från regionplane- och trafikkontorets invandrarutredning, *Invandrare i Stockholms län*

- Öhlund, B** (1984), *Invandrare i siffror*
- Harkman, A** (1984), *Sysselsättning och arbetslöshet. En översikt*
- Ekberg, J** (1985), *Yrkeskarriärer under 1970-talet*
- Harkman, A** (1985), *Arbete och löner*
- Redelius, I** (1985), *Landstingsanställda invandrare*
- Daun, Å** (1985), *Bra och dåligt i Sverige*
- Kemeny, J** (1985), *Housing conditions*
- Boalt, Å** (1985), *Hälsa och vård*
- Biterman, D** (1985), *Bostäder och boende*
- Axelsson, S** (1985), *Utbildning*

Del 2

Innehållsförteckning

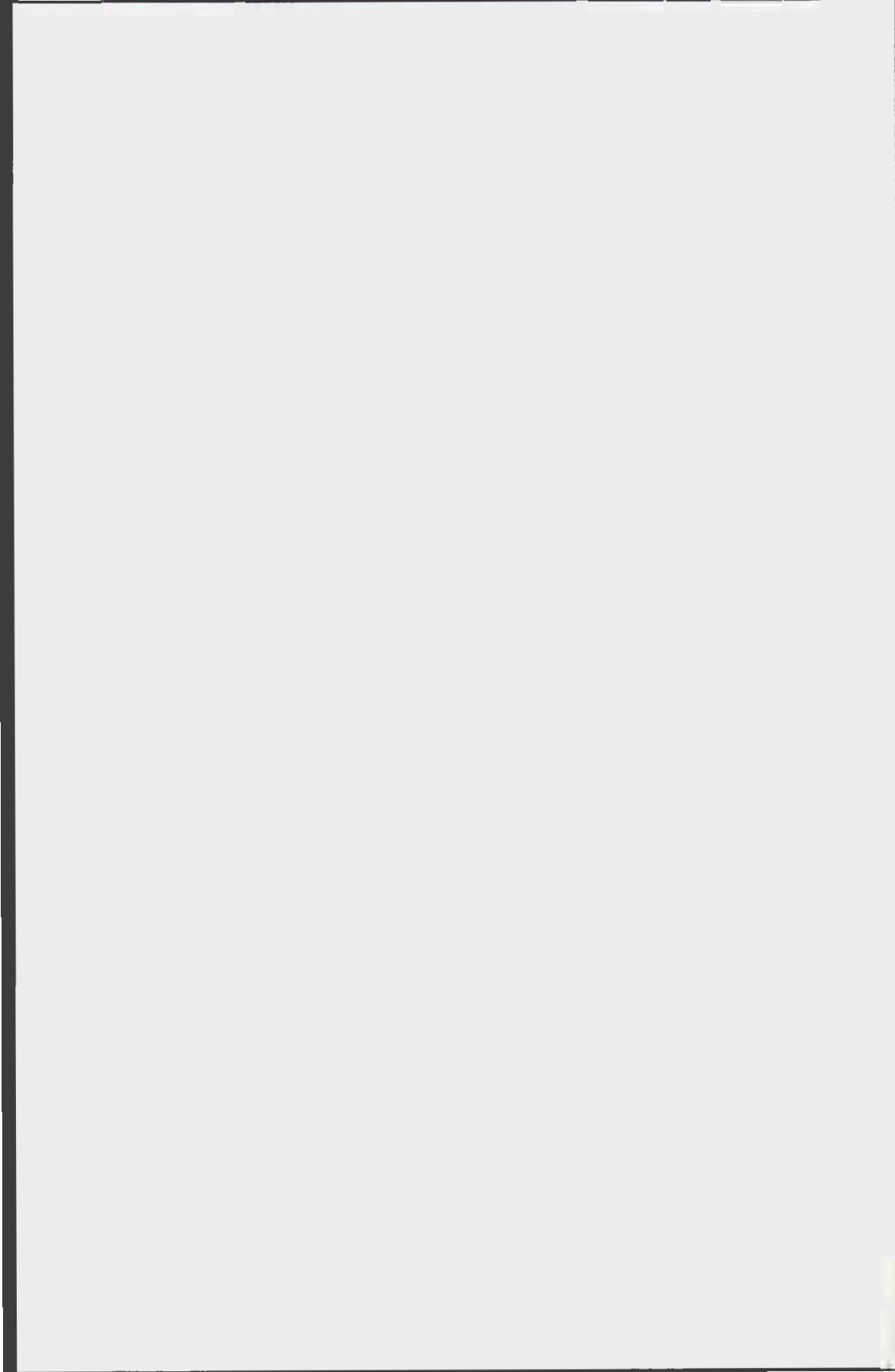
	Sid
Gå inte över ån efter vatten	73
Tankar efter ett projekt	73
Lärdomar	76
Socioekonomisk karriär bland invandrare	79
Inledning	79
Syfte	82
Resultat	85
Socioekonomisk ställning	85
Inkomster	86
Analys	88
Jämförelse med utländska studier	92
Referenser	100
Invandrarna och arbetsmarknaden	103
Inledning	103
Invandrarnas ställning på arbetsmarknaden	104
Sysselsättningsgrad	104
Yrkesfördelning	108
Löner	110
Etableringsprocessen	117
Några sammanfattande slutsatser	123

Innehållsförteckning (forts)

	Sid
Invandrare och hälsa	125
Hur fungerar det nya flyktingmottagandet idag?	137
Invandrarnas boendesegregation i Stockholms län	151
Varför dras invandrarna till storstäder?	151
Boendesegregation	152
Etnisk identitet	153
Etnisk boendesegregation i Stockholmsregionen	157
Etnisk boendesegregation som process över tiden	159
Varför koncentreras de nytillkomna invandrarna till vissa bostadsområden	164
Inslussningsområden och spridningsprocessen	167
Referenser	174
Invandrarnas integration - som politiskt mål och kulturell verklighet	177
Integration i det svenska samhället	178
Stad och land	181
Småsamhällets villkor	183
Den kulturella verklighetens yttre villkor - en sammanfattning	187
Referenser	189

Innehållsförteckning (forts)

	Sid
Invandrarnas levnadsvillkor - Vad borde vi veta	191
Etnisk mobilisering som förändringsfaktor	193
Skolfrågan som väckarklocka	196
Sammanfattning	198
Referenser	201
Bilaga	203

Gå inte över ån efter vatten

Roger Bernow

Tankar efter ett projekt

Landstinget har givit regionplane- och trafikkontoret det mycket spännande uppdraget att göra en bred kartläggning av invandrarnas levnadsförhållanden i länet att tjäna som underlag för beslut inom samhällsplaneringen i allmänhet och landstingets egen planering i synnerhet.

En sådan kartläggning ansågs motiverad av att det bor cirka 220 000 utlandsfödda personer i Stockholms län, vilket är detsamma som 14 procent av länets befolkning. Och det saknas helt någon tidigare bred kartläggning av en sådan karaktär.

Landstinget har gjort en unik satsning som är mycket ambitiös till sin uppläggning.

Målsättningen är att ge en bred och samtidigt någorlunda väl sammanhållen bild av hur invandrarnas levnadsförhållanden ser ut idag och hur de utvecklats under personernas vistelsetid i Sverige.

Uppläggningsen av undersökningen är unik i åtminstone tre avseenden:

- 1 Det har tidigare inte gjorts någon bred kartläggning av invandrarnas levnadsförhållanden varken på regional eller nationell nivå.
- 2 Förloppsansatsen, dvs att följa de individuella förändringarna av skilda levnadsförhållanden från invandrings-tidpunkten fram till idag.
- 3 Den liberala inställningen till andras utnyttjande av källmaterialet på mycket gynnsamma villkor.

Vid uppläggningsen av undersökningen hade vi ett mycket stort antal kontakter och diskussioner med forskare, statliga myndigheter, kommuner, landstingsförvaltningar, politiska referensgrupper, invandrarorganisationer m fl.

En slutsats av dessa diskussioner var att det inte var tillfyllest att enbart bearbeta befintliga register då dessa innehåller uppgifter om t ex födelseland på ett mycket fragmentariskt sätt och i många fall saknas relevanta uppgifter helt. Vi ansåg det därför nödvändigt att genomföra en mycket brett upplagd intervjuundersökning som komplement till registerbearbetningar av t ex Folk- och bostadsräkningarna, AKU, förtidspensioneringar, sjukskrivningar, slutenvårdskonsumtionen.

Redan dessa registerbearbetningar gav en del aldrig tidigare redovisade fakta, bland annat uppgifterna om de oroväckande höga talen av förtidspensionerade bland vissa invandrargrupper, beskrivningar av invandrarnas individuella yrkeskarriärer under hela 1970-talet, uppgifter kring flera aspekter av boendet.

Det använda frågeformuläret består av två delar:

- 1 Ett mera konventionellt formulär som är mycket omfattande och innehåller frågor kring familjeförhållanden, umgänge, språk, boende, utbildning, arbete, ekonomi, hälsa, barnomsorg. Ambitionen är att kunna kartlägga såväl hur dessa levnadsförhållanden faktiskt ser ut idag samt att kartlägga hur invandrarna själva utvärderar dessa faktiska förhållanden. Naturligtvis är formuläret konstruerat via en mycket lång rad kompromisser mellan framför allt bredd och djup. Detta är tyvärr ofrånkomligt. Den yttre ramen utgörs naturligtvis i första hand av de svarandes tålmod.
- 2 Ett förloppsformulär som är begränsat till frågeområdena arbete, utbildning, familj och boende. Poängen är här att de svarande får redogöra för varje gång det inträffat en förändring i någon av dessa avseenden under hela vistelsetiden i Sverige. Varje gång en förändring inträffat anges varför denna skett och hur den nya situationen ser ut. Denna ansats ligger på forskningsfronten oavsett

populationen är invandrare eller någon annan befolkningsgrupp.

Även beslutet om vilka som skulle intervjuas är resultatet av kompromisser. Dilemmat är nämligen att man dels vill kunna uttala sig om hela "invandrarkollektivet" och dels göra uttalanden om skilda nationaliteter. Vår kompromiss utgörs av ett urval där vi ordentligt representerar folk födda i Finland, Jugoslavien, Grekland, Polen och Chile. Alla övriga nationaliteter ingår i en "övrigrupp" i samma proportion som de utgör i befolkningen. De fem nationaliteter vi särskilt valt ut representerar ett brett spektrum av invandringsmotiv, invandrings-tidpunkt, kulturell bakgrund m m.

Att vi inte valt mer än fem nationaliteter motiveras i stort av ekonomiska skäl.

Som jämförelsegrupp har ett urval gjorts av svenskfödda personer som nu bor i Stockholms län, men som har tillbringat sin huvudsakliga uppväxttid utanför länet.

Svarsfrekvensen varierar något mellan de olika grupperna och är genomsnittligt över 80 procent, vilket är ett oväntat gott resultat.

Idag är tio rapporter publicerade och de behandlar frågeområdena boende (2), utbildning, arbete (3), hälsa, landstingsanställda invandrare samt en rapport rörande skilda invandrar-gruppers syn på vad som varit det bästa respektive sämsta med att komma till Sverige.

Förutom dessa tio rapporter har vi i samverkan med andra eller på direkt uppdrag av andra gjort ett antal specialbearbetningar rörande t ex

- invandrarna och den framtida långtidssjukvården
- invandrarna och behovet av socialhjälp
- invandrarkvinnorna på den svenska arbetsmarknaden.

Fortfarande återstår ett antal arbetsuppgifter.

- 1 Fler analyser av specialfrågeställningar som emanerar från i första hand sådana som har det direkta ansvaret för skilda frågeområden eller har till uppgift att göra sådana analyser.
- 2 Ytterligare analyser av hur invandrarna själva utvärderar skilda levnadsomständigheter
- 3 Fördjupade analyser av förloppsdata för att få ett säkrare fakta- och teoriunderlag för att förstå vilka faktorer som underlättar respektive försvårar invandrarnas etablering i det svenska samhället.
- 4 Förslag till åtgärder. För att dessa skall kunna bli verkningfulla måste förslag utarbetas i samråd med de organ som har ansvaret för respektive fråga. Sådant kontaktarbete pågår för närvarande som bäst.

Trots det mycket ambitiösa arbetet med detta projekt som redan genomförts och som planeras är det viktigt att förstå att kontorets arbete endast i bästa fall givit många goda byggstenar till de som vill fortsätta bygget.

Lärdomar

I arbetet med vårt invandrarprojekt har det fallit sig naturligt att också något reflektera över hur det skulle vara möjligt att förbättra villkoren för invandrarforskningen och för invandrarnas egna möjligheter att komma till tals.

Min avsikt är inte att försöka ange alla intressanta forskningsfrågor kring invandrare utan fast mer att komma med några handfasta och praktiska synpunkter på hur informationen kring invandrarnas levnadsförhållanden, beteenden och attityder skall kunna vidgas.

Grundläggande kunskaper saknas i stor utsträckning om invandrares levnadsförhållanden och särskilt om olika gruppers förhållanden. Vårt projekt utgör endast en startpunkt.

Den här typen av undersökningar är sannolikt för dyra och svåradministrerade för att kontinuerligt kunna breddas och upprepas. Och man bör över huvud taget vara restriktiv med att påbörja nya stora datainsamlingar utan att först noggrannt ha övervägt möjligheterna att ytterligare bearbeta befintliga data.

Uppgiften måste därför bli:

- att se till att befintliga register av intresse kompletteras med relevanta uppgifter om t ex födelseland, invandringsår m m. Härigenom kan en stor mängd relevanta data göras tillgängliga för inspektion.
- att se till att befintliga stora och kontinuerliga frågeundersökningar som anses vara av så vitalt intresse att samhället årligen lägger ned miljontals kronor bör utvidgas i sina urval så att ett tillräckligt antal utlandsfödda av skilda nationaliteter inbegripes. Kunskaperna om invandrarnas förhållanden kan här närma sig kunskaperna om svenskarnas förhållanden genom en förhållandevis ringa ekonomisk och personell satsning.
- att koncentrera ansträngningarna på att göra sekundär-analyser på redan insamlat material.

Om man på detta sätt gör relevant material tillgängligt med en förhållandevis blygsam ekonomisk satsning så har sedan forskarna ordentligt med material att utgå från.

Vilken typ av forskare är det då som bör aktiveras? Det behövs knappast någon "invandrarforskare", vad det nu är, för att kartlägga och beskriva data insamlade på detta sätt. Det behövs inte heller någon invandrarforskare för att avgöra om "invandraregenskapen" kvarstår som en viktig förklaringsfaktor även sedan hänsyn tagits till andra relevanta variabler. Det är först om "invandrarkunskapen" i sig kvarstår som en viktig förklaringsfaktor som det är av särskilt intresse att koppla in en "invandrarforskare".

Slutsatsen blir att det är viktigt att intressera ämnesspecialister att i sitt ordinarie arbete beakta invandrare och att detta bör

ske i samråd med experter på detta område. På motsvarande sätt bör invandrarforskare ha ett nära samarbete med de som är experter inom det sakområde som skall belysas.

Om inte ett sådant samarbete fungerar riskerar invandrarforskaren att bli en diversehandlare som skall behärska ett mycket brett spektrum av sakområden och dessutom vara expert på invandrare i allmänhet eller någon speciell invandrargrupp. Få forskare torde kunna leva upp till så högt ställda krav.

Å andra sidan tenderar ofta experter inom olika sakområden att "glömma" bort invandrarna.

Idag krävs också mycket mer kunskap om invandrarnas egen utvärdering av skilda levnadsomständigheter. Som det nu är måste man åtminstone implicit anta att det man tror att svenskarna vill ha det vill också invandrarna ha. Det som är viktigt för svenskarna det är också viktigt för invandrarna. Det är sannolikt fel.

För att bättre kunna förstå och analysera hur dagens situation växt fram ur gårdagens krävs mycket mer analyser av longitudinella data. Detta är ett område som är kraftigt eftersatt.

Om syftet är att försöka identifiera skilda förslag till åtgärder är det ibland ineffektivt att starta med att göra stora och breda undersökningar av skilda förhållanden. Idéer och uppslag till åtgärder finns sannolikt väl representerade "på fältet". Uppgiften blir då att initiera ett forum där idéer och förslag kan presenteras och ges förutsättningar att genomföras. Kanske behöver det skapas en utvecklingsfond, idébank eller vad man vill kalla det med förebilder från t ex glesbygdsfonden, utvecklingsfonden, miljövårdsfonden etc.

De idéer och förslag till åtgärder som man där finner värda att satsa på bör sedan naturligtvis göras till föremål för seriösa utvärderingar. En sådan här ansats är sannolikt ett effektivt sätt att kanalisera olika idéer och förslag till åtgärder samt att få en korrekt bild av de effekter som åstadkommits.

Socioekonomisk karriär bland invandrare

Jan Ekberg

Inledning

Under senare år har det förekommit en diskussion om invandrarernas villkor på svensk arbetsmarknad. I debatten har det ibland målats upp en mörk bild. Det har förekommit hypotesen att främst de s k arbetarinvandrarna även långsiktigt tenderar att stanna kvar i yrken med låga löner, höga arbetslöshetsrisker och dåliga arbetsmiljöer. Denna tendens skulle också finnas för invandrabarnen. Invandrarernas rörlighet bort ifrån sådana yrken skulle således, enligt hypotesen, vara låg. Samtidigt saknas i stor utsträckning empiriska kunskaper om detta.

Det finns visserligen en hel del uppgifter om invandrarernas yrkestillhörighet, inkomster och förvärvsintensiteter vid en viss tidpunkt (tvärsnittsdata)¹⁾. Sådana data avslöjar att på 1950- och 1960-talen var invandrarernas åldersspecifika förvärvsintensiteter högre än för den infödda befolkningen. Detta gällde speciellt invandrare från Finland och Jugoslavien, se Wadensjö (1973), Ohlsson (1975) och Ekberg (1983). Men denna bild förändrades under 1970-talet. Vid början av 1980-talet var de åldersspecifika förvärvsintensiteterna för de utländska medborgarna klart lägre än i den infödda befolkningen. Naturaliserade invandrare hade dock fortfarande ungefär samma förvärvsintensiteter som den infödda befolkningen.

Förändringar i relativa förvärvsintensiteter finns således i huvudsak bland de utländska medborgarna. Detta återspeglar förändringar både på arbetsmarknadens efterfråge- och utbudssida. På utbudssidan har vi invandringens ändrade karak-

1) Sådana uppgifter kan erhållas från Folk- och bostadsräkningarna. Vissa uppgifter finns också i exempelvis Wadensjö (1972), i SCB:s undersökning av levnadsförhållanden, i SOFI:s levnadsnivåundersökningar samt i Ekberg (1983). Men sådana data säger inget om karriärutvecklingen.

tär med sannolikt lägre arbetsutbud än bland de tidigare arbetskraftsinvandrarerna. Speciellt utomeuropeiska invandrare - innefattande många av de flyktingar som anlänt under de sista 10-15 åren - har mycket låga förvärvsintensiteter och låga inkomster, se Gustavsson (1989). På efterfrågesidan var de utländska medborgarna troligen hårt drabbade av 1970-talets utveckling på arbetsmarknaden med krympande sysselsättning inom tillverkningsindustrin. De utländska medborgarna är i stor utsträckning sysselsatta inom tillverkningsindustrin. Dessutom faller de utländska medborgarnas förvärvsintensiteter relativt den svenska befolkningens på grund av den efterhand allt högre sysselsättningen bland svenska kvinnor.

Ändrade förvärvsintensiteter påverkar den årliga arbetsinkomsten. Det är sannolikt en mycket viktig förklaring till den långsiktiga nergången i de utländska medborgarnas årliga arbetsinkomster relativt årliga arbetsinkomster i svenskbefolkningen. Vid slutet av 1960-talet var den relativa årliga arbetsinkomsten för de utländska medborgarna väsentligt högre än i början på 1980-talet, se Ekberg (1983).

Men tvärsnittsdata ger inte så mycket information om invandrarnas karriärförlopp på arbetsmarknaden. Genom in- och utvandring förändras ständigt invandrarbefolkningens sammansättning. I stället behövs studier där samma individer kan följas över en längre tidsperiod (longitudinella studier). Det finns endast ett fåtal (två) sådana studier i Sverige och då enbart avseende vissa invandrargrupper.

En studie har gjorts inom ramen för SOFI:s levnadsnivåundersökningar där man kunnat följa upp en grupp finländare över flera undersökningstillfällen, se Leiniö (1984). Undersökningarna är urvalsundersökningar och den finska urvalsgruppen som varit bosatt i landet vid flera tillfällen är liten, vilket gör att resultaten är något osäkra. Den tendens som finns är att den finska gruppen vad gäller position i yrkeshierarkin, har förlorat terräng gentemot den svenska jämförelsegruppen. Rörligheten från arbetaryrken till tjänstemannayrken är större i den svenska jämförelsegruppen.

En annan undersökning gjordes inom ramen för ett större invandrarprojekt som genomförts av regionplane- och trafik-

kontoret vid Stockholms läns landsting. Den socioekonomiska karriären undersöktes hos 1969 års invandrare till Stockholms län, se Ekberg (1985). Dessa följdes genom Folk- och bostadsräkningarna 1970, 1975 och 1980. Därvid jämfördes också med en svensk grupp som består av inrikes inflyttade svenska medborgare till Stockholms län 1969. Jämförelsen gjordes enligt den sk tvillingmetoden. Denna innebär att en invandrar-grupp och dess svenska tvillinggrupp har samma antal och vidare samma ålders- och könssammansättning samt vid start-året (1970) också samma yrkes- och socioekonomiska fördelning. Jämförelsen fram till 1980 innebär att man undersöker i vad mån grupperna har olika karriärförlopp.

Betraktar vi hela gruppen utrikes inflyttade utländska medborgare till Stockholms län 1969 så har den yrkesmässiga och socioekonomiska rörligheten uppåt gått långsammare än för den svenska jämförelsegruppen. Det kan dock påpekas att andelen som blivit egna företagare är något större i invandrargruppen.

Den finska gruppen visar en väsentligt långsammare rörlighet uppåt än den svenska tvillinggruppen. Överströmning från arbetar- till tjänstemannayrken är förhållandevis låg i den finska gruppen. Speciellt gäller att få blir högre tjänstemän. Även andelen som startat egna företag är låg bland finländarna.

En närmare analys av vårt material visar att den "oförmånliga" utvecklingen främst gäller de finska männen. Det framgår också att en förhållandevis stor andel av de finska männen lämnat arbetsmarknaden och övergått till förtidspensionering fram till 1980. Däremot tycks de finska kvinnorna ha klarat sig väsentligt bättre. De under perioden uppkomna socioekonomiska skillnaderna är små mellan finska och svenska kvinnor. En bidragande omständighet till detta kan vara att även svenska kvinnor mer sällan hamnar i karriäryrken.

Även jugoslaver och polacker som anlände till Stockholms län 1969 undersöktes. För jugoslaverna var bilden ungefär densamma som för finländarna, men med undantaget att jugoslaverna i relativt stor utsträckning startade egna företag. För polackerna var bilden helt annorlunda. Den socioekonomiska

rörligheten uppåt har gått snabbare än för den svenska jämförelsegruppen. Även andelen som startade egna företag är hög i den polska gruppen. Viss försiktighet bör dock iakttas inför resultatet. Den polska gruppen var ganska liten. Men resultaten indikerar att det finns stora skillnader mellan olika invandrargrupper vad gäller ekonomisk framgång i Sverige.

De nämnda studierna är, som framgått, mycket fragmentariska. Leiniös studie av finländare är grundad på ett ganska litet antal individer. Min egen Stockholmsundersökning innehåller visserligen ett större antal individer, men är endast en lokal sådan och enbart avseende ett års invandring. Dessutom ger båda studierna endast den yrkesmässiga karriären bland invandrarna och inte deras relativa inkomstutveckling.

Syfte

Nedan kommer jag att presentera några resultat från en pågående större longitudinell undersökning om yrkeskarriär och inkomstutveckling bland invandrare i Sverige¹⁾. En sådan undersökning kräver en lång observationstid och endast de invandrare som har vistats i Sverige under lång tid ingår. Invandrargruppen består av utrikes födda personer vid FoB 1970 utom de som invandrade just 1970²⁾. Detta utgör samtliga dittillsvarande årgångar första generationen invandrare. Bland dessa studeras karriärförlopp och inkomstutveckling för de som var bosatta i riket också vid FoB 1975, FoB 1980 och FoB 1985. Observationstiden blir således 15 år.

Det datamaterial som hittills kommit fram i projektet är mycket omfattande och här presenteras endast några av de resultat som tagits fram. För jämförelser med svenskbefolkningen har använts den så kallade tvillingmetoden. Till varje utrikes född person är vald en infödd svensk (svensk tvilling) med samma ålder, kön och yrke (på tre-siffernivå) och samma bosättningsort (län) vid startåret 1970. Frågan är sedan om

- 1) Studien finansieras av Riksbankens Jubileumsfond
- 2) Skälet till att utesluta just 1970 års invandrarårgång är att en del av dessa kanske ännu inte fått fast fot på arbetsmarknaden vid FoB 1970

invandrarnas karriär och inkomstutveckling skiljer sig från förloppet för de svenska tvillingarna när individerna följs till 1985.

En viss invandrargrupp jämförs således inte med hela den infödda befolkningen utan endast med sina svenska tvillingar. Syftet med tvillingmetoden är att eliminera vissa grundläggande skillnader mellan en invandrargrupp och dess svenska kontrollgrupp. Även om tvillingmetoden underlättar jämförelser är den inte utan problem. En fråga är för hur många variabler standardiseringen skall göras. Ett problem är utbildningsvariabeln. I de senaste FoB finns inga uppgifter om utbildning. Visserligen finns vissa sådana uppgifter i FoB 1970. Men enligt uppgifter från SCB är kvalitén dålig, speciellt för invandrarna. Eftersom det inte finns utbildningsdata i FoB efter 1970 vet vi inte hur utbildningsnivån för en invandrargrupp eller dess svenska jämförelsegrupp förändrats under 1970-1985.

Emellertid visar många studier att det finns ett nära samband med utbildningsnivå och yrke, se Johnsson (1984). Att vi standardiserat för yrkesvariabeln skulle således kunna tolkas som en indirekt standardisering också för utbildningsvariabeln. Dessutom fann Dobric (1986) att vid en jämförelse mellan invandrare från Jugoslavien och svenskar med samma ålder, kön och yrke var skillnaderna i genomsnittlig utbildningstid mycket små. Individernas fördelning på tre breda utbildningsnivåer var ungefär densamma i invandrar- som i svenskgruppen. På mer detaljerade utbildningsnivåer fanns dock vissa skillnader, vilka delvis kunde hänföras till kodningsproblem beroende på skillnader i skolsystemet mellan Jugoslavien och Sverige. Om vi har information om yrkestillhörighet i en befolkningsgrupp kan vi antaga att detta också säger ganska mycket om gruppens utbildningsnivå.

Det är dock möjligt att sambandet mellan yrke och utbildningsnivå var svagare 1970 beträffande välutbildade flyktingar som hade anlänt strax före detta år. Exempelvis kan detta ha varit fallet med invandrare från Tjeckoslovakien. När de anlänt till Sverige kan de ha gått in på yrken som låg under deras kompetens (de yrken de hade i hemlandet).

Vid FoB 1980 och 1985 var befolkningen uppdelad i socioekonomiska grupper. Någon sådan uppdelning gjordes emellertid inte vid FoB 1970 och FoB 1975.

Vi har därför konstruerat en sådan fördelning 1970 och 1975 med hjälp av det nära samband som finns mellan yrkesfördelning och socioekonomisk fördelning. SCB har bildat ett sådant samband för den totala befolkningen 1980. Detta har sedan fördelats på åren 1970 och 1975. Metoden kan ge mindre fel, men mycket tyder på att vi får en god approximation till den verkliga socioekonomiska fördelningen 1970 och 1975. Kontrollberäkningar visar också detta, se Ekberg (1985).

Följande invandrargrupper följs under perioden 1970-1985. N = antal individer i varje grupp¹⁾.

1	Utrikes födda	n =	199 411
2	Födda i Finland	n =	82 364
3	Födda i övriga nordiska länder	n =	34 715
4	Födda i Jugoslavien	n =	11 522
5	Födda i Grekland	n =	2 792
6	Födda i Västeuropa	n =	23 116
7	Födda i Polen	n =	4 214
8	Födda i Tjeckoslovakien	n =	3 093

Samtliga individer i respektive grupp förvärvsarbetade 1970. För varje grupp finns en svensk jämförelsegrupp enligt den ovan beskrivna metoden.

Grupperna representerar olika typer av invandring. Invandringen från de nordiska länderna, från Jugoslavien och Västeuropa har i huvudsak varit en arbetskraftsinvandring medan invandringen från Polen och Tjeckoslovakien i huvudsak varit en flyktinginvandring. Invandringen från Grekland har varit en kombinerad arbetskrafts- och flyktinginvandring. Mellan grupperna finns också stora yrkesmässiga skillnader. Invandrarna från Finland och Sydeuropa återfinns oftast i arbetaryrken medan invandrarna från Väst- och Östeuropa i relativt stor utsträckning finns i tjänstemannayrken.

1) Till Västeuropa räknas: Västtyskland, Schweiz, Benelux-länderna, Frankrike, Storbritannien och Irland

Resultat

Socioekonomisk ställning

Av tabell 1 och 2 framgår att alla grupper rörde sig uppåt socioekonomiskt under perioden 1970-1985. Andelen arbetare minskade och andelen tjänstemän ökade. Detta är också vad man kan förvänta beroende på att gruppernas genomsnittsålder förändrats. Den yngsta förvärvsarbetande var 16 år 1970 och därmed 31 år 1985. Över ett livsförlopp sker vanligen en viss uppåtående rörlighet. Men det intressanta är om några skillnader kan observeras mellan en invandrargrupp och dess svenska tvillinggrupp.

Betraktar vi hela gruppen utrikes födda är skillnaderna små gentemot den svenska tvillinggruppen. Det finns dock en tendens att rörligheten uppåt är något långsammare bland de utrikes födda. Mellan olika invandrargrupper finns dock stora skillnader. Exempel på grupper med relativt långsam socioekonomisk rörlighet uppåt är män födda i Grekland, Jugoslavien och i någon mån Finland medan invandrare från exempelvis Tjeckoslovakien och Västeuropa rört sig snabbare uppåt än sina svenska tvillingar. Nämnas kan också att andelen företagare varierar kraftigt mellan olika grupper. Låg andel finns bland finska invandrare medan flertalet övriga invandrargrupper har högre andel företagare (utom jordbrukare) 1980 än respektive svenska tvillingar.

Av intresse är också de stora skillnaderna i övergång till pensionering fram till 1980 (FoB 1985 innehåller inga data om pensionärer) bland de som förvärvsarbetade 1970. Betraktar vi de som var 16-49 år 1970 och som klassificerades som pensionärer 1980 kan merparten antagas vara förtidspensionärer. Bland kvinnorna återfinns också änkepensionärer. Flertalet invandrargrupper har högre andel som klassificeras som pensionärer än respektive svenska tvillinggrupp. Speciellt gäller detta invandrare från Finland, Grekland och Jugoslavien samt kvinnor från Polen. I de båda sydeuropeiska grupperna är andelen nästan tre gånger högre än i den svenska tvillinggruppen. Även Reinans och Swedner (1987) fann hög andel förtidspensionärer bland vissa invandrargrupper, speciellt invandra-

re från Grekland och Jugoslavien. Samtidigt kan man också peka på en stor invandrargrupp där andelen pensionärer är mycket låg. Förklaringen till de observerade skillnaderna är förmodligen mycket komplex.

Inkomster

Flera studier visar att inkomstskillnaderna i Sverige minskat sedan lång tid. Under 1980-talet förefaller dock denna process att ha stagnerat. Att inkomstfördelningen förändras kan ha många orsaker. Förändringar i lönestruktur, arbetsinsats och yrkesstruktur påverkar arbetsinkomsten. Dessutom påverkar skatte- och transfereringssystemet fördelningen av disponibla inkomster.

De inkomstundersökningar som gjorts avser jämförelser mellan olika socioekonomiska grupper eller mellan män och kvinnor. Däremot har det hittills saknats longitudinella studier som kan säga något om inkomstutveckling för invandrare relativt svenskbefolkningen.

I tabell 3 och 4 visas årlig arbetsinkomst och årlig disponibel inkomst. På grund av att inkomstbegreppen definierades annorlunda 1970 har detta år uteslutits. Arbetsinkomsterna är beräknade på två sätt. I det ena fallet är dessa beräknade enbart för de som förvärvsarbetade vid samtliga FoB-tillfällen. I det andra fallet är arbetsinkomsterna fördelade på samtliga individer i respektive grupp, dvs inklusive de som har lämnat arbetsmarknaden. Även den disponibla inkomsten är beräknad på samtliga individer. Praktiskt taget alla individer hade någon disponibel inkomst. Som synes är arbetsinkomsten för invandrarkvinnorna i allmänhet något högre än för de svenska kvinnorna. Förklaringen är troligen längre arbetstider bland invandrarkvinnorna. Arbetsinkomsten bland invandarmännen är däremot något lägre än för de svenska tvillingarna.

Beträffande hela gruppen utrikes födda är **förändringarna** i arbetsinkomst mellan 1975 och 1985 små relativt de svenska tvillingarna. En mindre nergång finns dock för de utrikesfödda om arbetsinkomsterna fördelas på samtliga individer. För männen är de utrikes föddas relativa arbetsinkomst 97 procent

1975 och 94 procent 1985. För kvinnorna är motsvarande tal 106 procent och 101 procent. En förklaring är sannolikt att en något högre andel bland de utrikes födda har lämnat arbetsmarknaden.

Det mest slående är i stället de stora skillnaderna mellan olika invandrargrupper. Speciellt invandrarkvinnorna från Grekland och Jugoslavien hade vid mitten av 1970-talet mycket höga inkomster relativt sina svenska tvillingar. Sannolikt förklaras detta av lång årsarbetstid bland dessa kvinnor. Därefter har den relativa arbetsinkomsten utvecklats mycket ogynnsamt för både män och kvinnor i dessa invandrargrupper. Som nämnts har en relativt stor andel lämnat arbetsmarknaden. Men även för de som förvärvsarbetade vid samtliga FoB-tillfällen har inkomstutvecklingen varit svag relativt de svenska tvillingarna. Bakom detta ligger troligen den långsamma socioekonomiska rörligheten uppåt. Bland kvinnorna från Grekland och Jugoslavien har sannolikt också årsarbetstiden minskat samtidigt som årsarbetstiden ökat för svenska kvinnor.

Även bland finländarna finns en relativt stor andel som lämnat arbetsmarknaden och övergått till pensionering. Bland de som förvärvsarbetat hela tiden är dock inkomstutvecklingen ungefär densamma som för de svenska tvillingarna.

Samtidigt finns det andra invandrargrupper som haft en god inkomstutveckling och haft en tendens att öka sina inkomster relativt de svenska tvillingarna. Detta gäller männen i den stora västeuropeiska gruppen och män från Tjeckoslovakien.

Så långt den genomsnittliga arbetsinkomsten. Beträffande inkomstfördelningen bland de förvärvsarbetande finns det inte några större skillnader mellan en invandrargrupp och dess svenska tvillinggrupp. Variationskoefficienten ligger i allmänhet i intervallet 35-40. Detta är också nivån för motsvarande svenska tvillinggrupp. Det är endast för män födda i Grekland som inkomstfördelningen på något mer påtagligt sätt skiljer sig från deras svenska tvillingar. Exempelvis 1980 är variationskoefficienten för förvärvsarbetande män från Grekland 49 mot 35 vad gäller deras svenska tvillingar.

Uppgifter om disponibel inkomst/person finns i tabell 4.

Uppgifter om disponibel inkomst/hushåll har inte varit möjligt att erhålla från FoB. Eftersom vi inte har några hushållsdata vet vi inte heller i vad mån familjestorlek och därmed försörjningsbörda är annorlunda i invandrargrupperna än i de svenska tvillinggrupperna. Det framgår att den relativa minskningen över tiden i disponibel inkomst/person bland invandrare från Grekland och Jugoslavien är något mindre än den relativa minskningen av arbetsinkomst/person.

Bland exempelvis jugoslaviska män har den relativa arbetsinkomsten/person minskat från 95,0 procent 1975 till 81,9 procent 1985. Motsvarande minskning i disponibel inkomst/person var från 98,9 procent 1975 till 90,8 procent 1985. Även om således en viss utjämnningseffekt erhålls genom skatte- och transfereringssystemet så framträder ändå en klar minskning i relativt disponibel inkomst.

För övriga invandrargrupper är förändringen i relativt disponibel inkomst liten. En mindre minskning finns dock för invandrare från Finland och en svag ökning för invandarmän från Tjeckoslovakien och invandrare från Västeuropa.

Analys

Som framkommit är det mycket små skillnader i karriärförlopp och inkomstutveckling mellan invandrargruppen som helhet och dess svenska jämförelsegrupp. Slående är i stället de stora skillnaderna i ekonomisk framgång mellan olika invandrargrupper. Den splittrade bilden gör det svårt att utan närmare studier komma med uttömmande förklaringar. Den följande framställningen blir därför i hög grad spekulativ.

En möjlighet är att det bland vissa invandrargrupper kan ha funnits en negativ selektion redan från början. Från human-kapitalteoretisk utgångspunkt borde negativ selektion främst gälla invandring från närliggande länder. Exempelvis torde besvären vara relativt små av en flyttning till Sverige från övriga nordiska länder. Närheten gör att flyttningen inte heller behöver uppfattas som något särskilt definitivt. En flyttning till Sverige kan i så fall vara ett alternativ för konkurrenssvaga grupper i dessa länder. Ytterligare en omständighet som kan

ha betydelse är att de finska invandrarna i slutet av 1960-talet ofta kom från landsbygden. Man kan anta att de ofta saknade industriell erfarenhet, vilket negativt kan påverka de långsiktiga möjligheterna till framgång. Något speciellt stöd för denna hypotes framkommer dock inte i vårt material. Invandrare från Danmark och Norge uppvisar ungefär samma karriärförlopp både yrkesmässigt och inkomstmässigt som sina svenska tvillingar. Finska män har dock ett något långsammare karriärförlopp än sina svenska tvillingar.

Men en svag ekonomisk framgång har främst varit för handeln för invandrare från Grekland och Jugoslavien. Detta trots att man skulle kunna ha hypotesen om en positiv selektionsmekanism bland dessa. Besvär och omställning - och därmed krav på initiativ - kan antagas vara större vid flyttning till Sverige från Grekland och Jugoslavien än från exempelvis Finland. Troligen främst bland jugoslaver förekom också direktrekrytering av svenska företag (efter en förmodad urvalsprocess).

Bland invandrare från Jugoslavien och Grekland har benägenheten varit låg att söka svenskt medborgarskap. Detta kan vara ett uttryck för att de emotionella banden med hemlandet fortfarande är starka och att många har planerat eller planerar att återvända. Inför detta finner man det inte lönande att göra de utbildningsinvesteringar i Sverige som kan behövas för långsiktig framgång på arbetsmarknaden. Detta kan förstärkas om också arbetsgivarna förväntar sig att en invandrargrupp inom kort skall återvända till hemlandet. Benägenheten att utvälja dessa invandrare till företagens internutbildning kan därför bli låg.

Sådana omständigheter kan också betyda en ökad benägenhet att nå ekonomisk framgång genom att starta eget företag. Som framgått är andelen företagare hög bland immigranter från Grekland och Jugoslavien. Vid en återutvandring kan företaget säljas medan värdet av en svensk utbildning är osäker.

Samtidigt kan också en planerad återutvandring till en början stimulera fram ett stort arbetsutbud. Detta för att kunna realisera det sparande, vilket kan lägga grunden för en ny framtid efter återvändandet till hemlandet. Möjligen kan detta förklara den långa årsarbetstiden vid observationstidens bör-

jan bland invandrarkvinnorna från Jugoslavien och Grekland. Skulle däremot en planerad återutvandring ej realiseras reduceras efterhand motivet för ett stort arbetsutbud.

Av Drobnic (1986) framgår att även om invandrare från Jugoslavien jämförs med en grupp svenskar med samma yrke så utför jugoslaverna skiftarbete i större utsträckning. Detta tillsammans med långa arbetstider kan antas ge hälsoproblem som bidrar till den stora inströmningen i förtidspensionering. Att hälsotillståndet är sämre bland invandrarkvinnor från Jugoslavien och Finland än bland svenskar med samma ålder och yrke framgår av Leiniö (1983). Förmodligen gäller detta också för greker.

Kanske blev det inte möjligt att trots en stor arbetsinsats skapa det sparkapital som behövdes. Man börjar ana att man kommer att stanna i Sverige trots att de emotionella banden med hemlandet fortfarande är starka. Man har kvar sitt "invandrarskap" med konflikter mellan egna värderingar och omgivningens samtidigt som det finns en osäkerhet om framtiden. Detta innebär ytterligare en påfrestning på hälsotillståndet. Sannolikt är den psykosociala situationen som många invandrare då hamnar i viktig för att förklara den höga frekvensen pensioneringar.

Även andra förklaringar kan finnas. Finns det skillnader mellan olika grupper i benägenheten att acceptera en förtidspensionering? Vilka alternativ till förtidspensionering erbjuds invandrarna? I vilken utsträckning deltar de i rehabiliteringsgrupper för att återvända till arbetslivet och därmed undvika förtidspensionering?

En annan möjlighet är att söka förklaringarna på den svenska arbetsmarknaden. 1970-talet har utmärkts av att antalet sysselsatta inom tillverkningsarbete har minskat och antalet sysselsatta inom tjänsteproduktion har ökat. Man kan anta att en föränderlig arbetsmarknad ställer krav på kunskaper och erfarenheter om svenska förhållanden för att man framgångsrikt skall kunna ta sig över från krympande arbetsmarknader till expanderande. Det förefaller rimligt att anta att de svenska tvillingarna har en större sådan erfarenhetsbakgrund för att framgångsrikt klara nämnda förändringar. De svenska tvilling-

arna kan också antas ha lättare - än en invandrarare med kanske bristande kunskaper i svenska - att förvärva den vidareutbildning som kan behövas för att komma in på nya arbetsmarknader. Möjligen har också lagen om svenskundervisning på betald arbetstid gjort vissa invandrargrupper mindre attraktiva på arbetsmarknaden. Diskriminering kan inte heller uteslutas. Tänkbart är också att det finns invandrare som varit på tillfälliga vistelser i hemlandet mellan observationstidpunkterna. Har så varit fallet förkortas erfarenhetstiden av svensk arbetsmarknad.

Invandrare från Västeuropa och Tjeckoslovakien har varit framgångsrika. Bilden är dock splittrad beträffande polska invandrare. De sistnämnda har en snabb socioekonomisk rörlighet uppåt, men bland kvinnorna finns ändå en relativt stor övergång till förtidspensionering. Inkomstnivån bland polska män tyder också på mer deltidarbete än bland de svenska tvillingarna. Dessa invandrargrupper befann sig redan från början i stor utsträckning inom tjänstemannayrken. Den utbildning och kompetens som krävs för att gå in i sådana yrken är kanske tillräcklig för att sedan också klara av en föränderlig arbetsmarknad. För invandrare från Tjeckoslovakien kan det också vara av betydelse att man anlände i slutet av 1960-talet, dvs strax innan den första observationstidpunkten. Strax efter ankomsten till Sverige kan en social rörlighet nedåt ha inträffat - i jämförelse med den position man hade i hemlandet. De svenska jämförelsegrupperna kan ha blivit valda när denna sociala rörlighet nedåt inträffat. Uppenbarligen fanns bland de östeuropeiska invandrarna i slutet av 1960-talet många välutbildade personer vars förmåga till en början kanske inte kunde utnyttjas fullt ut på svensk arbetsmarknad.

Efterhand som tiden gick blev det dock möjligt att utnyttja dessa kunskaper. I så fall skulle man också kunna säga att det finns större potentiell förmåga och kapacitet än i den svenska jämförelsegruppen. Möjligen var dessa invandrare också starkt motivationsmässigt selekterade. Eftersom man knappast kan ha några förväntningar om att återvända så måste flyttningsbeslutet uppfattas som definitivt och en ny framtid måste grundas i invandringslandet.

Av betydelse för framgång kan också vara graden av likhet i

ekonomisk-industriell struktur och allmän kulturell miljö mellan in- och utvandrarlandet. Detta kan vara bidragande till att invandrare från Västeuropa och de nordiska länderna (utom Finland) haft så lika socioekonomisk utveckling gentemot sina svenska tvillingar.

En viktig uppgift i mitt fortsatta forskningsarbete är att mer ingående studera vissa av dessa frågeställningar. Exempelvis bör utbildningsfaktorn betraktas mer explicit. Som nämnts kan vissa sådana data erhållas från FoB 1970. En annan möjlighet är att göra 1975 till startår för tvillingjämförelsen. Om de östeuropeiska invandrare som anlände i slutet av 1960-talet initialt hade en nedåtgående social rörlighet så bör en återhämtning ha skett till 1975. Den yrkesmässiga fördelning som dessa invandrare hade 1975 skulle i så fall bättre svara mot deras formella utbildning.

För många flyktinggrupper som anlant under 1970- och 1980-talet kan man misstänka att läget är ett annat. Förutom att arbetsmarknaden under 1970-talet blev svårare än tidigare för nyttillträdande så har den kulturella bakgrunden och därmed kunskapsmassan i vid mening för dessa flyktingar ofta varit mer avlägsen än för tidigare flyktingar. Även välutbildade personers kunskaper behöver inte vara direkt efterfrågade på svensk arbetsmarknad. Dessutom kan osäkerhet föreligga bland svenska arbetsgivare om den reella innebörden av de formella kunskaper som förvärvats i en avlägsen kultur.

Jämförelse med utländska studier

Mig veterligt finns endast ett fåtal motsvarande utländska studier. Ett exempel är Chiswick (1978, 1980). Men hans undersökning om inkomstutveckling bland invandrare i USA är baserad på ett tvärsnittsmaterial (data från 1970 års cencus). Härvid undersöktes inkomsten för invandrare med olika lång vistelsetid i USA. Vidare gör Chiswick en longitudinell analys över yrkesrörligheten för invandrare mellan 1965 och 1970. De longitudinella inslag som finns hos Chiswick är således begränsat till en kort period och avser endast yrkesrörlighet.

Den teoretiska analysen hos Chiswick vilar på två utgångs-

punkter. Den ena är i vilken utsträckning den utbildning och arbetslivserfarenhet som förvärvats i hemlandet är internationellt överförbar. Den andra är om det sker en självselektion så att de som migrerar har högre kapacitet och arbetsmotivation än de som stannar kvar.

Ju mindre den internationella överförbarheten är av förvärvat humankapital i hemlandet desto lägre inkomst och yrkesställning har man strax efter invandringen. I ett inledningsskede kan vi få en social rörlighet nedåt i förhållande till den position man hade i hemlandet. Men efterhand skaffar man sig skolning och erfarenheter som behövs i invandrarlandet. Detta tillsammans med den positiva selektionen gör att Chiswick formulerar hypotesen att främst arbetskraftsinvandrarna efterhand rör sig socialt uppåt och i en sådan grad att man efterhand passerar jämförbara inhemska grupper.

I stort bekräftas dessa hypoteser vid empirisk prövning. Jämförs arbetskraftsinvandrarna med en infödd grupp av samma rasetniska ursprung finner Chiswick att invandrarna till en början har lägre inkomster än den infödda gruppen, men efter 11-15 år har invandrarna samma inkomster som den infödda gruppen. Därefter har invandrarna högre inkomster. För exempelvis vita arbetskraftsinvandrare är den relativa inkomsten 10 procent lägre efter fem års vistelse, men 6 procent högre efter 20 års vistelse.

Mönstret var ungefär detsamma för många andra arbetskraftsinvandrare. Däremot nådde inte flyktingar från Cuba och Kina upp till respektive infödd jämförelsegrupps inkomstnivå.

Den yrkesmässiga rörligheten uppvisar naturligtvis ett nära samband med inkomstutvecklingen. Chiswick fann stöd för hypotesen att de flesta invandrargrupper uppvisar en U-formad yrkesrörlighet. Efter en initial yrkesrörlighet nedåt inträffade ofta en snabbare yrkesrörlighet uppåt än för den infödda jämförelsegruppen. Den initiala yrkesrörligheten nedåt var starkast för de invandrare som hade utbildning och erfarenhet som inte direkt var anpassad för amerikansk arbetsmarknad.

Samtidigt bör man komma ihåg att det finns skillnader i strukturen mellan Chiswick's studier och min egen. En skillnad

är naturligtvis att Chiswick's inkomststudier baserades på tvärsnittsdata medan min egen är baserad på longitudinella data. En annan skillnad ligger i urvalet av infödda kontrollgrupper. Chiswick skapade en infödd kontrollgrupp av samma rasetniska ursprung som immigrantgruppen. Man kunde säga att de bildade tvillingar i Chiswick's undersökning. Vår ansats innebär att tvillingar utvaldes från den ursprungliga svenskbefolkningen.

I nyligen publicerade undersökningar av Borjas (1985, 1987) ifrågasätts de resultat som Chiswick erhållit. Borjas menar att de tvärsnittsdata som Chiswick använder ger en alltför positiv bild av invandrarnas inkomstutveckling. Detta beroende på att tidiga invandrarkohorter var mer välutbildade än senare invandrarkohorter.

Dessutom är Borjas kritisk till Chiswick's hypotes att framför allt arbetskraftsinvandrare alltid skulle vara positivt selekterade. Borjas menar att negativ selektion också är möjlig. Vilketdera som inträffar är beroende av flera ekonomiska och politiska omständigheter i både utvandringslandet och invandringslandet. Exempel på detta är att inkomstfördelningen i både in- och utvandringslandet är av betydelse.

Borjas prövade sina hypoteser med hjälp av data från 1970 och 1980 i USA:s census av population. Dels gjorde han en tvärsnittsstudie av den typ som finns hos Chiswick. Dessutom gjorde han en jämförelse mellan 1970 och 1980 av de invandringskohorter som anlände på 1950- och 1960-talen. En sådan jämförelse får en longitudinell karaktär även om individerna inte är desamma vid de båda observationstillfällena¹⁾.

- 1) Borjas nämner flera skäl till att de kohorter som jämförs 1970 och 1980 inte utgörs av samma grupp individer. Ett skäl är att Borjas gör ett urval 1970 och ett annat urval 1980 från respektive invandrarkohort. Ytterligare faktorer av betydelse är att återutvandring skett mellan 1970 och 1980. Dessutom har en del individer avlidit under perioden. På dessa punkter finns således skillnader gentemot min undersökning som dels är en talundersökning och dels avser samma individer under hela perioden 1970-1985.

Borjas fann stöd för att tvärsnittsdata ger en klar överskattning av inkomstillväxten bland invandrarna. Dessutom fann han en mycket mer komplicerad bild än Chiswick vad gäller invandrarnas framgång i USA i jämförelse med den inhemska befolkningen. Borjas undersökte invandringen från 41 länder och fann mycket stora skillnader i framgång mellan invandrarna från olika länder.

Resultaten från min forskning skiljer sig i många avseenden från Chiswick's. Svenska data ger inte något speciellt stöd för tanken att arbetskraftsinvandrare i allmänhet är framgångsrika. Slående är i stället de stora skillnaderna i framgång mellan olika grupper av invandrare både bland arbetskraftsinvandrare och bland flyktingar. Det förefaller som om mina resultat ligger mer i linje med de resultat som Borjas nådde.

Tabell 1: Socioekonomisk fördelning i procent. Män

		Arbetare			Tjänstemän			Företagare			De som var 16-49 år 1977 som var pensionärer 1985 i procent.	
		Oskolade	Skolade		Lägre	Mellan- nivå	Högre		Jordbr.	Ej jordbr.		
Utrikes födda	1970	33,4	32,2	65,6	6,5	12,8	6,8	26,1	0,9	7,5	8,4	-
Svenska tvillingar		33,4	32,2	65,6	6,5	12,8	6,8	26,1	0,9	7,5	8,4	-
Utrikes födda	1980	29,3	29,0	58,3	7,8	16,0	8,5	32,3	0,7	8,7	9,4	3,6
Svenska tvillingar		28,2	27,9	56,1	9,2	16,8	8,6	34,6	1,4	8,3	9,7	2,5
Utrikes födda	1985	27,5	28,3	55,8	8,2	17,1	10,8	36,1	0,5	7,6	8,1	1)
Svenska tvillingar		26,6	27,1	53,7	9,7	17,4	11,1	38,2	1,4	6,8	8,2	
Födda i Finland	1970	40,4	36,6	77,0	4,6	8,2	3,1	15,9	0,7	6,4	7,1	-
Svenska tvillingar		40,4	36,6	77,0	4,6	8,2	3,1	15,9	0,7	6,4	7,1	-
Födda i Finland	1980	35,9	34,8	70,7	6,8	12,1	4,0	22,9	0,6	5,9	6,5	4,2
Svenska tvillingar		32,6	32,2	64,8	8,1	13,5	4,8	26,4	1,4	7,3	8,7	2,2
Födda i Finland	1985	33,6	33,8	67,4	7,1	14,1	5,6	26,8	0,5	5,2	5,7	1)
Svenska tvillingar		31,1	30,8	61,9	8,9	14,9	6,8	30,6	1,5	6,0	7,5	
Födda i övriga Nordiska länder	1970	31,7	29,0	60,7	7,1	14,7	7,2	29,0	1,6	8,7	10,3	-
Svenska tvillingar		31,7	29,0	60,7	7,1	14,7	7,2	29,0	1,6	8,7	10,3	-
Födda i övriga Nordiska länder	1980	29,5	24,0	53,5	8,7	16,7	9,0	34,4	1,0	11,1	12,1	3,7
Svenska tvillingar		27,3	24,9	52,2	9,8	17,4	8,9	36,1	2,0	9,7	11,7	3,5
Födda i övriga Nordiska länder	1985	27,8	23,3	51,1	9,2	17,2	11,7	38,1	0,9	10,0	10,9	1)
Svenska tvillingar		25,9	23,8	49,7	10,1	17,5	11,7	39,3	2,0	8,9	10,9	
Födda i Jugoslavien	1970	44,3	42,9	87,2	1,6	3,2	1,9	6,7	0	6,1	6,1	-
Svenska tvillingar		44,3	42,9	87,2	1,6	3,2	1,9	6,7	0	6,1	6,1	-
Födda i Jugoslavien	1980	42,6	38,0	80,6	2,9	5,5	2,5	10,9	0	8,4	8,4	4,7
Svenska tvillingar		36,0	36,1	72,1	7,0	10,1	3,7	20,8	0,7	6,4	7,1	1,7
Födda i Jugoslavien	1985	39,3	37,7	77,0	3,7	7,8	3,1	14,6	0	8,5	8,5	1)
Svenska tvillingar		34,0	35,3	69,3	7,3	12,6	5,1	25,0	0,7	5,0	5,7	
Födda i Grekland	1970	56,8	29,9	86,7	2,1	2,8	2,0	6,9	0	6,4	6,4	-
Svenska tvillingar		56,8	29,9	86,7	2,1	2,8	2,0	6,9	0	6,4	6,4	-
Födda i Grekland	1980	61,1	16,0	77,1	3,5	4,9	3,3	11,7	0	11,2	11,2	5,5
Svenska tvillingar		45,5	26,8	72,3	8,2	9,6	3,2	21,0	1,0	5,8	6,8	2,6
Födda i Grekland	1985	55,8	19,5	75,3	4,4	5,4	3,8	13,6	0	11,0	11,0	1)
Svenska tvillingar		42,8	27,3	70,1	8,6	11,2	4,8	24,6	0,6	4,6	5,4	
Födda i Västeuropa	1970	19,7	26,3	46,0	10,4	21,1	12,3	43,8	0,9	9,3	10,2	-
Svenska tvillingar		19,7	26,3	46,0	10,4	21,1	12,3	43,8	0,9	9,3	10,2	-
Födda i Västeuropa	1980	14,0	22,5	36,5	10,1	25,3	15,0	50,4	0,7	12,4	13,1	1,4
Svenska tvillingar		17,0	21,9	38,9	11,4	23,0	14,5	48,9	1,2	10,8	12,0	2,1
Födda i Västeuropa	1985	13,8	21,8	35,6	10,5	24,2	19,1	53,8	0,6	10,0	10,6	1)
Svenska tvillingar		17,4	22,0	39,4	11,5	21,8	17,4	50,7	1,4	8,4	9,8	
Födda i Polen	1970	28,0	28,4	56,4	8,6	15,1	10,3	34,0	0,3	9,3	9,6	-
Svenska tvillingar		28,0	28,4	56,4	8,6	15,1	10,3	34,0	0,3	9,3	9,6	-
Födda i Polen	1980	23,0	25,7	48,7	8,4	18,2	14,1	40,7	0,1	10,4	10,5	5,5
Svenska tvillingar		26,0	24,5	50,5	9,6	18,2	13,3	41,1	0,5	7,9	8,4	4,1
Födda i Polen	1985	20,4	23,9	44,3	9,1	20,8	16,6	46,5	0,2	9,0	9,2	1)
Svenska tvillingar		23,2	22,2	45,4	10,9	19,0	17,9	47,8	0,6	6,2	6,8	
Födda i Tjeckoslovakien	1970	22,9	28,6	51,5	8,6	20,0	13,0	41,6	0	6,9	6,9	-
Svenska tvillingar		22,9	28,6	51,5	8,6	20,0	13,0	41,6	0	6,9	6,9	-
Födda i Tjeckoslovakien	1980	15,3	23,6	38,9	9,0	24,8	19,3	53,1	0	8,0	8,0	2,3
Svenska tvillingar		19,4	22,9	42,3	10,5	22,3	15,8	48,6	0,6	8,4	9,0	2,0
Födda i Tjeckoslovakien	1985	13,2	22,4	35,6	9,3	25,0	23,4	57,7	0	6,7	6,7	1)
Svenska tvillingar		18,6	21,4	40,0	11,7	22,7	19,8	54,2	0,6	5,4	6,0	

1) FOB 1985 innehåller inga uppgifter om pensionärer.

Tabell 2: Socioekonomisk fördelning i procent. Kvinnor

		Arbetare		Tjänstemän			Företagare			De som var 16-49 år 1970 som var pensionärer 1980. I procent.	
		Oskolade	Skolade	Lägre	Mellan- nivå	Högre	Jordbr. E.j.	Jordbr.	E.j.		
s födda	1970	58,9	9,0	67,9	17,8	7,8	28,3	0,7	3,1	3,8	-
a tvillingar		58,9	9,0	67,9	17,8	7,8	28,3	0,7	3,1	3,8	-
s födda	1980	50,2	9,6	59,8	20,5	11,0	36,0	0,8	3,4	4,2	5,2
a tvillingar		48,2	8,9	57,1	22,4	11,3	38,1	1,3	3,5	4,8	3,4
s födda	1985	45,5	11,1	56,6	20,5	13,7	40,1	0,5	2,9	3,4	1)
a tvillingar		45,2	10,2	55,4	22,2	13,2	41,1	0,8	2,7	3,5	
i Finland	1970	62,8	10,2	73,0	15,6	6,4	23,5	0,7	2,7	3,4	-
a tvillingar		62,8	10,2	73,0	15,6	6,4	23,5	0,7	2,7	3,4	-
i Finland	1980	52,9	11,3	64,2	19,0	10,4	32,3	0,9	2,6	3,5	4,7
a tvillingar		49,9	10,2	60,1	21,3	10,8	35,2	1,4	3,3	4,7	3,0
i Finland	1985	47,6	12,9	60,5	19,7	13,0	36,9	0,5	2,2	2,7	1)
a tvillingar		46,7	11,5	58,2	21,2	12,9	38,4	1,0	2,5	3,5	
i övriga Nordiska	1970	61,7	8,9	70,6	16,0	7,0	24,8	0,8	3,8	4,6	-
a tvillingar		61,7	8,9	70,6	16,0	7,0	24,8	0,8	3,8	4,6	-
i övriga Nordiska	1980	55,2	8,7	63,9	18,5	9,4	30,9	0,9	4,3	5,2	5,4
a tvillingar		52,2	8,5	60,7	21,0	10,0	34,0	1,4	4,0	5,4	4,7
i övriga Nordiska	1985	50,8	10,2	61,0	18,3	11,6	34,1	0,6	4,4	5,0	1)
a tvillingar		48,0	9,5	57,5	21,7	12,3	38,2	0,8	3,5	4,3	
i Jugoslavien	1970	81,2	9,2	90,4	3,8	2,7	7,2	0	2,2	2,2	-
a tvillingar		81,2	9,2	90,4	3,8	2,7	7,2	0	2,2	2,2	-
i Jugoslavien	1980	72,4	11,2	83,6	6,9	4,9	13,3	0	3,1	3,1	8,1
a tvillingar		68,1	9,1	77,2	12,2	5,6	19,2	0,8	2,9	3,7	2,9
i Jugoslavien	1985	65,6	12,8	78,4	8,9	6,9	17,9	0	3,7	3,7	1)
a tvillingar		64,5	10,7	75,2	12,9	7,1	22,1	0,5	2,2	2,7	
Grekland	1970	86,8	8,8	95,6	1,1	1,0	2,6	0	1,8	1,8	-
a tvillingar		86,8	8,8	95,6	1,1	1,0	2,6	0	1,8	1,8	-
Grekland	1980	84,1	5,2	89,3	2,4	3,6	7,3	0	3,5	3,5	8,0
a tvillingar		72,3	8,2	80,5	10,9	4,0	16,3	0,6	2,6	3,2	2,9
Grekland	1985	80,0	6,2	86,2	3,4	5,9	10,2	0	3,5	3,5	1)
a tvillingar		68,6	11,1	79,7	11,8	4,9	18,3	0,4	1,6	2,0	
Västeuropa	1970	47,0	7,8	54,8	24,8	11,5	41,2	0,7	3,3	4,0	-
a tvillingar		47,0	7,8	54,8	24,8	11,5	41,2	0,7	3,3	4,0	-
Västeuropa	1980	40,1	8,1	48,2	25,6	14,0	46,5	1,0	4,3	5,3	3,4
a tvillingar		39,2	7,7	46,8	27,5	14,2	48,1	1,3	3,8	5,1	2,9
Västeuropa	1985	37,3	9,4	46,7	24,6	16,5	49,8	0,6	3,0	3,6	1)
a tvillingar		36,8	8,8	45,6	26,2	15,7	50,6	0,9	2,9	3,8	
Polen	1970	58,2	7,6	65,8	17,5	6,8	30,1	0,3	3,8	4,1	-
a tvillingar		58,2	7,6	65,8	17,5	6,8	30,1	0,3	3,8	4,1	-
Polen	1980	44,2	6,9	51,1	22,0	10,5	42,4	0,2	6,3	6,5	11,6
a tvillingar		51,5	6,6	58,1	19,6	10,3	37,6	0,8	3,5	4,3	5,2
Polen	1985	37,6	7,7	45,3	21,0	14,5	48,6	0	6,0	6,0	1)
a tvillingar		44,2	7,8	52,0	21,1	13,6	44,6	0,6	2,9	3,5	
Tjeckoslovakien	1970	46,1	7,7	53,8	25,0	11,8	43,6	0	2,6	2,6	-
a tvillingar		46,1	7,7	53,8	25,0	11,8	43,6	0	2,6	2,6	-
Tjeckoslovakien	1980	30,6	7,5	38,1	29,1	17,4	56,5	0,2	5,4	5,6	4,0
a tvillingar		39,4	7,6	47,0	25,0	15,2	49,8	0,6	2,6	3,2	3,1
Tjeckoslovakien	1985	26,6	7,7	34,3	25,7	23,1	62,3	0	3,3	3,3	1)
a tvillingar		36,3	7,1	43,4	24,5	16,3	52,6	0,6	3,4	4,0	

1985 innehåller inga uppgifter om pensionärer.

Tabell 3: Genomsnittlig årlig arbetsinkomst för invandrare i förhållande till genomsnittlig årlig arbetsinkomst för deras svenska tvillingar

		Alla			Sysselsatta per år		
		1975	1980	1985	1975	1980	1985
Utrikes födda:	Män	0,97	0,96	0,94	0,98	0,98	0,98
	Kvinnor	1,06	1,04	1,01	1,04	1,03	1,02
Födda i Finland:	Män	0,98	0,96	0,94	1,00	0,99	1,00
	Kvinnor	1,09	1,07	1,03	1,06	1,05	1,04
Födda i övriga Nordiska länder:	Män	0,98	0,99	0,99	0,99	0,99	1,00
	Kvinnor	0,99	0,99	1,00	0,99	1,00	1,01
Födda i Jugo- slavien:	Män	0,95	0,88	0,82	0,97	0,93	0,93
	Kvinnor	1,33	1,14	0,98	1,20	1,14	1,07
Födda i Grek- land:	Män	0,94	0,87	0,71	0,97	0,94	0,88
	Kvinnor	1,53	1,22	0,80	1,36	1,23	1,02
Födda i Väst- europa:	Män	0,99	0,98	1,01	0,98	0,98	1,01
	Kvinnor	0,98	0,97	1,00	0,99	1,00	1,00
Födda i Polen:	Män	0,87	0,88	0,84	0,88	0,90	0,89
	Kvinnor	1,01	0,97	0,92	1,01	1,00	0,97
Födda i Tjecko- slovakien:	Män	0,97	0,97	0,98	0,96	0,97	0,99
	Kvinnor	1,04	1,04	1,02	1,04	1,03	1,02

Tabell 4: Disponibel inkomst per person för invandrare i förhållande till disponibel inkomst per person för deras svenska tvillingar

		1975	1980	1985
Utrikes födda:	Män	0,98	0,98	0,98
	Kvinnor	1,06	1,05	1,03
Födda i Finland:	Män	1,00	0,99	0,98
	Kvinnor	1,09	1,07	1,06
Födda i övriga Nordiska länder:	Män	1,00	0,98	1,00
	Kvinnor	1,00	1,00	1,01
Födda i Jugoslavien:	Män	0,99	0,97	0,91
	Kvinnor	1,28	1,19	1,11
Födda i Grekland:	Män	1,03	0,97	0,83
	Kvinnor	1,45	1,22	1,02
Födda i Västeuropa:	Män	0,99	1,00	1,00
	Kvinnor	0,99	1,00	1,00
Födda i Polen:	Män	0,92	0,95	0,93
	Kvinnor	1,04	1,04	1,02
Födda i Tjeckoslovakien:	Män	0,98	0,99	0,99
	Kvinnor	1,04	1,05	1,04

Referenser

Bain, T. och Pauge, A. (1972) Foreign Workers and The intraindustry Wage Structure in west Germany. *Kyklos*. Vol XXV. No 4

Borjas, G.J. (1985) Assimilation, Changes in Cohort Quality and the Earnings of Immigrants. *Journal of Labor Economics*

Borjas, G.J. (1987) Self-Selection and the Earning of Immigrants. *The American Economic Review*

Chiswick, BR. (1978) The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-Born Men. *Journal of Political Economy*

Chiswick, BR. (1980) Analysis of the Economic Progress and Impact of Immigrants. Department of Economic and Survey Research, Laboratory of Economics and Survey Research, Laboratory, University of Illinois

Drobnic, S. (1986) Living Conditions of Yugoslaw Immigrants in Sweden. Paper. The Swedish Institute for Social Research. Stockholm

Ekberg, J. (1983) Inkomsteffekter av invandring. *ACTA Wexionensia*. Ser 2. Economy and politics 1. Växjö

Ekberg, J. (1985) Yrkeskarriärer under 1970-talet. Invandrare i Stockholms län nr 3. Regionplane- och trafikkontoret. Stockholms läns landsting

Gustavsson, B. (1989) Public sector transfers income taxes and economic Well-being among immigrants and natives in Sweden. Department of Economics. Göteborg

Jonsson, J. (1984) Utbildningsresurser. Ingår i: Eriksson, R. och Åberg, R. (red.) *Välfärd i förändring*. Prisma. The Swedish Institute for Social Research. Stockholm

Leiniö, T. (1983) Invandrarkvinnornas ekonomi och välfärd. Ingår i: *Kvinnan i ekonomin* (red.) Lundahl, M. och Persson-Toninuera, I. *Tillämpad samhällsekonomi*. Malmö

Leiniö, T. (1984) Inte lika men jämlika? Om finländska invand-
rars levnadsförhållanden enligt levnadsnivåundersökningar-
na 1968, 1974 och 1981. The Swedish Institute for Social
Research. Stockholm

Ohlsson, R. (1975) Invandrarna på arbetsmarknaden. Ekono-
misk-historiska föreningen i Lund. Vol XVI

Wadensjö, E. (1972) Immigration och samhällsekonomi. Lund

Wadensjö, E. (1975) Renumeration of Migrant Workers in
Sweden. International Labour Review

Åberg, R. Selen, J. och Tham, H. (1984) Ekonomiska resurser.
Ingår i: Eriksson, R. och Åberg, R. (red.) Välfärd i förändring.
The Swedish Institute for Social Research. Stockholm

Invandrarna och arbetsmarknaden

Anders Harkman

Inledning

Med jämna mellanrum nås vi av uppgifter om de svårigheter invandrarna har på arbetsmarknaden. Civilingenjörer arbetar som städare och andra går arbetslösa trots skriande brist på arbetskraft. Hur representativa är de exempel som tas fram och hur skall man förklara de problem som finns? I uppsatsen skall vi dels ge en bild av invandrarnas situation på arbetsmarknaden som den framträder i de statistiska undersökningar som gjorts inom regionplane- och trafikkontorets invandrarprojekt och dels diskutera vilka faktorer som ligger bakom de skillnader som finns jämfört med den inhemska befolkningen. Resultaten kommer i första hand att avse Stockholms län, men det finns knappast någon anledning tro att de inte till stora delar också skulle gälla övriga Sverige.

Innan vi övergår till att redovisa resultaten skall vi dels klargöra vilka som kommer att avses med invandrare och dels kortfattat redogöra för den intervjuundersökning som i första hand ligger till grund för resultaten.

Det finns ett flertal möjliga avgränsningar av begreppet invandrare som alla används i olika sammanhang. Det kanske vidaste begreppet är personer med utländsk bakgrund och som omfattar svenska medborgare födda utomlands, utländska medborgare födda utomlands, utländska medborgare födda i Sverige och svenska medborgare födda i Sverige, men med minst en utrikesfödd förälder.

Den sistnämnda gruppen brukar benämnas andra generationens invandrare. Första generationens invandrare omfattar dem som är födda utomlands, men som senare flyttat till Sverige. Första generationens invandrare omfattar dels sådana som har kvar sitt utländska medborgarskap dels sådana som erhållit svenskt medborgarskap, de naturaliserade.

Utländska medborgare kan vara födda utomlands, men en mindre grupp bland dessa är födda i Sverige.

Här kommer vi i huvudsak att studera de utrikes födda (första generationens invandrare). Mycket av den statistik om invandrare som finns tillgänglig gäller utländska medborgare. Av detta skäl har vi i vissa fall i stället fått använda den avgränsningen.

Undersökningen bygger dels på den intervjuundersökning som varit en central del i regionplane- och trafikkontorets invandrarprojekt dels på uppgifter från Folk- och bostadsräkningen 1980 och på Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar (AKU).

Intervjuundersökningen baseras på ett urval bland utrikes födda personer i Stockholms län. Detta material omfattar cirka 1 500 intervjuer. Urvalet är gjort så att det dels skall ge god kunskap om hela "invandrarkollektivet" dels skall möjliggöra jämförelser mellan skilda invandrargrupper. Det senare uppnås genom att fem utvalda länder studeras särskilt, så kallad stratifiering har gjorts av urvalet. Dessa grupper består av vardera 200-300 personer födda i Chile, Finland, Grekland, Jugoslavien och Polen. Invandrare från alla andra länder finns också med bland dem som intervjuats. För att kunna jämföra med "svenskar" har intervjuer gjorts med 250 personer som bor i Stockholms län, men är födda på annat håll i riket. Svarsfrekvensen för hela invandrargruppen är 82 procent och för svenskarna 86 procent.

Invandrarnas ställning på arbetsmarknaden

Sysselsättningsgrad

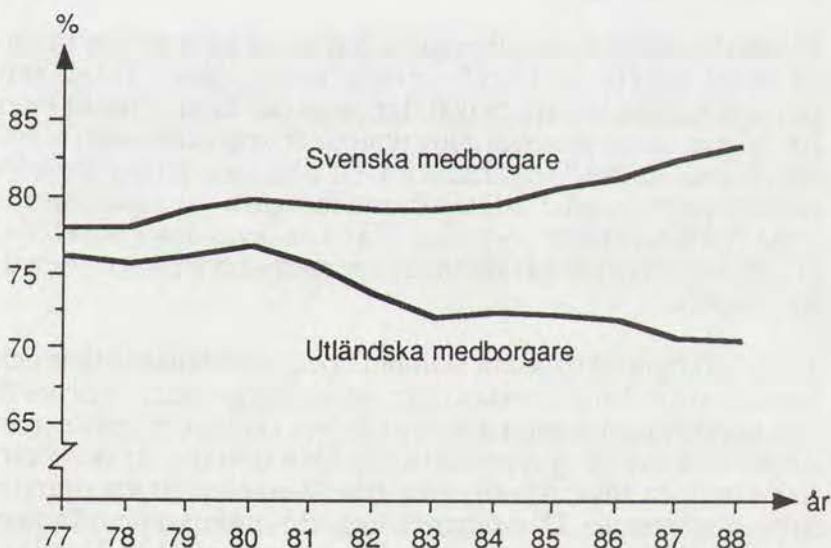
Vi skall börja med att jämföra invandrarnas sysselsättningsgrad med svenskarnas. Därefter diskuterar vi faktorer som ligger bakom den skillnad som finns.

Andelen sysselsatta på arbetsmarknaden är klart lägre bland de vuxna invandrarna än bland svenskarna. De mest aktuella

siffrorna finns i SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU). I den undersökningen finns uppgift om utländska medborgare. Siffran omfattar alltså inte hela invandrargruppen. Den genomsnittliga andelen sysselsatta var under 1988 i åldersgruppen 25-54 år 78 procent bland utländska medborgare jämfört med 93 bland svenska medborgare. Skillnaden uppgår alltså till hela 15 procentenheter, vilket i sammanhanget måste betecknas som en mycket stor skillnad. En uppdelning på män och kvinnor visar att skillnaden är störst bland kvinnorna, men att skillnaden är stor också bland männen (18 respektive 13 procentenheter).

En jämförelse över tiden försvåras av att vissa förändringar i mätmetoder gjordes 1987 i AKU, men tyder ändå på att skillnaden mellan svenska och utländska medborgares sysselsättningsgrad ökat på senare år. Medan andelen sysselsatta svenska medborgare har ökat har andelen sysselsatta utländska medborgare minskat.

Figur 1: Andel sysselsatta bland svenska respektive utländska medborgare. Riket

Källa: AKU

De siffror som vi hittills refererat har avsett hela Sverige. En jämförelse mellan Stockholms län och övriga Sverige visar att en större andel av de utländska medborgarna bosatta i Stockholms län är sysselsatta än de som är bosatta i övriga landet. Skillnaden uppgår till drygt 3 procentenheter bland 25-44-åringarna och något mer bland ungdomar och äldre. För hela åldersgruppen 20-64 år uppgår skillnaden till 7 procentenheter. Även bland svenska medborgare är emellertid andelen sysselsatta högre i Stockholms län och förhållandet mellan svenskar och invandrare är i stort sett detsamma som i övriga landet. Dessa uppgifter gäller för år 1985. För senare år finns inga regionala uppgifter publicerade i AKU (1986 års AKU innehåller visserligen regionala uppgifter, men dessa är av låg kvalitet på grund av de förändringar som då gjordes av urvalsstorlek och uppräkningsförfarande).

De hittills refererade siffrorna gäller alltså utländska medborgare. Genom specialbearbetningar av dels Folk- och bostadsräkningen 1980 dels AKU 1983 har vi för dessa tillfällen uppgift också om utrikes födda svenska medborgares sysselsättningsgrad. Uppgifterna visar att dessa har en sysselsättningsgrad som är endast obetydligt lägre än i Sverige födda svenska medborgares.

Bland de utländska medborgarna har alltså en betydligt mindre andel arbete än bland svenska medborgare. Totalt sett innebär skillnaden att 45 000 fler personer är arbetslösa eller har någon annan sysselsättning utanför arbetsmarknaden bland de utländska medborgarna än i en lika stor grupp svenska medborgare (antalet utländska medborgare var i genomsnitt 1988 300 000 i åldern 16-64 år). Bland de invandrare som blivit svenska medborgare är skillnaden gentemot svenskarna betydligt mindre.

Hur skall man då förklara skillnaden dels mellan svenskar och invandrare och dels mellan olika invandrargrupper? För att få en uppfattning om detta och rätt värdera skillnaden måste man undersöka vad de ej sysselsatta gör. Den som inte är sysselsatt kan antingen söka arbete (vara arbetslös) eller finnas utanför arbetsmarknaden. Den senare kategorin omfattar bland annat studerande, hemarbetande och förtidspensionerade. Den lägre sysselsättningsgraden bland invandrare måste alltså innebä-

ra att någon eller några av dessa kategorier är vanligare bland invandrarna.

Tidigare, när invandringen dominerades av arbetskraftsinvandrare, kännetecknades arbetslösheten framför allt av en stark konjunktürkänslighet. Vid lågkonjunktur var invandrarernas arbetslöshet lägre än svenskarnas, men vid högkonjunkturer var det tvärtom. Detta förklarades av att invandrarna i stor utsträckning fanns inom den mest konjunktürkänsliga delen av näringslivet. Fortfarande gäller att invandrarernas arbetslöshet är mycket konjunktürkänslig, men även under de senaste högkonjunkturerna har arbetslösheten bland invandrare varit betydligt högre än bland svenskarna. Under 1988, som var ett utpräglad högkonjunkturår, var arbetslösheten bland utländska medborgare betydligt högre än bland svenska medborgare i samtliga åldersgrupper. Störst var skillnaden i åldersgruppen 25-44 år där de utländska medborgarnas arbetslöshet var mer än tre gånger så hög som de svenska medborgarnas (3,9 respektive 1,2 procent).

En högre arbetslöshet bland invandrare är alltså en faktor bakom skillnaden i sysselsättningsgrad mellan svenskar och invandrare.

1980 var andelen studerande totalt sett ungefär densamma bland utrikes födda och bland personer födda i Sverige. Emellertid var andelen studerande högre bland vuxna invandrare och särskilt bland utländska medborgare. Det rör sig här troligtvis om ett högre deltagande i arbetsmarknadsutbildning. Det finns också anledning tro att andelen studerande har ökat på senare år bland invandrarna i takt med att andra typer än arbetskraftsinvandring har ökat. De nya invandrarna har inte alltid kunskaper och erfarenheter som är direkt användbara och/eller efterfrågade på den svenska arbetsmarknaden. En högre andel studerande är alltså ytterligare en faktor bakom skillnaden i sysselsättningsgrad.

Ett problem som blivit alltmer uppmärksammat på senare tid är det ökade antalet förtidspensioneringar. Den låga andelen sysselsatta bland äldre i vissa invandrargrupper pekade på att detta kunde vara ett viktigt problem. Med hjälp av en specialbearbetning av riks försäkringsverkets statistik för 1981 kunde

vi också konstatera att andelen förtidspensionerade var mycket hög i vissa invandrargrupper. Bland utländska medborgare från Jugoslavien, Grekland och Finland var andelen förtidspensionerade och långvarigt sjukskrivna betydligt högre i så gott som samtliga åldersgrupper än bland svenskarna. Bland jugoslaviska kvinnor i åldern 35-44 år var cirka 15 procent antingen förtidspensionerade eller långtidssjukskrivna jämfört med 2 procent bland svenska kvinnor i samma ålder. Bland kvinnor 45-54 år hade andelen ökat till 35 procent jämfört med 8 bland svenska kvinnor.

De nämnda grupperna är i stor utsträckning sådana som invandrat av arbetsmarknadsskäl och har i stor utsträckning varit koncentrerade till "arbetaryrken", yrken som också bland svenskarna medför stora andelar förtidspensionerade. Hårt arbete i dåliga arbetsmiljöer är därför en trolig orsak till den höga andelen förtidspensionerade i dessa grupper. Det här fenomenet är emellertid värt en närmare analys innan man mer i detalj kan uttala sig om de mekanismer som ligger bakom.

Yrkesfördelning

Invandrarnas yrkesfördelning avviker i viss utsträckning från svenskarnas. Andelen invandrare är större inom tillverknings- och servicearbete och mindre inom övriga områden. Skillnaden är större bland kvinnor än bland män. Det är framför allt bland förgymnasialt utbildade kvinnor som skillnaden är stor. Totalt sett är skillnaden mellan svenskar och invandrare minst bland eftergymnasialt utbildade. Bland männen finns inga skillnader mellan utbildningskategorierna.

Vilka yrken är det då som invandrarna har? Invandrarna är överrepresenterade inom tillverknings- och servicearbete och underrepresenterade inom kommersiellt, kameralt och kontorstekniskt, transport- och kommunikationsarbete samt i viss utsträckning inom tekniskt, naturvetenskapligt, samhällsvetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arbete (yrkesgrupp 0 enligt NYK).

Inom vissa yrken är mer än hälften av utövarna invandrare. Det

gäller t ex det stora yrkesområdet städare där 1980 52 procent av dessa var invandrare i Stockholms län. I övrigt rör det sig främst om olika yrken inom tillverkningsindustrin.

Varför är då invandrarna överrepresenterade inom tillverknings- och servicearbete, men underrepresenterade inom övriga områden?

En möjlig förklaring kan vara att de här yrkesområdena skiljer sig när det gäller kravet på språkkunskaper (svenska) samtidigt som detta är en faktor som skiljer svenskar från invandrare.

De allra flesta yrken kräver att man på något sätt använder språket i arbetet. Man behöver kommunicera med arbetskamrater eller kunder på olika sätt. Språket används emellertid olika mycket i olika yrken. I vissa arbeten räcker det med att man kan förstå vissa enkla instruktioner medan andra kräver att man mer eller mindre fullständigt behärskar både att läsa, skriva och tala svenska. Exempel på den första typen av arbeten kan vara städning. Exempel på yrken som kräver mycket goda språkkunskaper är skådespelare, författare eller journalist.

Mycket få invandrare behärskar svenska vid ankomsten och mycket få lär sig tillräckligt mycket svenska för att kunna bli t ex skådespelare eller författare.

Man borde därför vänta sig att till en början finna invandrarna inom sådana yrken där behovet av kunskaper i svenska är litet. Man skulle sedan successivt kunna vänta sig en viss övergång till yrken som kräver mer svenskkunskaper.

Eftersom så gott som alla arbeten kräver vissa kunskaper i svenska (man måste kunna instruera och informera arbetstagen) så kommer i en konkurrenssituation svenskar med i övrigt samma kvalifikationer i allmänhet att föredras. Svenskarnas försteg framför invandrarna är större ju större behovet av att kunna använda och förstå svenska är.

I vilken utsträckning svenskar söker sig till yrken där behovet av språkkunskaper är litet beror i stor utsträckning på de förmåner i form av lön m m som dessa yrken erbjuder. Invandrarernas möjligheter att få arbete borde därför vara större om

dessas yrken erbjuder sämre förmåner. Ett ökat utbud av invandrare inom ett begränsat antal yrken tenderar att ge lägre löner och eventuellt sämre arbetsvillkor i övrigt inom dessa yrken än man annars skulle ha fått. Detta leder i sin tur till att svenskar tenderar att söka sig till andra yrken, vilket ytterligare förstärker den uppdelning i "invandraryrken" och "svenskyrken" som finns.

Kunskaper i svenska är normalt endast ett komplement till andra kunskaper. Vissa yrken som inte kräver kunskaper i svenska kan givetvis ha ganska omfattande kunskapskrav av annan typ. Man kan därför inte utan vidare vänta sig att finna invandrare inom alla de yrken som har små eller inga krav på svenskkunskaper. I vilken utsträckning detta är fallet beror helt på efterfrågan inom dessa yrken och på i vilken utsträckning invandrarna har eller förvärvar de kunskaper som behövs.

Invandrare med goda kunskaper inom något område med stora krav på grundläggande yrkeskunskaper av internationellt gångbart slag som t ex inom medicin och teknik kan också väntas få arbete inom sitt område trots att kompletterande behov av svenskkunskaper finns. Om utbudet av svensk arbetskraft är alltför litet kan man ge avkall på kravet på kunskaper i svenska. Att utbilda svensk arbetskraft skulle i detta fall ta mycket lång tid.

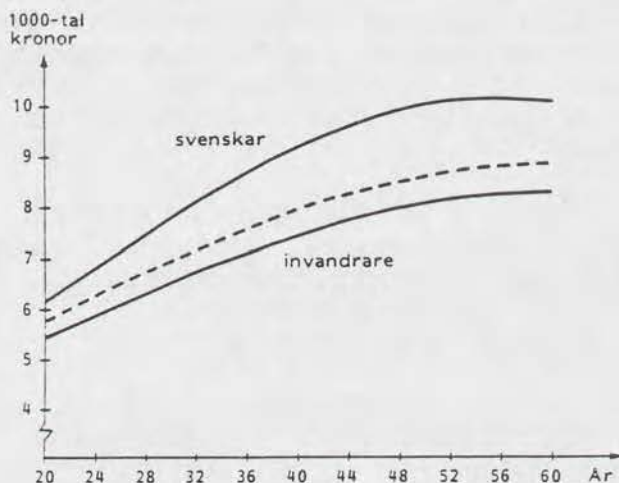
Invandrarna har alltså allmänt lättast att få arbeten där kvalifikationskraven är låga både när det gäller kunskaper i svenska och andra yrkeskunskaper. Invandrare med yrkeskunskaper inom sådana yrken där kravet på kunskaper i svenska är små borde också ha goda möjligheter att få arbete inom dessa yrken förutsatt att efterfrågan är någorlunda stor i förhållande till utbudet. Vid stor brist på mycket kvalificerad arbetskraft kan man, trots ett förhållandevis stort behov av färdigheter i att kommunicera, ändå vänta sig att invandrare får arbeten inom sådana yrken.

Löner

Hur klarar sig invandrarna lönemässigt jämfört med svenskar-na? I figur 1 har vi ritat kurvor som visar sambandet mellan lön

och ålder dels för invandrare dels för svenskar. Kurvorna bygger på lönefunktioner som skattats på grundval av intervjuundersökningen.

Figur 2: Beräknat samband mellan lön och ålder för svenskar respektive invandrare. Män med nio års utbildning

Exemplet avser män med nio års utbildning och som arbetat utan avbrott sedan 20-årsåldern i Sverige. Enda skillnaden är att i ena fallet gäller det en infödd svensk och i det andra en invandrare. Den streckade kurvan gäller en invandrare som har tillräckligt goda kunskaper i svenska för att klara ett arbete där det ingår i arbetsuppgifterna att tala bra svenska och den understa heldragna linjen avser en invandrare som inte har sådana kunskaper.

Som framgår av figuren är skillnaden stor i kurvornas läge. Svenskarna har i stort sett hela vägen 20-25 procent högre löner än invandrarna. Även om exemplet gäller personer med vissa speciella egenskaper så gäller i stort sett samma relation mellan svenskar och invandrare oberoende av egenskaper i övrigt.

Jämför man effekterna på lönen av arbetserfarenhet och ut-

bildning hittar man inte några större skillnader. Ålder har en något större betydelse för svenskarna, vilket tyder på att de gör en något snabbare "karriär" än invandrarna. I övrigt förefaller utbildning och arbetserfarenhet ge ungefär samma procentuella avkastning för båda grupperna.

En skillnad mellan svenskar och invandrare är också att skillnaden i lön mellan män och kvinnor är mindre bland invandrarna. Bland dessa uppgår skillnaden till cirka 9 procent jämfört med 18 bland svenskarna. Det innebär naturligtvis också att skillnaden i lön mellan svenska män och invandarmän är större än skillnaden mellan svenska kvinnor och invandrar-kvinnor.

Skillnaden mellan svenskar och invandrare består alltså i den nivåskillnad som finns mellan grupperna. Lönefunktionens utseende tyder inte heller på att invandrarna skulle starta på en lägre nivå än svenskarna, men sedan hämta in försprånget. I stället består skillnaden över tiden.

Vad kan den här nivåskillnaden bero på? Den närmast till hands liggande förklaringen är kanske språket. Skillnaden mellan invandrare och svenskar är också närmast identisk med skillnaden mellan övriga invandrare och finlandssvenskar. Man kan naturligtvis inte heller utesluta att en del av skillnaden kan hänföras till "diskriminering" i någon mening eller att man har andra preferenser när det gäller valet av arbete.

Skillnaden i lön kan bero på att invandrarna huvudsakligen finns inom yrken med lägre löner. Man kan också tänka sig att löneskillnaden beror på att invandrarna har lägre löner inom de olika yrkena t ex för att de i större utsträckning får de lägsta befattningarna inom ett visst yrke.

Tabell 1: Medellön inom några olika yrkesområden för invandrare respektive svenska inflyttare (timlön)

Yrke	Medellön	
	Invand-rare	Svenskar
0 exklusive 04. Naturvetenskapligt tekniskt samt samhällsvetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arbete	51,90	54,93
04 Vårdarbete	47,61	49,69
2 Kameralt och kontorstekniskt arbete	45,98	46,25
3 Kommersiellt arbete	59,27	66,29
6 Transport- och kommunikationsarbete	47,71	49,73
7-8 Tillverkningsarbete	43,60	39,31
9 Servicearbete	39,08	43,85
Samtliga yrken	45,25	51,25

I tabell 1 har genomsnittslöner inom olika yrkesområden dels för invandrarna (exklusive finlandssvenskar) och dels för svenskarna i vår intervjuundersökning angivits. Invandrarna är överrepresenterade inom yrkesområdena tillverknings- och servicearbete (NYK 7,8,9). Lönerna inom dessa områden är också lägre än inom övriga områden. Detta gäller för både invandrare och den svenska jämförelsegruppen. Olikheten i yrkesfördelning är därför en bakgrund till löneskillnaden totalt.

Även inom de olika yrkesområdena har invandrarna i allmänhet lägre löner än svenskarna. Enda undantaget är tillverkningsarbete. Även skillnader inom de olika yrkesområdena ser alltså ut att förklara en del av skillnaden. Nu är den använda yrkesindelningen ganska grov och en finare indelning skulle

troligen medföra att en ännu större del av skillnaden kunde hänföras till skillnader i yrkesfördelning. Vårt material tillåter emellertid inte någon ytterligare yrkesuppdelning (redan den uppdelning som gjorts medför speciellt för svenskarnas del att antalet observationer inom olika yrkesområden blir ganska litet och enskilda lönesiffror skall därför inte tas alltför bokstavligt). Det viktiga är emellertid att tendensen är tydlig.

Ser man till hela gruppen löntagare i vårt material och jämför påverkan på lönen dels för arbetserfarenhet i Sverige och dels för arbetserfarenhet utomlands finner man att arbetserfarenhet i Sverige höjer lönen med cirka 0,7 procent per år i arbete. Utländsk arbetserfarenhet har däremot inte någon positiv effekt på lönen. Det här antyder alltså att man i allmänhet inte har någon nytta lönemässigt av sin utländska arbetserfarenhet. Nu finns det givetvis anledning anta att effekten skiljer sig mellan sådana som arbetar i samma yrke som före invandringen och dem som har bytt yrke. De kunskaper man förvärvat i arbetslivet är ofta specifika för ett visst yrke och sällan direkt användbara på andra områden.

Olika yrken är också mer eller mindre internationella till sin karaktär. Vissa yrken är starkt knutna till speciella förhållanden i ett visst land som kan skilja sig ganska mycket från förhållanden i andra länder. Det här gäller t ex för jurister. Andra yrken bygger mera på en internationellt gemensam kunskapsgrund som t ex tekniker, ingenjörer eller läkare.

Vi har därför testat arbetserfarenhetens betydelse speciellt för dem som har samma yrke både före och efter invandringen till Sverige. Man får då i stort sett samma effekt av utländsk som av svensk erfarenhet, dvs en ökad lön med omkring 0,5 procent för varje års erfarenhet.

Resultaten tyder alltså på att man i allmänhet inte har någon nytta av sin utländska arbetserfarenhet om man får ett annat yrke i Sverige. Skulle man däremot få arbete inom samma yrke så finns ingen signifikant skillnad mellan svensk och utländsk erfarenhet. Båda har då en viss positiv effekt på lönen.

Det här innebär bland annat att invandrare som kommer hit när de är relativt gamla och redan har många arbetsår bakom

sig i hemlandet och i samband med invandringen måste byta yrke hamnar i en klart sämre position lönemässigt än de invandrare som kommer hit i relativt unga år.

Invandrare som kommer hit när de är något äldre kan alltså vara en grupp som behöver särskilt stöd. En fördel vore om de kunde behålla samma yrke som i ursprungslandet förutsatt att detta inte är ett extremt låglöneyrke i Sverige eller ett yrke som är starkt knutet till den institutionella miljön i ursprungslandet.

Det kan i sammanhanget vara intressant att se hur många som i Sverige har samma yrke som de hade före invandringen. Av de invandrare som arbetade både före och efter invandringen hade endast 14 procent samma yrke som före invandringen. De allra flesta har alltså bytt yrke. Emigrationen har för de flesta också betytt att de börjat en ny arbetskarriär.

Det i särklass vanligaste enskilda skälet till att man bytt yrke i samband med invandringen till Sverige är språkhinder (se tabell 2). Nästan hälften av alla byten har skett av den orsaken. I övrigt är det relativt vanligt att man velat byta för att få bättre arbete och högre lön. Formella krav på utbildning eller att man inte haft tillräcklig utbildning eller erfarenhet förefaller spela ganska liten roll. Endast 6 procent anger detta som skäl.

Tabell 2: Skäl till yrkesbyte i samband med invandringen till Sverige

Skäl	Andel av yrkesbytare (%)
Yrket fanns ej i Sverige	2,2
Hade inte formellt godkänd utbildning i Sverige	3,9
Hade inte tillräcklig utbildning/erfarenhet	2,3
Språkhinder	45,1
Sjukdom/handikapp/ålder	0,9
Ville byta/få bättre lön, arbete	14,8
Annan orsak	30,7
Summa	100,0

Bland dem som anser sig ha bytt till ett sämre yrke i samband med invandringen (vilket gäller de allra flesta, 64 procent) är andelen som anger språkhinder som skäl för bytet ännu större (54 procent).

De här resultaten understryker alltså ytterligare den stora betydelse som språkkunskaper har för yrkesvalet. Bristande kunskaper i svenska inskränker i stor utsträckning den del av arbetsmarknaden dit man kan vända sig.

En annan faktor som i allmänhet spelar stor roll för den lön man får är utbildningen. Utbildning är också en faktor som man på olika sätt själv kan påverka och utbudet av utbildning kan användas som ett politiskt instrument. Det är därför av stort intresse att se vilken betydelse utbildning i allmänhet och även olika typer av utbildning har. Speciellt intressant är att se om det finns skillnad mellan svensk och utländsk utbildning.

De variabler vi har undersökt är dels antalet skolår dels utbildningsnivåer, dvs förgymnasial, gymnasial respektive eftergymnasial utbildning. Vi har även undersökt betydelsen av svensk respektive utländsk utbildning och betydelsen av utbildningens ursprung.

Ett ytterligare skolår ökar lönen med i genomsnitt 2-3 procent. Ett svenskt och ett utländskt skolår ger ungefär samma avkastning. De gymnasialt utbildade (med 3-årig gymnasieutbildning) har cirka 7 procent högre lön än de förgymnasialt utbildade och de eftergymnasialt utbildade har nära 20 procent högre lön. Alla dessa skillnader är statistiskt signifikanta.

Däremot kan man inte hitta några signifikanta skillnader mellan svensk respektive utländsk gymnasial eller eftergymnasial utbildning. Ur lönesynpunkt förefaller det inte spela någon roll om en viss utbildning är svensk eller utländsk. Svensk utbildning förmår alltså inte heller föra upp invandrarnas löner i nivå med motsvarande svenskers.

Den viktigaste slutsatsen av vår undersökning av utbildningens betydelse är alltså att svensk och utländsk utbildning har ungefär samma effekt på lönen. Ett svenskt utbildningsår värderas lika med ett utländskt utbildningsår på den svenska

arbetsmarknaden. Resultaten talar alltså emot att ökad information om utländska utbildningar nämnvärt skulle kunna förbättra invandrarnas möjligheter.

Kunskaper i svenska kan antas spela stor roll för möjligheterna på arbetsmarknaden. Många yrken förutsätter att man behärskar svenska tämligen väl. Man måste kunna kommunicera med arbetsledning och arbetskamrater och i många fall med "kunder". Dels kan lönen skilja sig mellan olika yrken och dels kan man få skillnader inom samma yrke så att de som behärskar svenska får de högre befattningarna medan de som inte behärskar svenska lika bra får de lägre.

Som indikator på språkkunskaper har vi använt invandrarnas svar på frågan om de bedömer sin förmåga att tala svenska så bra att de kan ha ett arbete där det ingår i arbetsuppgifterna att tala bra svenska. De som anser sig kunna bra svenska har cirka 7 procent högre lön än övriga.

Det här antyder att kunskaper i svenska spelar ganska stor roll för lönen. Att någorlunda väl behärska svenska är ungefär lika mycket värt som en gymnasial utbildning jämfört med enbart grundskola.

Att kunskaper i svenska spelar stor roll antyds också av att finlandssvenskarna har väsentligt högre löner än övriga invandrare. Finlandssvenskarnas löner ligger på ungefär samma nivå som de infödda svenskarnas sedan hänsyn tagits till utbildning, arbetserfarenhet osv.

Etableringsprocessen

Det vi hittills har redovisat är i första hand "genomsnittssiffror" för invandrarnas position på arbetsmarknaden. Att komma in på den svenska arbetsmarknaden sker i allmänhet inte i ett enda steg utan man får räkna med en successiv etablering som kan ta åtskilliga år. I det här avsnittet skall vi rikta intresset just mot denna process. Vi skall undersöka hur lång tid processen tar från ett inledande stadium tills man uppnår ett mer stabilt läge. Vi skall också undersöka hur "nära" svenskarna man kommer.

Vi konstaterade tidigare att invandrarnas sysselsättningsgrad är betydligt lägre än svenskarnas och att skillnaden har ökat på senare år. En bakgrund till detta är troligen en ökad flyktinginvandring. En orsak till skillnaden är att invandrarna har betydligt högre arbetslöshet än svenskarna.

En stor del av arbetslösheten kan tänkas inträffa i övergången till den svenska arbetsmarknaden. I varje fall flyktingarna saknar arbete när de kommer till Sverige och måste någon gång ägna sig åt att söka arbete. Flertalet svenska medborgare har redan etablerat sig på arbetsmarknaden sedan lång tid tillbaka. Invandrarnas situation liknar i det här avseendet ungdomarnas. Ungdomarnas arbetslöshet är ju också betydligt högre än de vuxnas och, liksom invandrarnas, mera konjunkturkänslig. I allmänhet befinner sig de nyanlända invandrarna i en svårare situation än ungdomarna. De har ofta bristande kunskaper i svenska och är kanske inte så orienterade om det svenska samhället i största allmänhet.

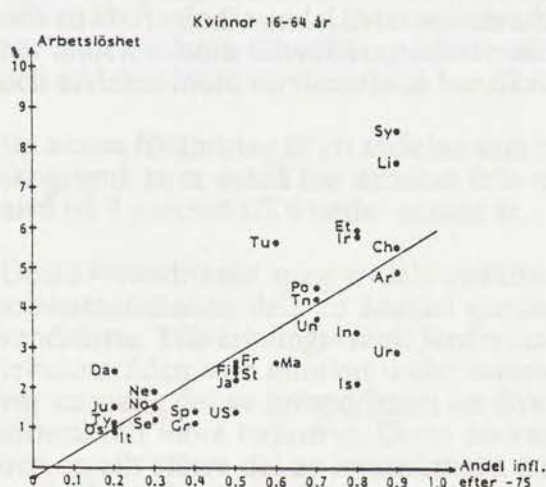
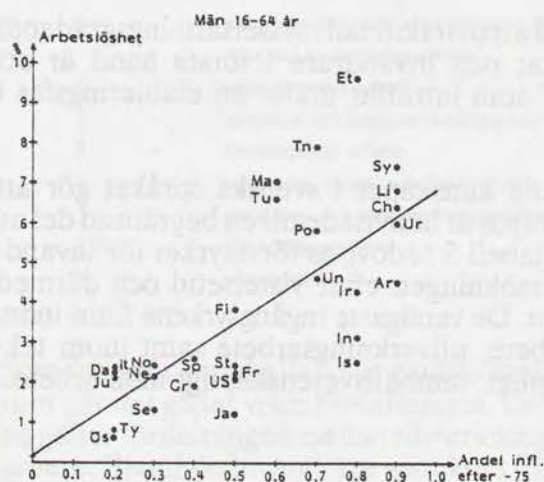
Arbetslösheten sjunker när ungdomarna blir äldre och har haft tid på sig att hitta ett arbete som någorlunda väl motsvarar deras förväntningar och hunnit prövas av några arbetsgivare. Detsamma borde hända med invandrarna samtidigt som dessa också lär sig mer svenska och hur den svenska arbetsmarknaden fungerar.

Våra resultat visar också att det finns ett relativt starkt samband mellan arbetslöshet och vistelsetid. I figur 2 visas t ex sambandet mellan andelen arbetslösa 1981 bland invandrare från olika länder och andelen invandrade efter 1975 i dessa grupper. Den heldragna linjen är en skattad regressionslinje som anger ett "genomsnittligt" samband mellan de båda variablerna. Ju större andel nyinflyttade desto högre är arbetslösheten. Sambandet mellan vistelsetid och arbetslöshet bekräftas också av analyser på intervjumaterialet där man hittar ett signifikant samband mellan chansen att man är arbetslös och vistelsetiden. Resultaten tyder också på att de som vistats här länge i stort sett har samma arbetslöshet som svenskarna.

Våra resultat tyder alltså på att den höga arbetslösheten bland invandrarna är ett övergångsfenomen i samband med etableringen på arbetsmarknaden. Den reservation man kan göra mot den tolkningen är att resultatet grundas på en jämförelse

mellan grupper som i vissa avseenden är olika. De som vistats här länge domineras av arbetskraftsinvandrare från Europa medan de nyanlända domineras av flyktingar från utomeuropeiska länder.

Figur 3: Samband mellan andelen arbetssökande (kat. 1) och andelen nyinflyttade bland utländska medborgare 16-64 år

En annan faktor som bidrar till en lägre sysselsättningsgrad bland invandrare är en större andel studerande. Dessa studier är i rätt stor utsträckning en förberedelse för inträdet på den svenska arbetsmarknaden och bör alltså rimligen inträffa i början av vistelsetiden utom möjligen bland kvinnor där man i vissa fall skjuter upp sitt inträde på arbetsmarknaden. Våra resultat visar också här ett starkt samband mellan vistelsetid och andelen studerande. Ju längre vistelsetid desto mindre andel studerande. Först efter cirka tio års vistelsetid stabiliserar andelen studerande.

Våra resultat tyder på att den skillnad i sysselsättningsgrad som finns mellan svenskar och invandrare i första hand är ett "övergångsproblem" som inträffar under en etableringsfas i det nya landet.

Framför allt bristande kunskaper i svenska språket gör att invandrarna till en början är hänvisade till en begränsad del av arbetsmarknaden. I tabell 3 redovisas förstayrket för invandrarna i intervjuundersökningen efter vistelsetid och därmed efter ankomsttidpunkt. De vanligaste ingångsyrkerna finns inom områdena servicearbete, tillverkningsarbete samt inom tekniskt, naturvetenskapligt, samhällsvetenskapligt m m arbete.

Tabell 3: Förstayerket i Sverige för invandrare efter vistelse-tid

Vistelse-tid	Yrkesområde*								Summa
	0	1	2	3	4	6	7-8	9	
0- 5 år	14	0	4	5	0	2	18	56	100
6-10 år	17	0	6	3	0	5	17	54	100
11-20 år	16	0	7	3	3	2	34	34	100
21- år	13	0	8	5	7	5	33	28	100

*)	0	-	naturvetenskapligt, tekniskt samt samhällsvetenskapligt, humanis-tiskt och konstnärligt arbete						
	1	-	administrativt arbete						
	2	-	kameralt och kontorstekniskt arbete						
	3	-	kommersiellt arbete						
	4	-	lantbruks-, skogs- och fiskeriarbete						
	6	-	transport- och kommunikationsarbete						
	7, 8	-	tillverkningsarbete						
	9	-	servicearbete						

Som framgår av tabellen har ganska kraftiga förändringar ägt rum när det gäller yrkesfördelningen. De största förändringarna gäller fördelningen mellan tillverknings- respektive servicearbete. Bland de invandrare som kom för mer än tio år sedan fick en betydligt större andel arbete inom tillverkningsarbete och en klart mindre andel inom servicearbete. Under senare år har andelen inom tillverkningsarbete minskat ganska kraftigt och andelen inom servicearbete har ökat.

En annan förändring är att andelen som börjat inom jordbruk, skogsbruk m m också har minskat från en inte helt obetydlig nivå på 7 procent till 0 under senare år.

Dessa förändringar speglar dels strukturella förändringar på arbetsmarknaden dels en ändrad sammansättning bland invandrarna. Tillverknings- samt jordbruks- och skogsarbete är yrkesområden som minskat under senare år. Före 1970-talet var en viktig del av invandringen ett direkt svar på bristen på arbetskraft inom industrin. Detta ändrades under 1970-talet och en allt större del av invandringen har bestått av flykting- och anknytningsinvandring.

De yrken som inte kräver några mer omfattande kunskaper i svenska torde i huvudsak återfinnas inom yrkesområdena tillverknings-, service- och jordbruksarbete samt i viss mån inom transport- och kommunikationsarbete. Om man tar dessa yrkesområden som en grov indikator på områden som inte kräver några mer omfattande kunskaper i svenska så hamnar ungefär tre fjärdedelar av invandrarnas förstayrken i den kategorin. Den andelen förefaller inte heller ha förändrats över tiden.

I takt med att man kommer in på arbetsmarknaden, lär sig bättre svenska och eventuellt skaffar kompletterande utbildning ökar förutsättningarna att komma in på delar av arbetsmarknaden som tidigare inte var tillgängliga. Det bör alltså finnas förutsättningar att invandrarna så småningom får en yrkesfördelning som mer liknar svenskarnas.

För att få ett mått på hur yrkesfördelningen förändras har vi beräknat ett index som talar om hur stor andel bland invandrare med olika vistelsetid i Sverige som skulle behöva byta yrke för att få samma yrkesfördelning som befolkningen i sin helhet. Ett stort tal betyder alltså att invandrarnas yrkesfördelning är mer olik svenskarnas än ett litet tal. Resultatet redovisas i tabell 4. Nyanlända invandrare har en yrkesfördelning som ganska kraftigt skiljer sig från svenskarnas. Skillnaden minskar dock snabbt under de första åren och efter tio års vistelsetid är skillnaden relativt liten. Efter tio år sker ingen ytterligare utjämning. En viss skillnad i yrkesfördelning kvarstår alltså över tiden och invandrarnas yrkesfördelning blir aldrig helt lik svenskarnas.

Tabell 4: Jämförelse mellan hela befolkningens och invandrarnas yrkesfördelning efter vistelsetid

Vistelsetid	Index
0- 5 år	44,4
6-10 år	20,5
11-20 år	12,1
21- år	15,0

Mot dessa slutsatser kan man ha samma invändningar som när det gäller sysselsättningsgrad, att det är en tvärsnittsstudie som jämför grupper med olika sammansättning.

När det gäller lön slutligen finns inget direkt samband mellan den variabeln och vistelsetid. Med ökad vistelsetid ökar arbetserfarenheten och därmed lönen. Om man samtidigt lär sig bra svenska finns förutsättningar att närma sig svenskarnas lönenivå, men våra resultat tyder på att invandrarnas genomsnittliga lönenivå aldrig når upp till den som svenskar med motsvarande karaktäristika har.

Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att det finns ganska stora skillnader mellan invandrarnas situation i början av vistelsen i Sverige och situationen efter ett antal år i Sverige. Man kommer dock ej helt i nivå med svenskarna lönemässigt och vissa skillnader i yrkesfördelning kvarstår. Anpassningsprocessen mot en relativt stabil position tar någonting i storleksordningen tio år.

Några sammanfattande slutsatser

Invandrarna har i många avseenden en "sämre" position på arbetsmarknaden än infödda svenskar. Man har en lägre andel förvärvsarbetande och lägre inkomster. Skillnaden i andelen förvärvsarbetande har också vidgats på senare år och måste nu betecknas som mycket stor, en utveckling som i och för sig kan "förklaras" med att invandringen har ändrat sammansättning på senare år. En övergång från en i stor utsträckning efterfrågestyrd arbetskraftsinvandring till en invandring som domineras av flyktingar och anknytningsfall kan normalt förväntas resultera i en ökad arbetslöshet och en ökad "omskolningsverksamhet". Tidigare erfarenheter tyder emellertid på att sysselsättningsgraden ökar rätt kraftigt med vistelsetiden och så småningom i stort sett utjämnas. Övergångstiden till den svenska arbetsmarknaden kan i många fall bli lång och det finns all anledning att man försöker finna vägar att snabba upp etableringsprocessen.

Ett annat problem som det är värt att särskilt uppmärksamma är den stora andelen förtidspensionerade i vissa "äldre" in-

vandrargrupper, särskilt greker och jugoslaver. Det måste vara angeläget att närmare undersöka vilka mekanismer som ligger bakom framför allt för att nya invandrargrupper får liknande problem i framtiden.

En invandrare som kommer till Sverige skiljer sig som regel i viktiga avseenden från en infödd svensk. Man kommer från samhällen med andra regelsystem och där ofta andra betenden premieras än i det svenska samhället, vilket kan leda till många missförstånd och misstänksamhet mot olika invandrargrupper. En annan viktig skillnad är att de flesta invandrare som kommer hit saknar kunskaper i svenska språket.

I många yrken spelar förmågan att kommunicera muntligt och/eller skriftligt på svenska språket stor roll. På denna del av arbetsmarknaden befinner sig särskilt de nyanlända invandrarna i ett klart underläge jämfört med svenskarna. Många av våra resultat tyder också på att just språkproblem spelar stor roll som förklaring till många av de mönster vi kan observera på arbetsmarknaden när det gäller invandrarnas situation. Här finns också stort utrymme för fördjupade analyser. Inte minst viktigt är att man noggrant utvärderar de försök med svenskundervisning som finns och att kanske pröva nya vägar på det området.

Invandrare och hälsa

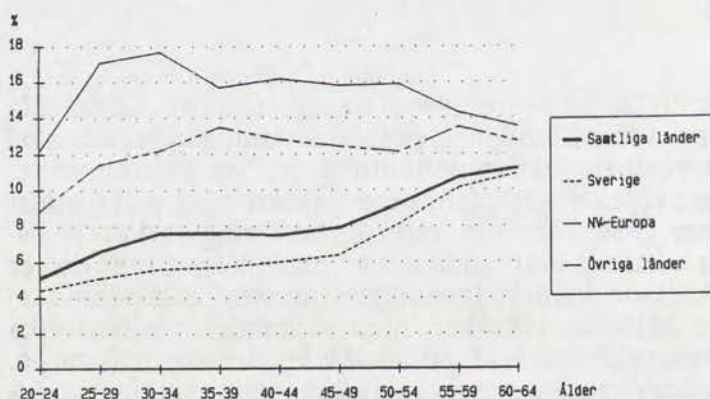
Åke Boalt

Hälsa och ohälsa är begrepp som är starkt knutna till sociala och kulturella förhållanden. Denna redovisning bygger dels på individers egen subjektiva uppfattning om sitt hälsotillstånd, dels på mer objektiva uppgifter om sjukskrivning och förtidspensionärer 1988, hämtade från riksförsäkringsverkets register. Det är alltså två helt skilda sätt att mäta hälsan, men de ger mycket likartade resultat. Invandrare (utrikesfödda personer) har sämre hälsa än svenskar. Men skillnaden mellan olika invandrargrupper är betydande och viktigare att ta fasta på. Hälsotillståndet varierar mycket kraftigt mellan skilda invandrargrupper, antingen man utgår från födelseländer eller om man utgår från t ex socioekonomisk status, ålder och kön.

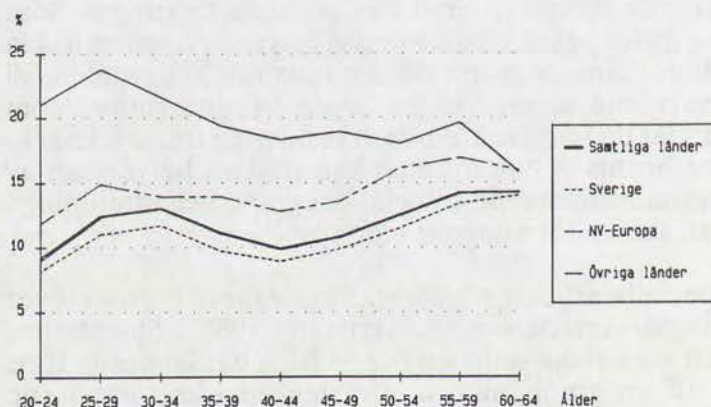
Den intervjuundersökning landstinget i Stockholm genomförde 1984 omfattade personer födda i Finland, Jugoslavien och Grekland. Dessa fick representera länder varifrån många kommit som arbetskraftsinvandrare. Polen och Chile representerar länder varifrån många kommit som politiska flyktingar. Som jämförelse ingick också ett slumpmässigt urval personer födda i övriga länder samt en grupp svenskar utanför Mälardalen. Vi kunde tyvärr inte ta med några av de flyktinggrupper som kommit under de senaste åren, men resultaten från undersökningen har brutits ner så att man kan studera betydelsen av olika bakgrundsfaktorer som social bakgrund och utbildning i hemlandet, skälen för emigrationen osv.

Vi har specialbearbetat riksförsäkringsverkets register över sjukpenningförsäkrade och sjukskrivning 1988 i Stockholms län. För att göra redovisningen överskådlig har länderna förts samman till en grupp med nordvästeuropeiska länder (de nordiska länderna Storbritannien, Väst-Tyskland och Österrike) och en mycket heterogen grupp med invandrare från övriga länder. Andelen med långa sjukskrivningar är högre bland kvinnor än bland män, särskilt i åldrarna 20-34 år. (Se figur 1 och 2.)

Figur 1: Sjukpenningförsäkrade män med 30-w ersatta sjukdagar 1988 (procent)

Figur 2: Sjukpenningförsäkrade kvinnor med 30-w ersatta sjukdagar 1988 (procent)

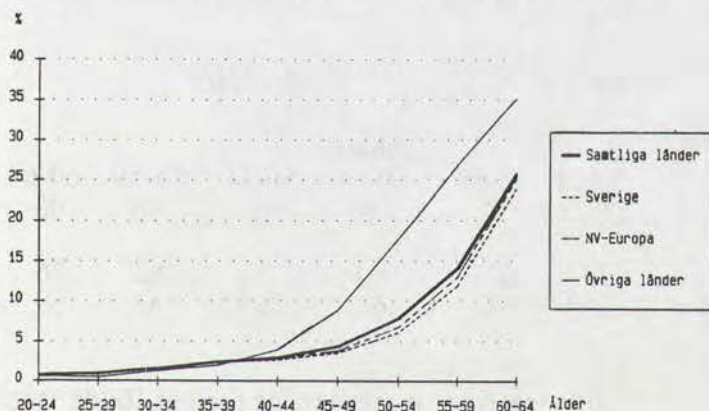

Kvinnorna från nordvästeuropa har något högre andel med 30 eller fler sjukdagar än svenska kvinnor, medan kvinnor från gruppen "övriga länder" ligger väsentligt över, framför allt i

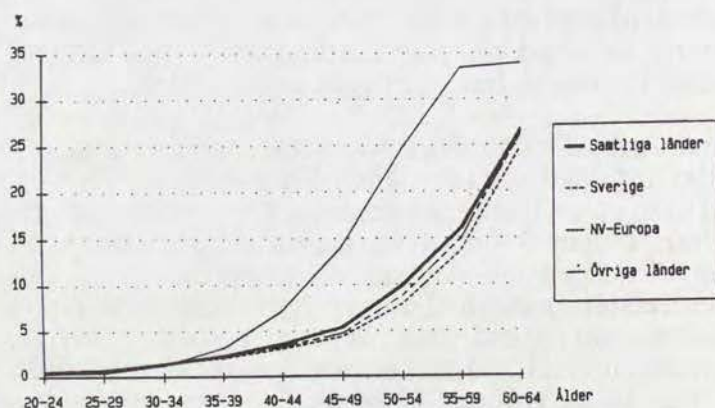
åldrarna 20-50 år. För männen ligger andelarna lägre, men skillnaderna mellan svenska män och utrikesfödda män är större än mellan svenska kvinnor och utrikesfödda kvinnor. Skillnaden mellan svenska män och männen från nordvästeuropa är större än bland kvinnorna. Män från "övriga länder" liksom bland kvinnorna har ytterligare högre andelar.

Både bland utrikesfödda män och kvinnor sjunker andelarna med 30 eller fler sjukdagar i den äldsta åldersgruppen 60-64 år, vilket kan bero på att förtidspensionering blir mycket vanligt i dessa åldrar. I figur 3 och 4 visas andelen personer med sjukbidrag/förtidspension. Andelen förtidspensionerade födda i de nordvästeuropeiska länderna ligger både bland män och kvinnor mycket nära värdena för personer födda i Sverige, under 5 procent upp till 50-årsåldern för att därefter stiga till 25 procent i den äldsta gruppen 60-64 år. För personer födda i "övriga länder" börjar förtidspensioneringen bli vanlig redan i 40-årsåldern för att sedan ligga cirka 10 procentenheter över genomsnittsvärdena.

Figur 3: Män med sjukbidrag/förtidspension 1988 (procent)

Figur 4: Kvinnor med sjukbidrag/förtidspension 1988 (procent)

Både statistiken över sjukskrivning och förtidspensionering innehåller stora variationer inom dessa grova grupper. Som exempel på grupper med extremt höga andelar förtidspensionerade kan nämnas personer födda i Grekland och Jugoslavien.

	Män			Kvinnor		
	Ålder			Ålder		
	50-54	55-59	60-64	50-54	55-59	60-64
	%	%	%	%	%	%
Grekland	39	67	80	71	82	76
Jugoslavien	34	53	63	55	63	59

I tabell 1 och 2 i bilagan finns uppgifter för utrikes födda från de 18 länder som har flest invandrare boende i Stockholms län.

I 1984 års invandrarundersökning arbetade vi med ett flertal mått på ohälsa. De gav mycket likartade resultat varför jag här valt att redovisa ett enkelt mått som omfattar hela undersökningsgruppen. De hälsomått som var relaterad till arbete som sjukfrånvaro etc kan inte utnyttjas för att beskriva hälsoläget

bland de ej förvärvsarbetande. I det följande utnyttjas uppgifterna om hur personerna själva bedömer sitt allmänna hälsoläge, som gott, dåligt eller något däremellan.

Vi ställde hälsovariablerna mot ett stort antal bakgrundsförhållanden och de som i någon väsentlig utsträckning bidrog till att förklara skillnader i hälsa var; kön, ålder, socioekonomisk grupp, uppväxtland, vistelsetid i Sverige, motiv för flyttning från uppväxtlandet samt utbildning. Därtill inkluderade vi två faktorer som beskrev hälsorisker som rökning och alkoholkonsumtion.

I tabellen på följande sida visas hur personer födda i Grekland bedömer sitt allmänna hälsotillstånd när man delar upp dem efter dessa bakgrundsfaktorer. I tabellen har hälsotillståndet "gott" givits värdet 1, "dåligt" värdet 3 och "något däremellan" värdet 2. Som jämförelse finns gruppen svenskar som flyttar till Stockholms län. Kvinnorna bedömer genomsnittligt sitt hälsotillstånd som sämre än männen, hälsotillståndet försämras med stigande ålder, arbetare bedömer sitt hälsotillstånd som sämre än företagare och tjänstemän. Förtidspensionerade har extremt högt värde. Grupper med högre utbildning har genomsnittligt bättre hälsa.

Tabell: Genomsnittligt hälsotillstånd bland invandrare från Grekland och inflyttade svenskar

	Grekland	Sverige
Kön		
Män	1,52	1,13
Kvinnor	1,93	1,28
Ålder		
25-29	1,18	1,00
30-34	1,44	1,14
35-39	1,75	1,12
40-44	2,21	1,24
45-49	1,86	1,28
50-54	2,50	1,38
55-64	2,36	1,38
Socioekonomisk grupp		
Företagare/högre tjänstemän	1,29	1,10
Övriga tjänstemän	1,28	1,12
Arbetare	1,69	1,14
Förtidspensionerade	2,88	2,13
Högsta utbildning		
Högskola	1,56	1,17
Gymnasium	1,41	1,10
Grundskola	1,79	1,29
Vistelsetid i Sverige		
0-4 år	1,38	1,06
5-9 år	1,28	1,22
10-14 år	1,76	1,19
15-19 år	1,97	1,04
20-w år	2,00	1,34
Motiv för emigration		
Politisk/religiös flykting	1,95	
Övrigt	1,65	

Dessa resultat stämmer väl med vad man visat i andra samman-

hang. Intressantare är att de som vistats länge i Sverige har sämre hälsa än de som varit här kortare tid, genomsnittsåldern bland de som varit här länge är naturligtvis högre och därför har man sämre hälsa. Om man tar hänsyn till skillnader i köns- och ålderssammansättning samt de andra bakgrundsfaktorerna framkommer att de som vistats i Sverige under relativt kort tid har sämre hälsa än de som varit här länge. Personer som lämnat sina hemländer av religiösa eller politiska skäl har genomsnittligt sämre hälsa än de som kommit av familjeskäl, arbetsmarknadsskäl etc. Denna tendens kvarstår när man tar hänsyn till övriga bakgrundsfaktorer.

Bakgrundsfaktorer varierar starkt mellan invandrare från skilda länder och det finns all anledning att ta fasta på den enskilda individens förhållanden och beskriva särskilda riskgrupper. Dels utifrån arbetsförhållanden dels utifrån "hälsorelaterade" riskbeteenden.

Arbetsförhållanden har ett tydligt samband med individens hälsa. Det finns goda skäl att fortsätta bakom den grova uppdelning på socioekonomiska grupper som visades tidigare.

Vi kan tydligt urskilja att arbetare som jobbar i yrken med hög "sjukvårdskonsumtion" har en sämre hälsa. Socialstyrelsen har i en studie grupperat yrken efter hur personer i yrket som vårdats på sjukhus, man har då också tagit hänsyn till ålderssammansättningen i respektive yrkesgrupp. I invandrarundersökningen fann vi att ju längre man jobbat i sådana yrken desto sämre är det genomsnittliga hälsotillståndet. Till sådana "högkonsumtionsyrken" hör för män t ex svetsare, städare, järn- och metallverksarbetare, diversearbetare, för kvinnor hör till denna grupp t ex yrken som sjukvårdsbiträde, köksbiträde, livsmedelsarbetare, städare.

Bland personer som uppger sig vara missnöjda med sitt nuvarande arbete, bedömer drygt dubbelt så många sitt allmänna hälsotillstånd som dåligt jämfört med de som är nöjda med sitt arbete.

En annan grupp man tydligt kan urskilja är personer som jobbar i yrken som har en lägre kvalifikationsnivå än den som individen besitter, eller som jobbar i andra yrken än de perso-

nerna anser att de kan bäst. Denna grupp utgörs i stor utsträckning av högutbildade invandrare som inte kan få jobb i yrken som motsvarar deras utbildning. De finns representerade från alla de fem studerade länderna. Långvariga sådana förhållanden ger tydliga negativa effekter på hälsan.

Flyktinginvandringen har varit stor under 1970- och 1980-talen. Många flyktingar är relativt unga och välutbildade, faktorer som talar för att deras hälsotillstånd skulle vara relativt gott. Men så är inte fallet och det genomsnittliga sämre hälsotillståndet kvarstår även när man standardiserar för ålder och utbildning. Många flyktingar har också kvarstående hälsoproblem under mycket lång tid efter ankomsten till Sverige.

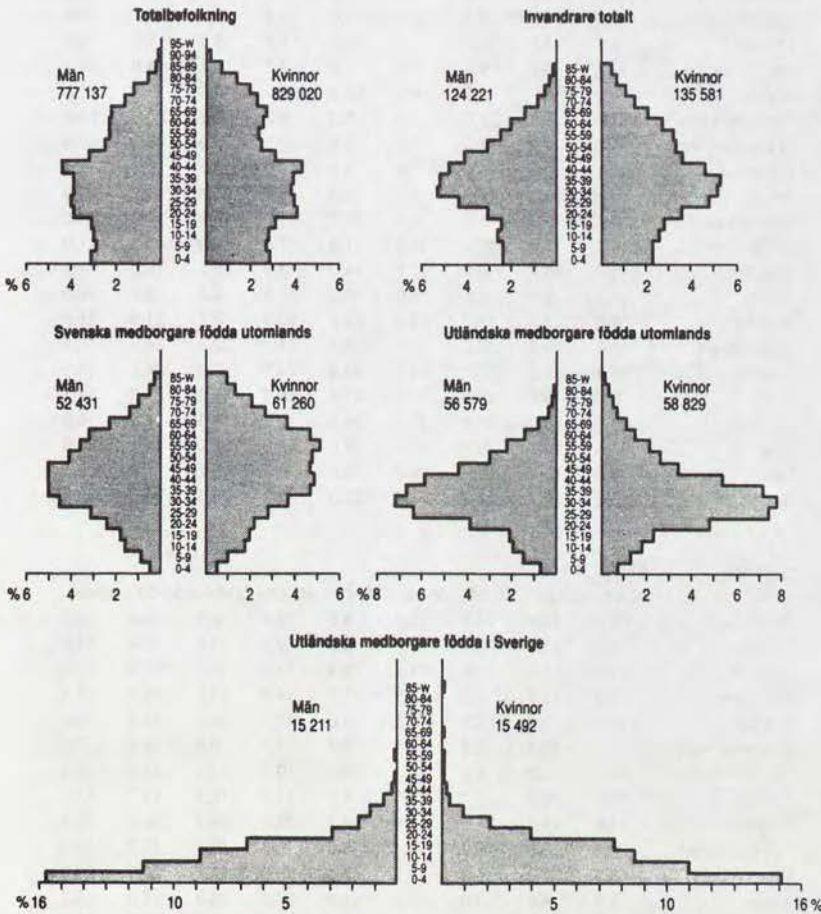
Andra faktorer som rökning och alkoholvanor ingår i undersökningen. Sambandet mellan rökning och ohälsa är klart och tobakskonsumtionen hos t ex grekiska män är anmärkningsvärt hög. Vad gäller alkoholkonsumtionen finns ett internt bortfall i undersökningen och vi har en överrepresentation av alkoholmissbrukare i det externa bortfallet.

Förtidspensioneringen av invandrare diskuteras relativt ofta, om man studerar sjukskrivningen finner man att den är toppen på ett isberg. Förebyggande hälsofrämjande åtgärder är nödvändiga. Av tabellen i bilagan framgår att långa sjukskrivningar är mycket vanliga bland yngre (25-39 år) från t ex Etiopien, Chile, Irak och Syrien utan att andelen förtidspensionerade från dessa länder ännu inte ligger på någon anmärkningsvärt hög nivå. Detta måste uppfattas som en allvarlig varningssignal.

De utrikesfödda utgör idag 14 procent av befolkningen i Stockholms län. I figur 5 visas ålderssammansättningen i länets befolkning samt bland invandrare med olika avgränsningar av begreppet. Utländska medborgare har en låg genomsnittlig ålder jämfört med totalbefolkningen. Genomsnittsåldern bland de utrikesfödda (som då innefattar även personer som blivit svenska medborgare) är högre än de utländska medborgarna. Som visats har invandrare en sämre hälsa än genomsnittsbefolkningen i motsvarande åldrar. I planeringen av vården har man i mycket liten utsträckning beaktat att invandrarnas vårdbehov som "gamla" kommer att inträffa i yngre ålder. Vilken

vård kommer de grekiska och jugoslaviska kvinnorna som nu är
förtidspensionerade att behöva när de blir gamla?

Figur: Ålderssammansättningen i Stockholms län
1987-12-31

Källa: Rtk, Områdesdatabasen

Tabell 1: Sjukpenningförsäkrade med 30-w ersatta sjukdagar 1988 i Stockholms län, procent av samtliga sjukpenningförsäkrade från respektive land och åldersgrupp

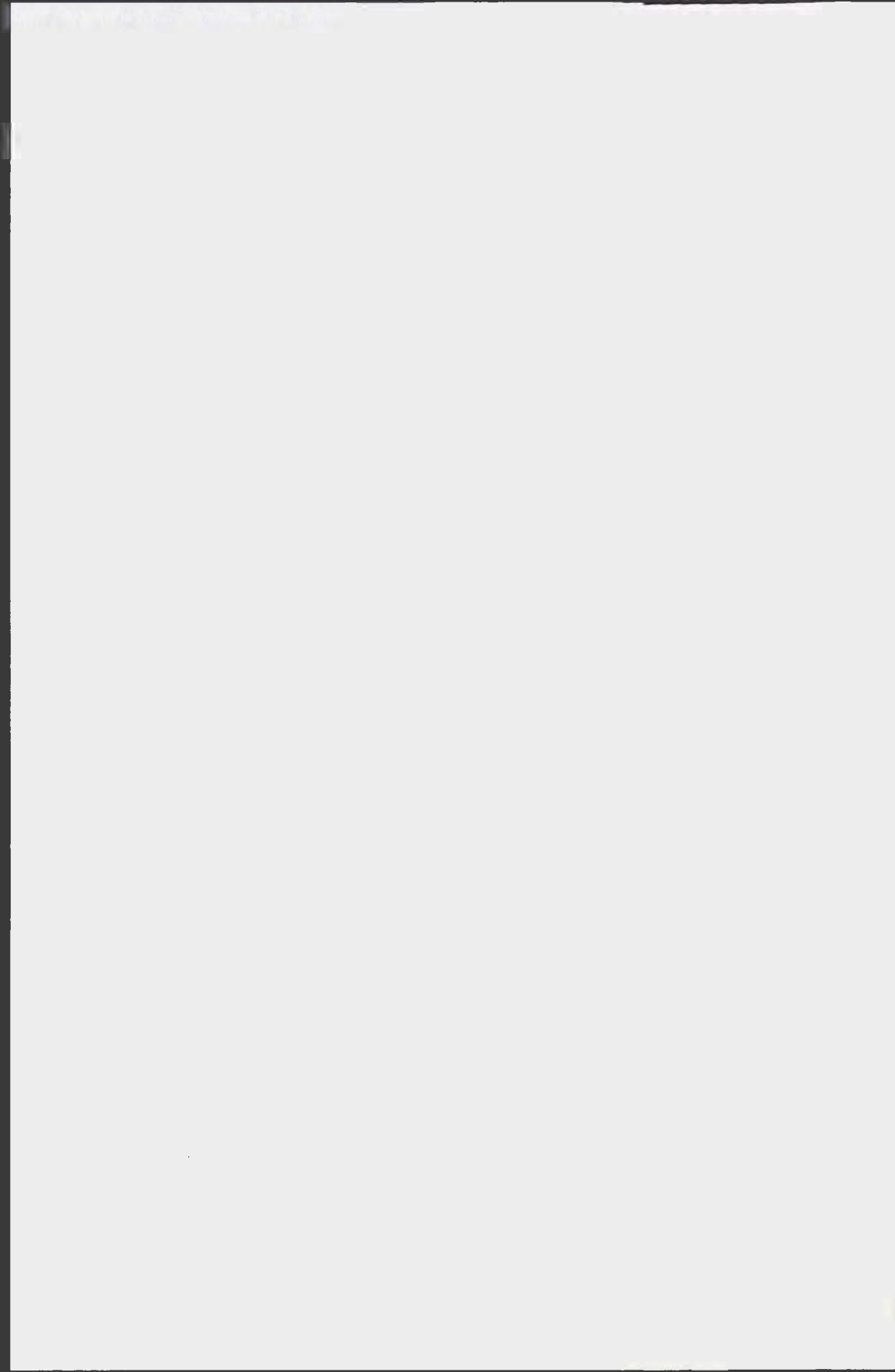
Män	Ålder								
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Samtliga	5,1	6,6	7,6	7,6	7,5	7,9	9,2	10,7	11,2
Sverige	4,4	5,1	5,6	5,7	6,0	6,4	8,1	10,1	10,9
Finland	9,6	12,8	13,8	15,4	14,5	15,0	13,5	15,9	13,8
Danmark	6,3	5,9	5,3	8,4	6,6	9,0	11,1	14,8	14,9
Norge	7,9	6,7	5,5	6,5	12,3	9,1	10,8	8,1	11,3
Storbritannien	3,0	4,8	3,0	3,2	6,3	6,2	9,2	10,8	13,8
Tyska förb rep	5,4	4,9	6,3	7,6	6,8	7,5	8,9	8,6	8,9
Österrike	0,0	0,0	6,9	7,6	9,5	9,0	4,7	9,8	8,9
Polen	14,4	21,0	19,9	16,2	18,6	18,9	21,4	18,2	20,0
Tjeckoslovakien	10,0	5,9	5,9	18,3	13,7	11,0	14,3	11,8	9,5
Ungern	4,2	7,0	12,7	10,8	11,8	17,3	12,0	11,3	11,9
Spanien	3,7	10,4	9,2	8,2	14,0	12,4	16,1	19,0	11,4
Italien	5,3	6,1	12,5	5,0	10,0	11,5	15,9	15,1	16,0
Grekland	16,6	21,6	18,7	19,0	24,5	23,5	18,7	21,9	11,5
Jugoslavien	12,9	19,2	25,5	20,1	18,3	21,1	22,3	24,8	15,4
Turkiet	18,6	25,0	23,7	21,8	20,6	24,7	25,5	24,1	14,1
Chile	6,8	8,8	14,9	14,2	13,9	16,6	15,3	21,3	21,1
Etiopien	8,5	18,0	17,6	15,4	24,5	14,6	14,3	14,3	0,0
Irak	33,3	32,8	29,0	22,7	24,0	18,9	35,0	21,1	20,0
Iran	8,7	10,7	11,4	12,2	12,6	8,0	15,2	5,3	22,2
Syrien	15,5	25,2	23,2	21,8	22,0	21,3	26,5	34,5	38,9

Kvinnor	Ålder								
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Samtliga	9,1	12,4	13,0	11,1	9,9	10,8	12,5	14,2	14,3
Sverige	8,1	11,0	11,7	9,7	8,9	9,9	11,5	13,4	14,0
Finland	12,1	15,5	14,6	14,4	13,3	14,4	17,0	17,9	17,1
Danmark	9,3	10,7	3,9	6,1	13,0	14,4	14,1	15,2	16,4
Norge	10,4	9,7	12,8	13,2	10,6	13,1	16,5	15,4	13,5
Storbritannien	8,5	13,4	6,9	9,1	3,7	4,7	9,5	14,5	7,0
Tyska förb rep	10,3	7,3	9,6	10,5	10,3	10,6	13,3	15,6	15,1
Österrike	10,0	26,5	3,7	4,0	6,0	12,2	15,7	11,7	11,9
Polen	15,6	24,2	21,8	19,6	18,7	22,2	28,1	30,5	25,5
Tjeckoslovakien	6,8	16,3	18,3	10,2	15,6	16,8	20,7	17,7	16,0
Ungern	8,9	12,3	16,3	15,8	15,6	18,6	22,2	28,0	28,9
Italien	5,6	14,6	4,9	13,3	14,3	27,9	26,3	17,9	6,3
Spanien	13,5	4,8	16,1	17,8	17,5	16,7	12,9	20,3	11,8
Grekland	26,2	33,4	29,8	24,1	37,4	26,4	21,8	15,2	27,8
Jugoslavien	28,4	32,8	27,8	27,5	25,9	24,2	28,7	18,8	18,9
Turkiet	35,1	35,5	32,8	24,8	24,9	28,2	20,3	24,5	21,2
Chile	12,4	16,2	21,1	21,4	17,2	26,9	26,1	25,9	26,6
Etiopien	15,7	20,9	27,1	38,3	17,9	0,0	33,3	0,0	0,0
Irak	23,1	42,4	26,5	32,7	22,7	38,5	0,0	60,0	25,0
Iran	13,5	14,5	11,1	15,3	12,3	18,5	0,0	0,0	0,0
Syrien	28,1	31,1	26,3	26,1	23,2	37,2	30,4	33,3	15,4

Tabell 2: Personer med sjukbidrag/förtidspension i Stockholms län 1988, procent av befolkningen från respektive land och åldersgrupp

Män	Ålder								
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64
Samtliga	0,7	0,9	1,6	2,4	2,9	4,3	7,8	14,1	25,9
Sverige	0,7	1,0	1,6	2,4	2,6	3,5	6,1	11,9	24,0
Finland	1,4	1,4	2,5	3,3	5,4	8,0	14,8	28,1	46,4
Danmark	1,0	1,1	2,3	0,0	3,8	2,8	5,7	11,7	30,4
Norge	0,0	1,1	0,4	2,1	2,5	2,2	5,2	9,7	27,4
Storbritannien	0,6	0,7	0,0	0,3	0,6	1,7	1,9	11,3	14,1
Tyska förb rep	1,2	0,6	0,6	0,4	1,9	2,7	4,4	8,5	23,0
Österrike	5,9	3,2	1,6	2,1	2,1	2,8	4,5	12,4	27,8
Polen	0,5	1,7	1,6	1,5	2,1	5,0	13,7	28,3	35,4
Tjeckoslovakien	4,7	1,8	0,0	2,2	3,2	5,6	5,6	13,4	31,1
Ungern	0,0	0,0	1,3	2,6	5,2	8,2	14,3	21,4	36,3
Spanien	1,4	0,0	0,0	1,4	1,6	4,7	10,9	16,1	31,9
Italien	0,0	0,8	0,0	2,3	2,7	6,7	9,6	21,5	52,1
Grekland	0,0	1,6	2,5	2,7	9,0	17,7	39,4	66,9	80,0
Jugoslavien	0,4	0,0	3,6	5,0	9,6	18,7	34,5	53,3	63,8
Turkiet	0,9	1,1	2,8	3,8	4,8	14,7	31,3	47,1	52,7
Chile	0,6	0,0	0,0	0,4	1,1	1,8	3,5	7,1	18,3
Etiopien	0,0	0,8	0,7	1,2	3,4	0,0	3,4	0,0	0,0
Irak	0,0	0,0	0,2	0,4	2,5	7,8	9,7	8,0	33,3
Iran	0,0	0,2	0,3	0,7	1,3	3,7	5,8	8,1	4,8
Syrien	3,6	0,5	3,7	2,5	3,5	12,1	14,9	16,7	31,4

Kvinnor	Ålder									
	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	
Samtliga	0,5	0,8	1,4	2,3	3,6	5,4	9,9	16,1	26,7	
Sverige	0,5	0,8	1,5	2,1	3,1	4,4	7,9	13,7	24,8	
Finland	0,6	0,8	1,6	2,9	5,0	8,5	15,7	26,8	41,4	
Danmark	0,9	0,0	0,0	1,2	4,0	3,2	9,7	12,7	24,1	
Norge	0,0	0,9	1,4	2,5	4,7	6,3	10,9	19,5	33,4	
Storbritannien	0,9	0,6	0,9	0,9	1,9	1,8	3,7	11,6	26,6	
Tyska förb rep	0,0	0,0	0,6	0,5	3,2	3,5	7,5	13,9	28,3	
Österrike	0,0	0,0	3,3	3,8	2,2	5,0	10,6	14,9	32,6	
Polen	0,0	0,0	1,2	3,1	3,8	7,4	19,2	33,2	48,6	
Tjeckoslovakien.	1,8	0,0	1,3	1,0	1,0	7,3	9,1	20,5	48,4	
Ungern	0,0	0,0	1,0	1,5	7,0	9,7	22,2	37,2	55,9	
Spanien	1,6	0,0	0,0	1,3	5,7	8,4	15,6	24,1	36,2	
Italien	0,0	1,9	2,2	1,9	16,3	9,1	17,6	34,4	50,7	
Grekland	1,3	1,1	4,0	12,3	29,8	49,2	71,0	82,1	75,9	
Jugoslavien	0,3	1,7	4,7	10,7	18,9	34,1	55,9	62,7	59,0	
Turkiet	0,3	1,1	2,0	5,8	10,7	27,6	33,5	37,7	30,1	
Chile	0,4	0,5	0,4	0,7	1,8	4,5	8,7	12,1	16,0	
Etiopien	0,4	0,0	0,4	1,0	2,7	13,3	6,3	0,0	0,0	
Irak	0,0	0,0	0,8	0,0	6,7	0,0	5,3	23,5	20,0	
Iran	0,0	0,0	0,2	0,7	0,7	1,3	2,2	3,1	4,4	
Syrien	1,0	0,5	1,2	1,8	10,1	23,0	21,2	23,1	20,0	

Hur fungerar det nya flyktingmottagandet idag?

Anteckningar från anförande av generaldirektör Christina Rogestam och Sven Hjelmkog vid statens invandrarverk.

Christina Rogestam redovisade den nuvarande situationen vad gäller ärendehantering/utredningar och beläggning vid invandrarverkets slussar, förläggningar och utplacering i kommuner.

Under våren 1989 noterades en tendens till minskning av antalet nyanlända flyktingar med cirka 10 procent jämfört med motsvarande månader förra året. Men under perioden juli-september ökade antalet åter till 10-15 procent över motsvarande månader året innan.

Vid de utredningsslussar invandrarverket har i Malmö, Möln-dal, Flen och Carlslund i Stockholmsregionen fanns den 1 oktober cirka 4 000 asylsökande som väntar på att polisen skall bli färdiga med sin utredning. Antalet platser på dessa slussar är totalt 1 276. Överbeläggningen och anhopningen av ärenden är således för närvarande ett mycket stort problem. Provisoriska förläggningar måste anordnas och trängseln i förläggningarna är mycket besvärlig för de asylsökande.

När polisens utredning är färdig är avsikten att de asylsökande skall flytta ut till de förläggningar invandrarverket disponerar. Dessa har totalt 3 600 platser, därutöver har verket tvingats hyra in platser. Den 1 oktober var beläggningen på förläggningarna inklusive de förhyrda cirka 13 000 personer. Bristen på platser i förläggningarna gör att många asylsökande tvingas stanna kvar betydligt längre än avsett på slussarna.

De asylsökande som beviljats uppehållstillstånd skall sedan placeras ut i kommuner. Under 1989 (till och med augusti) hade 12 500 personer som fått sina uppehållstillstånd placerats ut i kommuner. Inom ramen för de överenskommelser som finns med kommunerna, finns utrymme för utplacering av ytterligare 3 000-4 000 från förläggningarna till kommuner. För 1990-1992 pågår förhandlingar med kommunerna med en

inriktning mot 23 000 platser per år.

Ett akut problem är polisens otillräckliga utredningsresurser som medför lång väntan på beslut och bidrag till den stora ansamlingen vid slussarna. Det andra viktiga problemet, både på kort och lång sikt, är bristen på kommunplatser. De kvoter för kommunplaceringar som invandrarverket och kommunerna kommit överens om är otillräckliga. Många kommuner har svårt att få fram bostäder och invandrarverket befarar stora svårigheter att tillsammans med kommunerna komma överens om kvoter för kommande år av samma storlek som 1989 och än större problem att öka dessa.

Sven Hjelmskog vid invandrarverket redovisade de senaste årens flyktingmottagande i storstadsområdenas kommuner.

- De tre storstadsområdena kring Stockholm, Göteborg och Malmö omfattar 41 kommuner om man räknar med en pendlingsradie av cirka 30 km från storstadsområdets kärna till respektive centralort. 23 i Stockholmsområdet, nio i vardera Göteborgs- och Malmöområdet.
- Andelen utländska medborgare 1988-12-31 var i Stockholmsområdet 93 promille, i Göteborgsområdet 67 promille och i Malmöområdet 66 promille (SCB).
- Andelen utrikes födda var samtidigt i de tre områdena respektive 146 promille, 107 promille och 113 promille.
- Uppsala kommun kan sägas vara landets fjärde storstadsområde i invandraravseende. Där var andelen utländska medborgare och andelen utrikes födda vid senaste årskiftet respektive 67 promille och 101 promille.
- Om de 41 kommunerna delas i fyra grupper efter grad av invandrantäthet framträder betydande skillnader mellan de tre områdena.
- De elva mest invandrantäta av de 41 kommunerna ingår alla i Stockholmsområdet.
- Av de tio närmast mest invandrantäta kommunerna ingår

sju i Stockholmsområdet, en i Göteborgsområdet och två i Malmöområdet.

- Av de tio minst invandrantäta kommunerna ingår en i Stockholmsområdet, fyra i Göteborgsområdet och fem i Malmöområdet.
- Med andra ord: Den invandrantäta delen av storstadsområdena utgörs främst av 18 kommuner i Stockholms län samt därutöver av Göteborgs och Malmös kommuner.
- Ytterligare fem kommuner i storstadsområdena (tre i Stockholmsområdet samt Ale, Burlöv och Lund) har något större invandrantäthet än landet i genomsnitt.
- Stockholmsområdets invandrarstruktur har ingen likhet med förhållande i de övriga storstadsområdena. Dessa innefattar invandrarglesa kommuner nära kärnområdena.
- Flyktingmottagande på nivåer något över det genomsnittliga för storstadsområdena har skett i 17 kommuner i Stockholmsområdet, en kommun i Göteborgsområdet samt fyra kommuner i Malmöområdet.
- Då den ökade flyktinginvandringen under senare år fördelats till alla delar av landet och 80-90 procent av alla kommuner så har detta inneburit att storstadsområdenas andel av flyktingar blivit väsentligt lägre än under tidigare år.
- Under 1988 har antalet mottagna flyktingar minskat i 18 kommuner i Stockholmsområdet, tre i Göteborgsområdet och fem kommuner i Malmöområdet. Ökat mottagande skedde i fyra, tre respektive två kommuner.
- Den sk hela-Sverige-strategin har medfört att mottagandet av flyktingar jämnats ut mellan kommuner, län och regioner.
- I absoluta tal har flyktingmottagandet legat på högre nivå än tidigare också i storstadsområdena under perioden

1986-1988. Tendensen 1988-1989 är dock starkt vikande i Stockholmsområdet samt även i Göteborgs kommun.

- I längden måste man räkna med att såväl Stockholmsområdets (flesta) kommuner som Uppsala, Göteborg, Malmö och Lund kommer att vara starkt attraherande för flyktingar/invandrare som har anledning att flytta inom landet. Dessa orter är ju också mål för en betydande del av svenskarnas omflyttning.
- Hela-Sverige-strategin kan ha det goda med sig att de tre-fyra största storstadsområdena ej behöver ta emot en alltför stor del av den inrikes omflyttningen. Genom att flyktingar tas emot i alla delar av landet kan också omflyttningen fördelas till andra centra, där arbete och utbildning kan fås.

Tabell 1: Invandrare och flyktingar i storstadsområdena
Kommunernas befolkning, andel utländska medborgare 1982 och 1988 samt relativa mottagande av flyktingar 1986-1988

Kommun	Befolkning 8812	Utländska medborgare 8212/8812 promille		Mottagna flyktingar 1986-1988	I promille av be- folkningen 1986-1988
Botkyrka	68100	239	205	949	13,9
Danderyd	28500	45	52	98	3,4
Ekerö	17800	35	38	82	4,6
Haninge	61500	123	111	342	5,6
Huddinge	71900	131	122	522	7,3
Järfälla	56400	85	78	314	5,6
Lidingö	38800	60	57	211	5,4
Nacka	61900	103	93	363	5,9
Salem	12300	84	72	100	8,1
Sigtuna	30100	120	102	176	5,8
Sollentuna	50200	76	79	434	8,6
Solna	50900	108	99	383	7,5
Stockholm	669400	85	89	4937	7,4
Sundbyberg	31000	91	96	222	7,2
Södertälje	80600	158	131	831	10,3
Tyresö	33500	106	86	223	6,7
Täby	56300	60	62	331	5,9
Upplands-Bro	20000	114	110	195	9,7
Upplands Väsby	35200	133	125	225	6,4
Vallentuna	20800	51	57	194	9,3
Vaxholm	6500	27	31	40	6,2
Värmdö	20600	106	88	91	4,4
Österåker	28300	58	58	164	5,8

Källa: SCB och SIV (Schablonbidragsredovisning)

Tabell 2: Invandrare och flyktingar i storstadsområdena
Kommunernas befolkning, andel utländska medborgare 1982 och 1988 samt relativa mottagande av flyktingar 1986-1988

Kommun	Befolkning 8812	Utländska medborgare 8212/8812 promille		Mottagna flyktingar 1986/1988	I promille av befolkningen 1986-1988
Uppsala	161800	61	67	2018	12,5
Burlöv	14500	62	62	82	5,7
Eslöv	27000	43	47	191	7,0
Kävlinge	21800	31	33	143	6,6
Lomma	16800	22	24	60	3,6
Lund	85100	57	59	604	7,1
Malmö	231500	81	89	2045	8,8
Staffanstorps	17400	24	27	42	2,4
Svedala	17000	24	24	70	4,1
Vellinge	27000	20	21	0	0,0
Kungsbacka	52000	20	19	76	1,5
Göteborg	430700	89	90	3261	7,6
Härryda	26100	46	44	134	5,1
Kungälv	32500	25	25	106	3,3
Mölnadal	51100	40	42	214	4,2
Partille	30100	44	46	132	4,4
Öckerö	10500	12	12	0	0,0
Åle	23500	60	51	102	4,3
Lerum	32300	26	30	88	2,7
Sverige	8458800	49	50	51222	6,0
Stockholms län	1617000	97	93	11827	7,3
Uppsala län	260400	54	57	2552	9,8
Malmöhus län	763300	55	58	4394	5,8
Göteborgs och Bohus län	729600	66	67	4631	6,3

Källa: SCB och SIV (Schablonbidragsredovisning)

Tabell 3: Flyktingmottagande 1986-1988 i invandrartäta* storstadskommuner

Kommuner	Utländska medborgare i promille av befolkningen		Mottagna flyk- tingar i promille av befolkningen
	1982	1988	
Botkyrka	239	205	13,9
Södertälje	158	131	10,3
Upplands-Bro	114	110	9,7
Solna	108	99	7,5
Huddinge	131	122	7,3
Tyresö	106	86	6,7
Upplands Väsby	133	125	6,4
Nacka	103	93	5,9
Sigtuna	120	102	5,8
Haninge	123	111	5,6
Värmdö	106	88	4,4

* Kommuner med > 100 promille utländska medborgare 1982-12-31

Tabell 4: Flyktingmottagande 1986-1988 i relativt* invand-
rartäta storstadskommuner

Kommuner	Utländska medborgare i promille av befolkningen		Mottagna flyk- tingar i promille av befolkningen
	1982	1988	
Uppsala	61	67	12,5
Malmö	81	89	8,8
Sollentuna	76	79	8,6
Salem	84	72	8,1
Göteborg	89	90	7,6
Stockholm	85	89	7,4
Sundbyberg	91	96	7,2
Täby	60	62	5,9
Burlöv	62	62	5,7
Järfälla	85	78	5,6
Lidingö	60	57	5,4
Ale	60	51	4,3

* Kommuner med 60-100 promille utländska medborgare

Tabell 5: Flyktingmottagande 1986-1988 i relativt* invand-
rarglesa storstadskommuner

Kommuner	Utländska medborgare i promille av befolkningen		Mottagna flyk- tingar i promille av befolkningen
	1982	1988	
Vallentuna	51	57	9,3
Lund	57	59	7,1
Eslöv	43	47	7,0
Österåker	58	58	5,8
Härryda	46	44	5,1
Ekerö	35	38	4,6
Partille	44	46	4,4
Mölndal	40	42	4,2
Danderyd	45	52	3,4

* Kommuner med 35-60 promille utländska medborgare
1982-12-31

Tabell 6: Flyktingmottagande 1986-1988 i invandrarglesa*
 storstadskommuner

Kommuner	Utländska medborgare i promille av befolk- ningen		Mottagna flyk- tingar i promille av befolkningen
	1982	1988	
Kävlinge	31	33	6,6
Vaxholm	27	31	6,2
Svedala	24	24	4,1
Lomma	22	24	3,6
Kungälv	25	25	3,3
Lerum	26	30	2,7
Staffanstorp	24	27	2,4
Kungsbacka	19	20	1,5
Vellinge	20	21	0,0
Öckerö	12	12	0,0

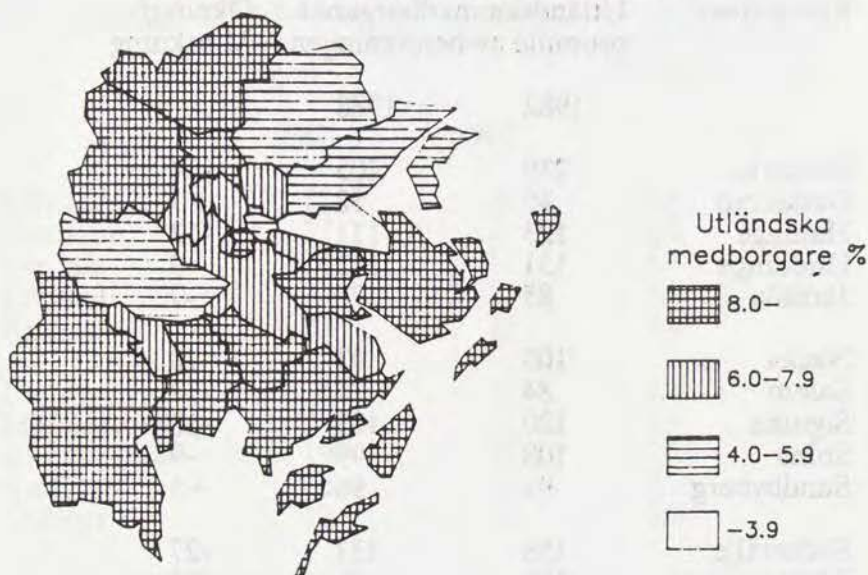
* Kommuner med < 35 promille utländska medborgare
 1982-12-31

Tabell 7: Storstadskommuner vars andel utländska medborgare ökat/minskat minst 5 promille 1982-1988

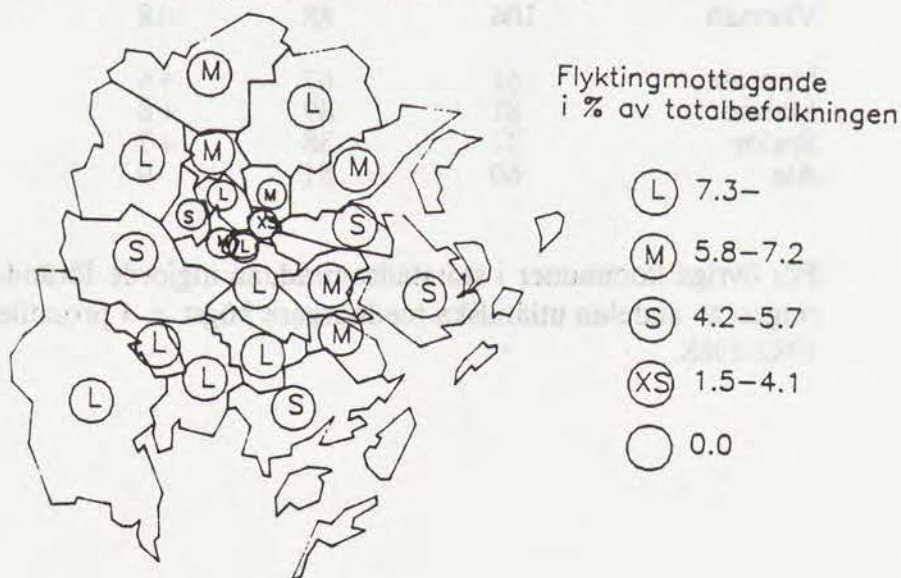
Kommuner	Utländska medborgare i promille av befolkningen		Ökning/ Minskning
	1982	1988	
Botkyrka	239	205	-34
Danderyd	45	52	+7
Haninge	123	111	-12
Huddinge	131	122	-9
Järfälla	85	78	-7
Nacka	103	93	-10
Salem	84	72	-12
Sigtuna	120	102	-18
Solna	108	99	-9
Sundbyberg	91	96	+5
Södertälje	158	131	-27
Tyresö	106	86	-20
Upplands Väsby	133	125	-8
Vallentuna	51	57	+6
Värmdö	106	88	-18
Uppsala	61	67	+6
Malmö	81	89	+8
Svalöv	31	38	+7
Äle	60	51	-9

För övriga kommuner i storstadsområdena utgjorde förändringen av andelen utländska medborgare högst ± 4 promille 1982-1988.

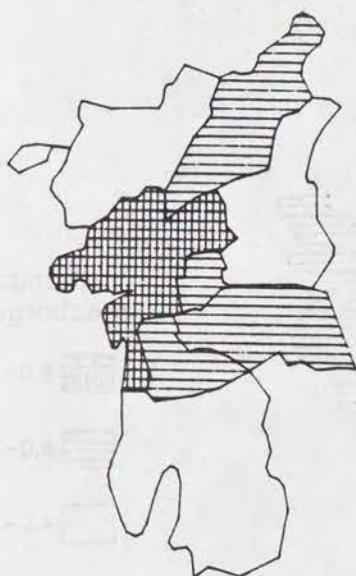
Stockholms-området
Invandrartäthet i kommunerna

Flyktingmottagandet i kommunerna

Göteborgs-området
Invandrartäthet i kommunerna

Utländska
medborgare %

8.0–

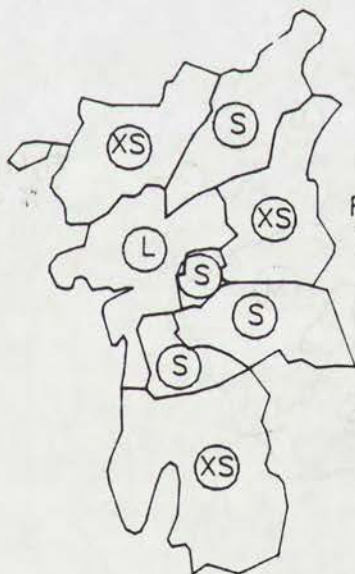

6.0–7.9

4.0–5.9

Flyktningmottagande i kommunerna

Flyktningmottagande
i % av totalbefolkningen

7.3–

5.8–7.2

4.2–5.7

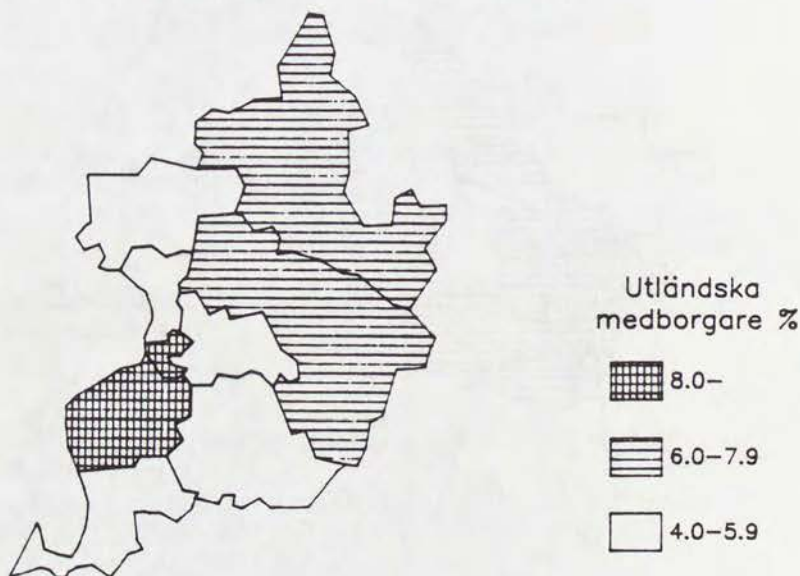

1.5–4.1

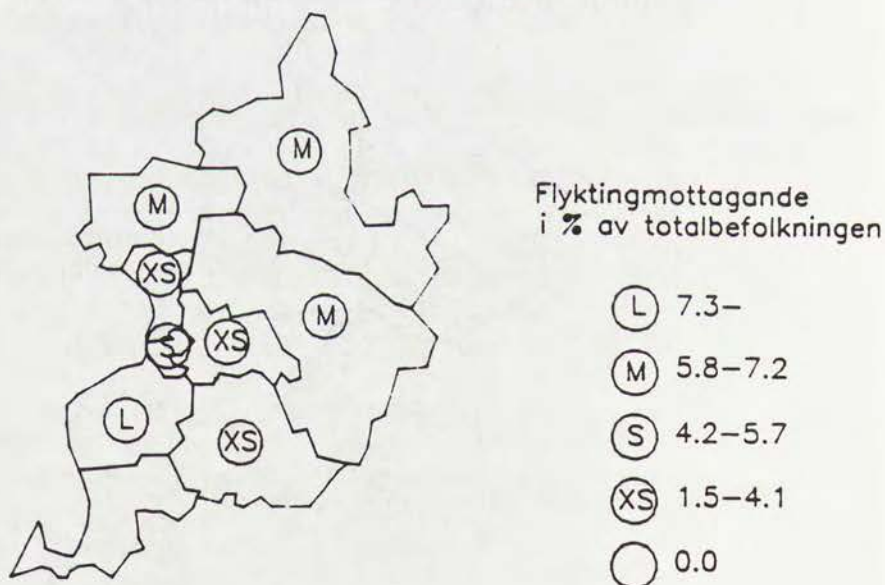

0.0

Malmö-området
Invandrartäthet i kommunerna

Flyktingmottagande i kommunerna

Invandrarnas boendesegregation i Stockholms län

Danuta Biterman

Invandrare - personer födda utomlands som har emigrerat eller invandrat till Sverige - brukar slå sig ner i tätorter. 1988 bodde cirka 50 procent av alla Sveriges invandrare, men bara cirka 30 procent av rikets invånare i de tre svenska storstadsområdena. I Stockholmsområdet bodde cirka 33 procent av landets invandrare jämfört med cirka 19 procent av Sveriges totalbefolkning. Invandrare är alltså kraftigt överrepresenterade i storstadsområdena, speciellt i Stockholm.

Varför dras invandrarna till storstäder?

I en storstad bor på en i förhållande till antalet invånare liten yta, en relativt stor befolkning. Ett välutvecklat kommunikationssystem både inom staden och med omvärlden är en förutsättning för stadens existens. Det bor så pass många människor i staden att det är en omöjlighet att lära känna alla, eller ens att komma i kontakt med alla. En stadsinvånare träffar ett stort antal personer och de flesta av dem möter han under utövande av en yrkesroll (byråkrat, bussförare, expedit, vaktmästare osv). Personer som han eller hon umgås med på fritiden, vänner, släkt och bekanta behöver inte sinsemellan känna varandra väl. Relationer mellan människor är mer opersonliga, ytliga, ensidiga, rationella, uträknade och kortvariga. En stadsbefolkning brukar vara heterogen med avseende på sociala, kulturella och etniska karaktäristika, vilket är liktydigt med att det finns en mångfald av subkulturer, etniska grupper och livsstilar. Detta medför att det snarare finns en variation av normer och olika beteendekoder än enhetliga normsystem och beteendemönster och att det reses krav på individuella rättigheter. Staden kännetecknas oftast av stor social och geografisk mobilitet som har sin orsak i dess storlek, täthet och heterogenitet. Staden utmärks således av flexibilitet och förändlighet. En annan karaktäristisk egenskap är en mycket hög grad av arbetsdelning. (Slattery, 1985.)

Det är inte underligt att storstadsförhållandena är särskilt lockande för skilda invandrargrupper. I Stockholm kan invandraren - ibland mycket avvikande från den genomsnittlige svensken till utseende eller beteende - lättare både försvinna i folkmängden och hitta sina likar. Det är också lättare att hitta passande arbete, eftersom utbudet av lediga jobb brukar vara större i Stockholm än på andra håll i landet och jobben är mer varierande än någon annanstans.

Boendesegregation

Ett annat storstadsfenomen är boendesegregation, dvs avvikande rumslig fördelning av två eller flera befolkningskategorier på bostadsområden. Oftast beskrivs segregationen efter tre dimensioner, nämligen efter socioekonomisk, demografisk eller etnisk status.

Staden kan ses som en mosaik av sociala världar: "The urban community is neither an undifferentiated mass nor a haphazard collection of buildings and people. In the residential differentiation of the city the urban fabric comes to resemble a 'mosaic of social worlds'. Similar populations cluster together and come to characterize their areas". (Times 1971.)

Det är konstaterat i olika undersökningar att människor är benägna att söka bostad i närheten av sina likar (Michelson 1977). Om det var möjligt att flytta som man vill, oberoende av bostadsmarknadssituationen eller sin egen ekonomi, så skulle det enligt vissa forskare förmodligen leda till en ökad grad av kategoriboende, dvs en ökad segregation (Rombach 1980). Duncan and Duncan (1955) konstaterade exempelvis att socioekonomisk stratifiering avspeglas i boendesegregationen i Chicago 1950.

Vilka är då dessa 'likar', som vill bo i samma grannskap? Oftast gäller det personer med samma demografiska egenskaper såsom ålder, civilstånd, om de har eller inte har barn, eller tillhörande samma sociala grupp - eller bådadera - och som därmed antas ha förutsättningar att ha en viss värde- och/eller intressegemenskap. En annan enande egenskap kan vara samma etniska tillhörighet.

Etnisk identitet

Vad innebär det - att tillhöra en etnisk grupp, att ha en viss etnisk identitet?

Invandrare skiljer sig i flera avseenden från majoritetsbefolkningen i landet dit de kommer och de skiljer sig också från sina landsmän som aldrig har emigrerat från det gamla landet. Det mest utmärkande är kanske att i och med utvandringen har de blivit medvetna om sin etniska tillhörighet och identitet.

Den etniska identiteten, definierad som känslan av ett gemensamt ursprung och en gemensam bakgrund blir utgångspunkten för människor då de klassificerar sig själva och då de klassificeras av andra såsom tillhörande samma kategori (Björklund, 1982).

De flesta av oss som inte tillhör en etnisk minoritet, är nämligen inte medvetna om vad etniciteten innebär. Först efter konfrontation med andra etniska grupper blir det uppenbart för oss vad det betyder att vara turk, svensk eller amerikan. Konfrontationen måste också vara av en allvarigare art än en vanlig semesterresa - exempelvis en längre vistelse utomlands under vilken man arbetar.

Migration är inte enbart en långväga flyttning mellan två bostadsorter kombinerad med byte av arbete. För de flesta människor innebär migrationen dessutom en förändring av alla sociala relationer. Gamla sociala relationer förloras och nya måste byggas upp. Migranten ställs inför en annorlunda "materiell", juridisk och social verklighet (Aleksandra Ålund, 1978). Bland annat innebär detta en förlust av den hittills självklara kommunikationsförmågan med omgivningen.

Varje större homogen grupp människor har genom tiderna format sin gemensamma kulturella kod. Den yttrar sig bland annat i det verbala språket, kroppsspråket, sedvänjorna, livsstilen etc. Inom ett lands gränser kan de olika kulturella koderna variera mellan olika grupper, men oftast finns det tillräckligt många gemensamma element för att man skall kunna tala om en nationell eller etnisk kultur. Kulturella skillnader mellan olika länder kan vara stora eller små, beroende på hur pass

mycket de skiljer sig ifråga om språk, religion, livsstil och historisk utveckling.

Om människor växer upp i sitt hemland så tar de den kulturella koden för given. De kan meddela sig med omgivningen utan att ens behöva fundera på hur man gör. När de utvandrar blir de berövade denna färdighet. I bästa fall är invandraren en utbildad person och kan ett främmande språk som också är känt i det nya landet och besitter kanske också kunskap om landets historia, styrelseskick och ekonomiska struktur. Men även i dessa fall, när det finns bättre förutsättningar för att överbryga den kulturella klyftan, är kommunikationen till en början mycket bristfällig. I mötet med det nya, annorlunda och främmande föds insikten om allt det gemensamma invandraren har med de andra som kommer från samma land. Det är bara i denna grupp som det sedan barndomen invanda sättet att med ord och beteende ömsesidigt kommunicera fortfarande fungerar. Skillnader som förut i hemlandet verkade vara stora - beroende exempelvis på om man kom från olika städer, tillhörde olika ålders- eller socialgrupper - verkar nu vara mycket mindre än den kulturella skillnaden mellan utvandrlandet och invandrarlandet.

Den infödda befolkningen reagerar på motsvarande sätt gentemot en etnisk eller invandrargrupp: genom att ta fasta på skillnader. Man uppmärksammar det annorlunda i beteendemönster som ofta är uttryck för andra värderingar och normer, främmande språk, annorlunda uttal av majoritetsspråk, avvikande utseende m m. Majoritetsbefolkningen upplever ett etniskt avståndstagande från invandrargruppen. Det är ett uttryck för känsla av kulturella och värderingsmässiga olikheter. Ju större den kulturella skillnaden mellan en immigrantgrupps hemland och invandrarlandet är, desto större är det av majoritetsbefolkningen upplevda etniska avståndet (Westin, 1984). I denna känsla av etniskt avstånd kan källan till etnisk diskriminering, intolerans och fördomar sökas.

En annan gemensam faktor i de nytilkomna invandrarnas livssituation är en förlust av social status och prestige. Från att ha varit någon i hemlandet, från att ha haft en av andra igenkänd social position - som lantarbetare, bonde, skomakare, gruvarbetare, tekniker, civilingenjör eller universitetspro-

fessor - blir man utlänning med ett konstigt sätt att prata och ett underligt sätt att bete sig och som dessutom har ett dåligt arbete. Majoriteten av invandrarna arbetar under den första perioden i det nya landet, innan de lär sig språket, i lågstatusyrken. Det är oftast manuella arbeten som landets befolkning inte vill ha - exempelvis monotona industrijobb, disk- och städjobb. Det beror på arbetsmarknadsläget, vilka arbeten som är tillgängliga. En del fortsätter i manuella lågstatusyrken. Andra, speciellt de med högre utbildning, lyckas kanske skaffa icke manuella arbeten, som ofta ändå inte motsvarar deras utbildning från hemlandet, eller genomgår en ny utbildning med förhoppning att den leder till bättre arbeten. Att behärska svenska språket är en förutsättning för att få tillgång till mer kvalificerade arbeten. Bara ytterst sällan när det t ex gäller eftertraktade specialister, räcker det med knapphändig svenska och/eller engelska. Invandrare har dessutom små materiella resurser till att börja med, ofta mindre än de brukade ha i hemlandet och mindre än den inhemska flyttaren till Stockholm. Detta gäller speciellt flyktingar, då det är relativt få av dem unnat att ta med sig sina livsbesparingar, lösöre och dylikt, även om den generositet som svenska staten har visat gentemot dem under de sista 20 åren gör att skillnaden blir mindre här än i många andra länder. Många arbetskraftsinvandrare börjar också bygga upp sin levnadsstandard från väldigt litet. Detta bör rimligtvis bidra till den känsla av förlust av social status och prestige.

Många invandrare som slår sig ner i Stockholm kommer från landsbygden, speciellt sådana som kom hit av arbetsmarknads-skäl, såsom 67 procent av den grekiska gruppen, 61 procent av den jugoslaviska och de flesta av invandrarna från Turkiet. De kommer från en värld med annorlunda omgivningar och relationsmönster och det är rimligt att anta att deras anpassning till storstadsliv ser annorlunda ut än personers som kommer från samma land, men från storstadsmiljö (se t ex beskrivning av den turkiska gruppen, Alpay 1980). Landsbygdsborna är förmodligen mer benägna att hålla samman inom gruppen genom att upprätthålla täta relationer och genom att bo i närheten av varandra. De kanske släpper den nära kontakten med hemlandet långsammare än deras landsmän som kommer från stora städer. Det avspeglar sig rimligtvis i att deras integrationsprocess förlöper långsammare, då de har att överbrygga inte bara

den kulturella klyftan mellan två olika länder, men också den kulturella klyftan mellan storstad och landsbygd.

Då en människa migrerar från ett land till ett annat, börjar hon alltså i det nya landet genomgå den process som Aleksandra Ålund kallar för den sociala förändringsprocessen, under vilken förändringen sker från den gamla identiteten till den nya (Ålund, 1978).

I början av vistelsen i det nya landet förstärks den etniska identiteten och detta innebär att också känslan av samhörighet med den egna etniska gruppen i många fall kan bli starkare än känslan av tillhörighet till andra grupperingar (t ex sociala eller åldersmässiga), desto mer som de just inom sin etniska grupp kan ge varandra ömsesidig hjälp och finna förståelse för sina problem.

En invandrare kan räknas till minst tre olika grupperingar med de tre olika egenskaper som traditionellt anses segregande - stadium av livscykel, socioekonomisk status och etnisk tillhörighet. De två identiteterna, klass och etnicitet kan ibland i viss mån vara konkurrerande med varandra (Hechter 1978). Enligt Hechter är den etniska identiteten starkare ju lägre gruppens position inom det sociala stratifieringssystemet är och ju större gruppens yrkesspecialisering är. Invandraren väljer således inte fritt till vilken gruppering han kommer att tillhöra. Det är rimligt att anta att hos nyttillkomna invandrare blir den etniska identiteten starkare i början av deras vistelse i Sverige också därför att de då intar en mycket låg position i landets sociala struktur. Det avspeglas i deras beteende - de brukar vara benägna att söka sig till andra landsmän och bilda etniska koncentrationer inom vissa bostadsområden. Efter hand, när de börjar etableras, kan klassmedvetandet göra sig mer gällande hos dem. De börjar bete sig mer i enlighet med sin klasstillhörighet än med sin etniska tillhörighet genom att t ex flytta från etniska koncentrationer till medelklassområden med lägre andel invandrare.

Etnisk boendesegregation, dvs invandrarnas avvikande boendemönster från befolkningen i övrigt har uppmärksamats under längre period. Tidigare, i de flesta, såväl europeiska som amerikanska undersökningar inriktade man sig nästan enbart

på socioekonomiska orsaker till etnisk boendesegregation. Numera uppmärksammas även kulturella faktorer. Det är exempelvis inte enbart högre inkomst som avgör om en inkomsttagare vill bära högre boendekostnader, utan även hans beredvillighet att investera mer pengar i boendet som spelar roll i detta sammanhang. I invandrarundersökningen konstaterades att invandrare kan ha andra prioriteringar vad gäller boende än svenskar.

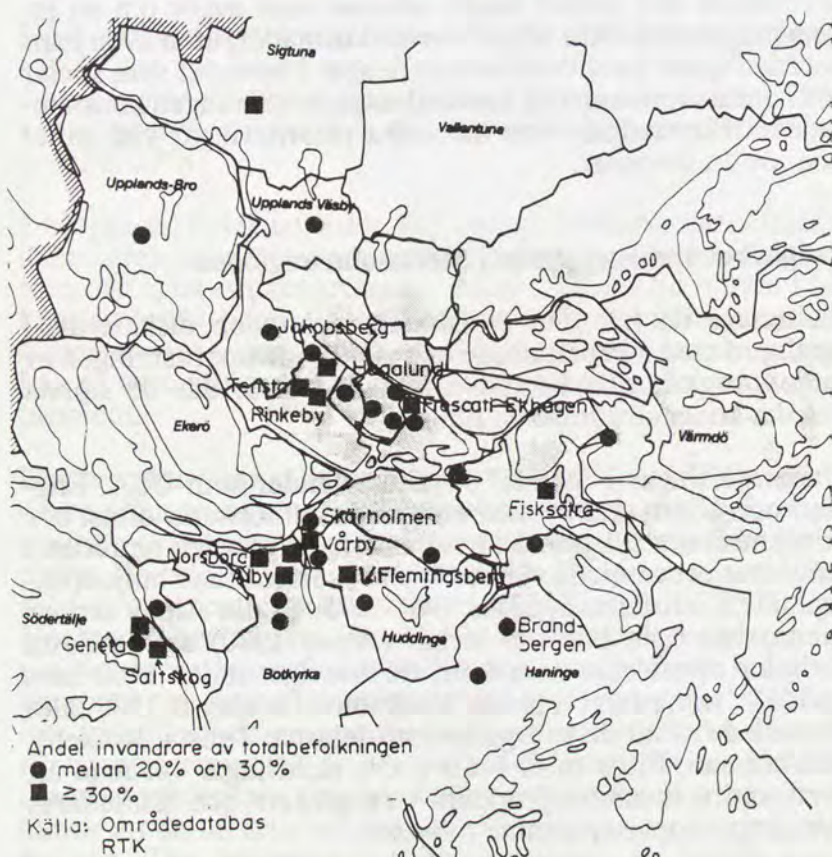
Etnisk boendesegregation i Stockholmsregionen

På senare tid har den etniska segregationen diskuterats i samband med den planerade och påbörjade upprustningen av miljonprogrammets bostadsområden. Det är där de största etniska koncentrationerna finns.

Undersökningar i "gamla" invandrarländer som USA, England och Västtyskland visar att etniska minoriteter oftast bor koncentrerade till gamla förslummade och fattiga områden i städernas centrum. Så var det även i Sverige innan miljonprogrammets områden byggdes 1965-1975. Sahlin Alpay skriver exempelvis i sin bok om turkar (Alpay 1980) att de flesta turkiska invandrare som kom till Sverige under 1960-talet bodde i rivningshus i centrala Stockholm. I början av 1970-talet flyttade de ut till de nybyggda stadsdelarna: Tensta, Rinkeby, Skärholmen, Fittja m fl. Från andra skildringar vet man att även andra invandrargruppers t ex grekers och finländares flyttningar uppvisar samma mönster.

1979 fanns i Stockholms län nio bostadsområden där över 30 procent av invånarna bestod av personer födda utomlands. 1983 ökade antalet sådana områden till 11, och 1988 till 13. Den procentuella andelen invandrare ökade under samma tid från 13,0 procent år 1979 till 14,5 procent år 1988. Alla dessa områden byggdes under miljonprogrammets tid.

Figur 1: Invandrartäta områden i Stockholms län. 1988

Att en del av miljonprogrammets bostadsområden snabbt fylldes med invandrare hade flera orsaker, bland annat att det fanns fler vakanta lägenheter här än någon annanstans och att de oftare blev anvisade dit av bostadsförmedlingen än övrig befolkning. Dessa områden anses dessutom inte vara attraktiva. De har oftast dålig yttre miljö, brist på arbetsplatser i närheten, hög andel personer med sociala problem, hög omflyttning och en ensidig lägenhetssammansättning (Invandring och kommunalekonomi, 1982; regionplane- och trafikkontorets områdesdatabas). De har dessutom blivit ganska förslummade under tiden så att de redan nu 15-20 år senare, är i behov av en omfattande upprustning. I flera av dessa områden har

redan påbörjats arbete antingen med ombyggnad och förnyelse eller med planering av upprustningen. En annan karaktäristisk egenskap av de invandratäta bostadsområdena i Stockholm är närvaron av väldigt många olika invandrargrupper. Det är en omständighet som kan ge upphov till problem i skolan och till bristande social kontroll i grannskapet. Detta gäller speciellt om det finns många nya grupper.

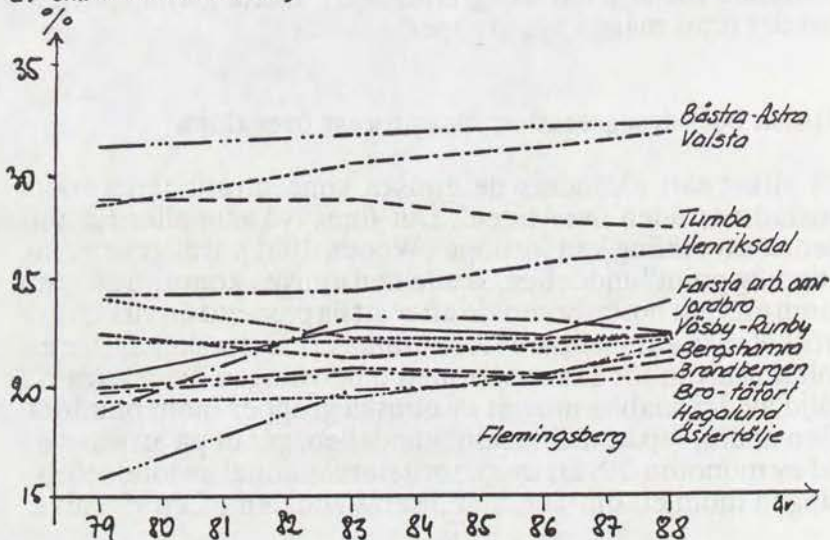
Etnisk boendesegregation som process över tiden

På vilket sätt förändras de etniska koncentrationerna inom bostadsområden över tiden? Det finns två modeller för hur denna utveckling kan fortlöpa (Woods, 1981). Enligt den ena, "tipping point"-modellen, skulle den etniska koncentrationen inom ett visst bostadsområde efter att ha passerat en viss kritisk tröskel växa allt snabbare i fortsättningen. Detta sker därför att toleransnivån för samspelet med omgivningen överskrids till följd av det snabba utbytet av etniska grupper inom området. Den andra, "spatial diffusion"-modellen, går ut på att efter en tid av monoton tillväxt av minoriteternas andel av totalbefolkningen inom ett område, stabiliseras andelen på en viss nivå.

Vilken av dessa modeller som är bäst anpassad till förhållandena i Stockholm, finns det inget entydigt svar på. En analys av utvecklingen i invandratäta bostadsområden i Stockholms län under perioden 1979-1988, visar att det finns områden med starkt växande andel utlandsfödda invånare (Figur 4), med en mer eller mindre stabil andel invandrare (Figur 2), men också områden där andelen utlandsfödda personer minskade (Figur 3).

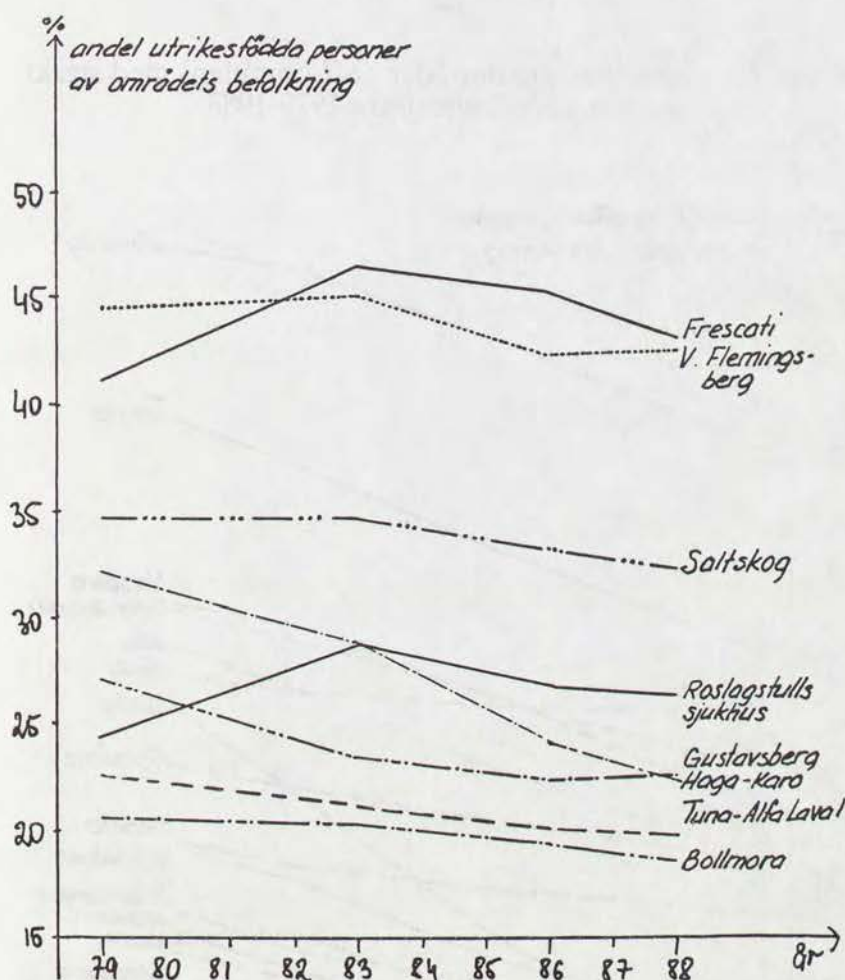
Figur 2: Invandrartäta områden (MI-områden) med huvudsakligen stabil andel invandrare 1979-1988

andel utrikesfödda personer
av områdets befolkning

Andelen invandrare minskar främst i områden där det pågår upprustning (västra Flemingsberg, Saltskog, Bollmora), där landstinget har personalbostäder (Roslagstulls sjukhus, Haga-Karolinska) eller där det finns studentbostäder (Frescati).

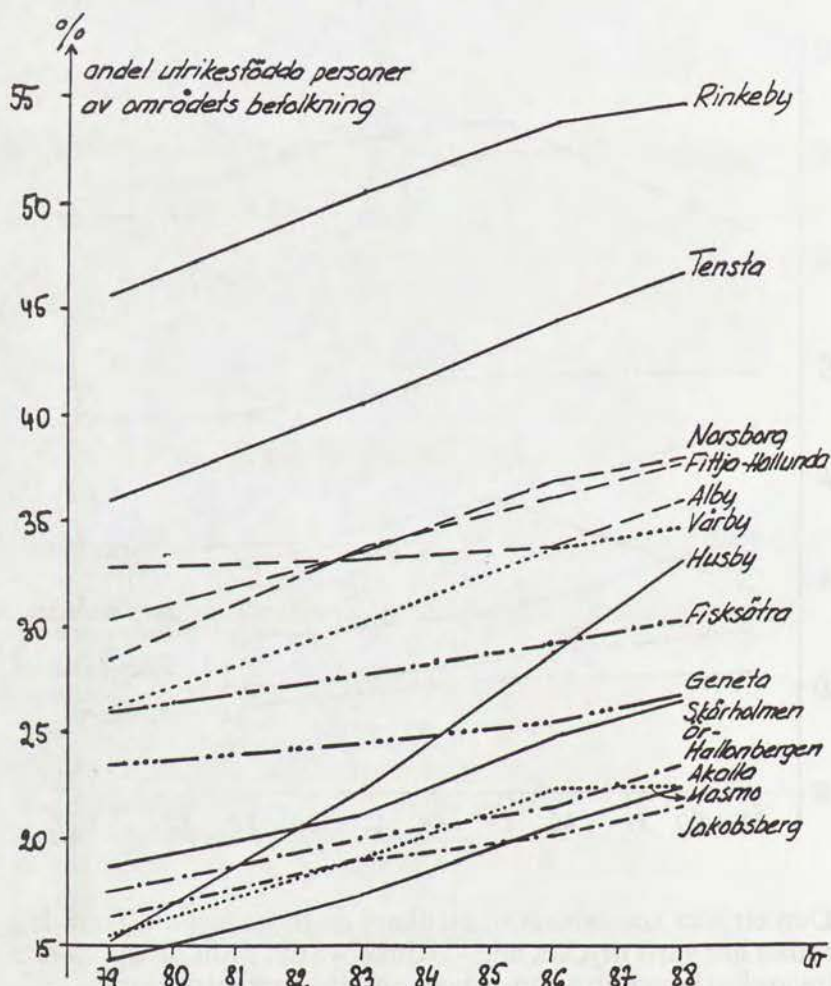
Figur 3: Invandrartäta områden (MI-områden) med huvudsakligen minskande andel invandrare 1979-1988

Den etniska koncentrationen ökar i de flesta fall mest där den redan har varit mycket hög - i Rinkeby (där finns länets största invandrarkoncentration, såväl antals- som procentmässigt), Tensta, Norsborg, Fittja-Hallunda, Alby och Vårby. Den allra snabbaste utvecklingen noteras i Husby där andelen invandrare ökade från cirka 15 procent 1979 till cirka 33 procent 1988.

Det är främst de nytillkomna invandrarna - både i meningen nytillkomna individer och nytillkomna etniska grupper - som ligger bakom denna ökning (Tabell 1).

Figur 4: Invandrartäta områden (MI-områden) med starkt växande andel invandrare 1979-1988

**Tabell 1: Största invandrargrupper i Rinkeby och Husby
Utvecklingen 1979-1988**

Områ- de	År	Total- befolk- ning	Samtliga utrikes- födda %	Födda i		Tysk- land %	Grek- land %	Jugo- slavien %	Polen %	Chile %	Iran %
				Fin- land %	Tur- kiet %						
Hela länet	1979	1515421	13,0	5,7	0,50	0,79	0,47	0,45	0,40	0,23	-
	1983	1539585	13,6	5,4	0,66	0,75	0,45	0,46	0,55	0,38	-
	1986	1582168	14,0	5,1	0,73	0,71	0,40	0,46	0,62	0,52	0,28
	1988	1607427	14,5	4,9	0,78	0,69	0,41	0,48	0,65	0,66	0,45
Rinke- by	1979	13901	45,7	12,7	6,05	0,48	7,83	1,72	1,40	2,22	-
	1983	13619	50,6	11,1	8,33	0,40	8,45	1,72	1,61	2,92	-
	1986	14003	53,8	9,1	9,20	0,37	7,55	1,61	1,58	4,06	3,90
	1988	13970	54,7	7,6	9,81	0,37	7,63	1,58	1,31	4,22	4,68
Husby	1979	9339	15,1	7,7	0,27	0,52	0,32	0,29	0,86	0,37	-
	1983	9336	22,3	8,2	1,15	0,59	0,61	0,46	1,78	1,03	-
	1986	9271	28,8	7,6	1,59	0,51	0,66	0,52	2,33	1,86	3,30
	1988	9470	33,1	7,4	1,60	0,49	0,73	0,71	2,24	2,19	5,69

Oftast kan man skönja två typer av flyttningar som ligger bakom de ökade koncentrationerna. Invandrarna flyttar in medan svensk befolkning flyttar ut. Invandrare betar sig således annorlunda än den svenskfödda befolkningen.

Boendesegregation, såväl social som etnisk är ingen statisk företeelse. Den förändras från år till år, i takt med att grupperna koncentreras eller sprids på bostadsmarknaden. Om man betraktar etniska koncentrationer, är det slående att vissa grupper är mer benägna att ansamlas än andra, exempelvis oftare personer med kortare vistelsetid än de med längre, personer med lägre statusyrken än personer ur medelklassen, personer med härkomst från landsbygden snarare än de som kommer från städer osv. Benägenheten att bo i ett invandrar-tätt område kan kopplas till den aktuella livssituationen och kan alltså tänkas förändras med tiden.

Varför koncentreras de nytillkomna invandrarna till vissa bostadsområden

Det är inte enbart känslan av samhörighet med andra landsmän som får invandrare att flytta till invandrartäta bostadsområden. Det är dessutom där deras släktingar eller vänner förmodligen redan bor. Enligt data från Invandrarundersökningen har majoriteten av invandrare släkt eller vänner som hade bott i Sverige innan de själva kom hit - 59 procent av chilenare, 67 procent av finländare, 74 procent av greker, 64 procent av jugoslaver och 58 procent av polacker. Det är hos sina släktingar och vänner de kan få den hjälp som de behöver för att börja fungera i det nya samhället - från tips om bostad, arbete eller tolkhjälp till orientering i konsten att hitta i svensk byråkrati. Att hjälpen som ges av de mer vana landsmännen är av stor betydelse för de nytillkomna bekräftas av att cirka 44 procent av alla invandrare fick första arbetet eller första bostaden i Sverige tack vare kontakter med sina landsmän. Denna andel varierar kraftigt inom de olika invandrargrupperna - cirka 40 procent bland polacker och chilenare, drygt hälften av finländarna och jugoslaverna och upp till 66 procent av greker fick hjälp av sina landsmän. Den information som de nytillkomna får vid kontakten med den egna etniska mottagargruppen spelar förmodligen så stor roll för dem därför att den ges på ett sätt som de kan förstå av människor som en gång i tiden befann sig i samma situation och vet av egen erfarenhet vad man behöver.

Detta med kontakternas stora betydelse är för övrigt inget märkvärdigt eller specifikt för invandrare. Ola Siksjo och Lars-Erik Borgegård som har undersökt på vilket sätt folk skaffar lägenheter i privata hyreshus i Stockholms innerstad på 1980-talet konstaterar: "Totalt,..... har kontakter, vänskaps- och släktband således varit åtkomstvägarna för drygt 30 procenten av hushållen i innerstan. Detta.... illustrerar vikten av det som vi kallat sociala resurser när det gäller att få bostad på attraktiv delmarknad": (Siksjo, Borgegård, 1989.) Detta kan öka vår förståelse inte bara för varför invandrare samlas i etniska bostadsområden, utan också för varför de med tiden kan ha svårt att flytta därifrån - de flesta saknar förmodligen de kontaktnät som leder till andra "attraktiva" bostadsområden.

En annan omständighet av betydelse för invandrarnas benägenhet att söka sig till varandra kan vara önskan att undvika konflikter. Genom att bo i närheten av varandra söker de att minimera kontakterna med storsamhället och därmed undfly konflikter och våld (Percival, Percival, 1980). Invandrarna möts ofta med diskriminering, intolerans och fördomar från majoritetsbefolkningens sida. Som det redan har nämnts är dessa attityder olika starka i förhållande till olika invandrargrupper beroende på hur pass stora de kulturella skillnaderna är. Även om man bortser från individernas attityder återstår konstaterade fall av etnisk diskriminering både på arbets- och på bostadsmarknaden.

När det gäller arbetsmarknaden är, som redan nämnts, språkkunskap krav för att få ett mer kvalificerat arbete. Men, med eller utan flytande svenska, är det än så länge svårt att få erkännande för utländska högskoleexamina (SOU 1983:18; Bergman/Swedin 1982). Följaktligen tvingas flera av de högskoleutbildade invandrarna att genomgå liknande svensk utbildning helt eller delvis. Det gäller inte bara sådana utbildningar som är direkt beroende av språk eller samhällsform, typ skådespelar- eller juristutbildningar, utan även utbildningar som brukar vara oberoende av förhållanden i landet, såsom arkitekt- eller kemistutbildningar. I den situationen är det många som inte klarar av att fortsätta i sitt yrke i Sverige. Det förekommer också att även de invandrare som har svensk examina har svårare än svenskar att få adekvata jobb. Denna attityd slår olika hårt mot olika invandrargrupper.

På bostadsmarknaden har det förekommit att hyresvärdar avvisat medlemmar i vissa invandrargrupper och/eller minoriteter. På 1960- och 1970-talet anvisades invandrare ofta till vissa bostadsområden medan det på 1980-talet hände att de hindrades från att flytta till samma bostadsområden.

Hur ser då den sammanfattade bilden av de nytilkomna invandrarnas boende ut? Det finns många orsaker till varför invandrare visar sig vara benägna att söka sig till varandra under första perioden i det nya landet. Det är en samverkan mellan "pull" och "push" - frivilliga och påtvingade - faktorer som gör att en stor del av de nytilkomna invandrarna hamnar i de invandrantäta områdena. Denna tendens gagnar upprätt-

hållande, eller till och med ökning av den redan existerande etniska segregationen. Det finns en del av "pull"-faktorer - sådana som härrör från grupp- eller personens egenskaper - som kan vara relevanta i sammanhanget, t ex förstärkning av den etniska identiteten, ömsesidig hjälp och förståelse, liknande problem i arbetslivet. Närheten till likasinnade landsmän är nödvändig för de grupper av politiska flyktingar som i exilen vill fortsätta sin politiska kamp och arbeta för samma politiska mål. Många människor kommer från länder där folk är vana att dagligen umgås med sina släktingar, vänner eller grannar och utan möjlighet till en sådan kontakt skulle de känna sig väldigt isolerade och ensamma. En sådan kontakt utgör också förutsättningen för att skapa och upprätthålla etniska institutioner.

Å andra sidan uppstår sådana etniska koncentrationer i mindre attraktiva bostadsområden, som mer etablerade grupper ofta undviker eller flyttar ifrån. Husen ägs där oftast av allmännyttiga bostadsföretag. Invandrare brukar inte avvisas av dessa värdar, till skillnad mot vad som förekommer på annat håll. Där finns också ofta tomma lägenheter. Bostäderna är således lättare åtkomliga för dem, också därför att de till största delen upplåts med hyresrätt, i t ex Rinkeby, det mest invandrartäta bostadsområdet i Stockholm är samtliga lägenheter hyresrätter. Andra "push"-faktorer - eller sådana faktorer som uppstår till följd av majoritetssamhällets attityd och som samverkar i denna segregationsprocess är bostadsförmedlingens policy (bostadsanvisningar till invandrartäta områden) och upplevd känsla av diskriminering från majoritetsbefolkningens sida.

Orsaker till de nytillkomna invandrarnas koncentration till de invandrantäta bostadsområdena. En modell

*** Frivilliga ("pull") orsakskomponenter:**

- känsla av etnisk identitet och etnisk samhörighet;
- möjlighet att kommunicera med sina landsmän;
- förståelse från andra i samma livssituation;
- stöd och hjälp från etnisk mottagargrupp med första steg ute i samhället (bland annat att ordna bostad och arbete)

*** Påtvingade ("push") orsakskomponenter:**

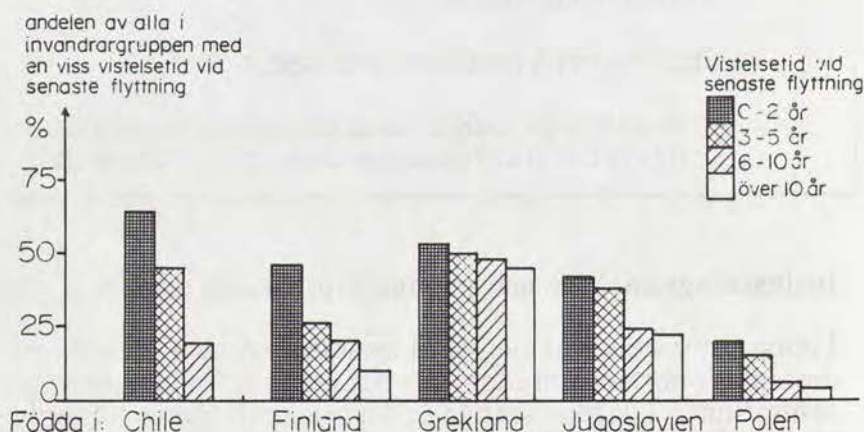
- känsla av diskriminering eller faktisk diskriminering från majoritetsbefolkningens sida, t ex:
 - vissa hyresvärdars vägran att acceptera invandrare som hyresgäster
- bostadsförmedlingens policy (bostadsanvisningar till invandrantäta områden);
- situationen på bostadsmarknaden, t ex:
 - få eller inga lediga bostäder någon annanstans
 - mycket högre bostadskostnader någon annanstans.

Inslussningsområden och spridningsprocessen

I början av vistelsen skulle alltså invandrarna vara benägna att ansamlas i bostadsområden, där det redan finns etniska koncentrationer. I dagens Sverige är det vanligtvis förorter byggda under 1960- och 1970-talet, ofta med låg social status. Det är ingen ny företeelse. Harald Swedner har beskrivit en sådan process i Malmö (Swedner 1973). Karaktäristiskt för processen är att områdena fungerar såsom inslussningsområden för såväl individer som grupper. Med tiden har invandrarnas resurser

och samhällskännedom ökat och deras behov och beroende av den egna gruppen minskat. Grupperna börjar spridas och takten i spridningen kan relateras till hur fort de integreras i samhället. Det är således en process där etniska grupper avlöser varandra i ett "inslussningsområde" eller med andra ord individer (eller grupper) avancerar socialt och ekonomiskt och överger områdena och lämnar plats för individer eller grupper med lägre socioekonomisk position. Denna process kunde spåras vid den preliminära analysen av Invandrarundersökningens data. För alla de undersökta grupperna konstaterades det att bostadsområdenas invandrantäthet har signifikant samband med den invandrade befolkningens vistelsetid i Sverige - det är främst personer med kortare vistelsetider, som tenderar att bosätta sig i de mera invandrantäta områdena. Det visar sig också att de som har vistats längre tid i landet (vid flyttningstillfället) flyttar i mindre grad till de mest invandrantäta områdena (där över 30 procent av totalbefolkningen är född utomlands) än de med kortare vistelsetider (Figur 5).

Figur 5: Inflyttningen i de mest invandrantäta områden och vistelsetid i Sverige vid senaste flyttning

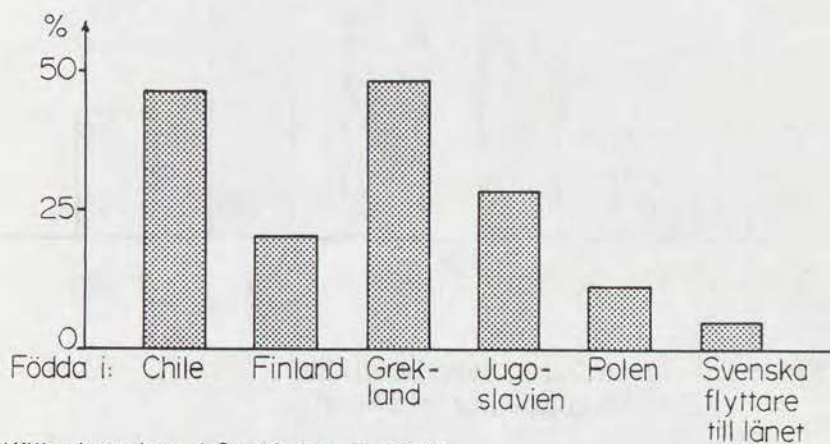

Källa: Invandrare i Stockholms län, RTK

Spridningstakten är också olika i olika grupper. I vissa grupper

handlar det om år och i andra - om generationer. Det som är av störst intresse i det fallet är att den ovan beskrivna spridningen, som är en grov och preliminär beskrivning av den dynamiska processen som ligger bakom, ger en annan bild av verkligheten än den statistiska beskrivning som man får när man beräknar hur stor andel i de respektive grupperna som bodde i de mest invandrartäta områdena 1984 (Figur 6).

Figur 6: Vilka bor i de mest invandrartäta områdena?

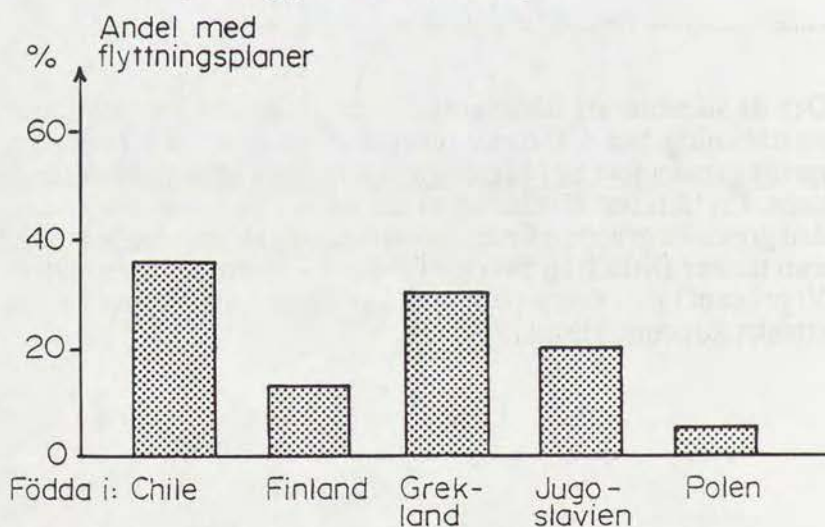

Det är slående att både greker och chilénare i mycket stor utsträckning bor i sådana områden, men medan chilénare sprids ganska fort ut i regionen, sprids grekerna mycket långsamt. En tänkbar förklaring är att både i den chilenska och i den grekiska gruppen finns förhållandevis stor andel personer som tänker flytta från Sverige (Figur 7 - 36 procent respektive 30 procent) och dessa personer har lättare att hamna i stora etniska koncentrationer.

Figur 7: Invandrare i Stockholms län. Ursprungsort

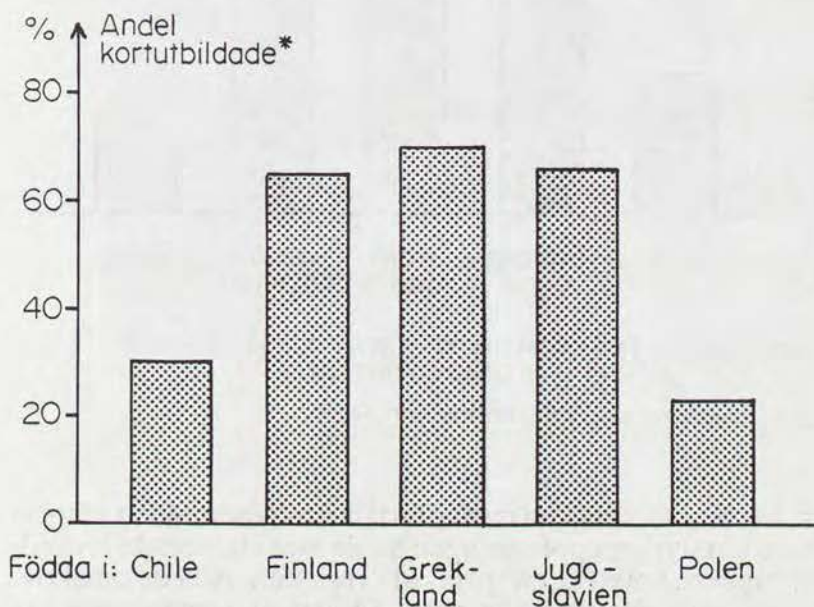
**Figur 8: Invandrare i Stockholms län
Flyttningsplaner från Sverige**

Källa: Invandrare i Stockholms län. RTK

Orsaker till de olika spridningstempona kan ligga i annorlunda utbildningsnivå (Figur 9 och Figur 10) och storstadserfarenhet (Figur 8). En mycket högre andel chilenare än greker var högt utbildade vid ankomsten (cirka 75 procent chilenare hade utbildning motsvarande studentexamen eller högre mot 25 procent greker) och kom från stora städer (80 procent respektive 25 procent). Bland dem som bestämde sig för att stanna i Sverige har chilenare rimligtvis bättre utgångspunkt när det gäller etablering i samhället.

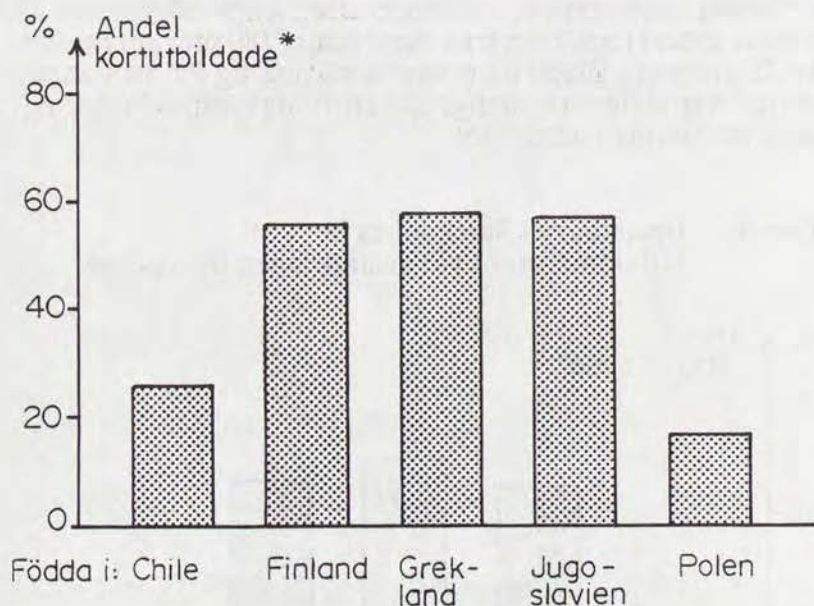
Figur 9: Invandrare i Stockholms län
Utbildningsnivå vid invandringen till Sverige

*kortutbildade: med högst grund- eller oavslutad gymnasieskola eller annan utbildning.

Källa: Invandrare i Stockholms län. RTK

Figur 10: Invandrare i Stockholms län
Den sammanlagda utbildningsnivån 1984

*kortutbildade: med högst grund- eller oavslutad gymnasieskola eller annan utbildning.

Källa: Invandrare i Stockholms län. RTK

Analys av utvecklingen i invandrantäta bostadsområden i Stockholms län styrker uppfattningen att de mer etablerade invandrargrupperna med tiden sprids ut i regionen. Alla de omskrivna grupperna är relativt "gamla". Chileanare, som i gemen har vistats här kortast tid, hade till cirka 60 procent bott i Sverige i över fem år. En jämförelse mellan åren 1979 och 1984 visar att koncentrationen av de fem undersökta grupperna till de mest invandrantäta områdena i regionen minskat avsevärt under perioden, medan koncentrationen av hela den utrikesfödda befolkningen till dessa områden minskat i betydligt mindre grad. Skillnaden beror förmodligen på att det hela tiden kommer nya invandrare till dessa områden.

Jag har här försökt ge en beskrivning av vad som kan tänkas

ligga bakom uppkomsten av etniska koncentrationer i Stockholms förorter. Denna problematik är relativt välkänd, eller åtminstone ofta diskuterad. Jag har även försökt att ge en kortfattad och preliminär bild av det som diskuteras eller beskrivs i betydligt mindre grad, nämligen vad som händer i senare skeden med invandrarna som hamnat i de invandrantäta områdena, om deras benägenhet att flytta därifrån samt vilka är flyttarna. En annan fråga är på vilket sätt de tar sig ifrån dessa områden och vilka svårigheter de måste övervinna.

Referenser

Alpay, Sahlin. Turkar i Stockholm. En studie av invandrare, politik och samhälle. LiberFörlag Stockholm 1980.

Bergman, Erland/Swedin, Bo. Vittnesmål. Invandrares syn på diskriminering i Sverige. En rapport från Diskrimineringsutredningen. LiberFörlag Stockholm 1982.

Björklund, Ulf. Etnicitet. En översikt ur antropologisk synvinkel. PIL-rapport nr 9. Stockholm 1982.

Duncan, Otis D, Duncan, Beverly. Residential Distribution and Occupational Stratification. American Journal of Sociology, pp 493-503, 1955.

Hechter, Michael. Group Formation and Cultural Division of Labor. American Journal of Sociology, September 1978, vol 84 Nr 72.

Invandrare i Stockholms län. Bostäder och boende. Danuta Biterman. Stockholms läns landsting. Regionplane- och trafikkontoret. Rapport 1985:9.

Michelson, William. Environmental Choice, Human Behavior, and Residential Satisfaction. Oxford University Press, New York, 1977.

Park, E. Robert, Burgess, W. Ernest. The City. The University of Chicago Press. Published 1925. Fifth Edition 1968.

Percivall, Birgitta, Percivall, Martin. Isolering eller gemenskap? Socialstyrelsen, Stockholm, 1980.

Rombach, Björn. Boendekarriärer - typer av flyttningar och drivkrafter. Litteraturstudie. EFI Research Paper 6194 Juni 1980.

Siksjö, Ola, Borgegård, Lars-Erik. Privat hyresrätt i Storstad. Att skaffa lägenhet i Stockholms innerstad. Byggforskningsrådet, Rapport R36:1989.

Slattery, Martin. Urban Sociology. Causeway Press Ltd, 1985.

Swedner, Harald. Invandrare i Malmö. Stockholm 1973.

Statens offentliga utredningar 1983:18 Arbetsmarknadsdepartementet. Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet. Delbetänkande av Diskrimineringsutredningen. Stockholm 1983.

Timms, Duncan. The Urban Mosaic. Cambridge University Press, 1971.

Westin, Charles. Majoritet om minoritet. En studie i etnisk tolerans i 80-talets Sverige. En rapport från Diskrimineringsutredningen. Kapitel 8. LiberFörlag, Stockholm, 1984.

Woods, R I. Spatiotemporal Models of Ethnic Segregation and their Implications for Housing Policy. Environment and Planning A, 1981, vol 13, pp 1415-1433.

Ålund, Aleksandra. Migration och sociala förändringsprocesser. Om samtida jugoslaviska arbetsmigranter. Research Reports from the Department of Sociology. University of Umeå. No 44 1978.

Ålund, Aleksandra. Skyddsmurar - Etnicitet och klass i invandrar-sammanhang. Research Reports from the Department of Sociology. University of Umeå. RR No 75 1984.

Invandrarnas integration - som politiskt mål och kulturell verklighet

Åke Daun

I Regionplane- och trafikkontorets intervjuundersökning i Stockholms län rörande invandrarnas levnadsförhållanden ställdes två öppna frågor. Intervjupersonerna - polacker, chilennare, greker, jugoslaver och finländare - ombads tala om vad de ansåg vara det bästa respektive det sämsta för dem personligen med att komma till Sverige (Daun 1985).

Sammanfattningsvis kan sägas att invandrarna upplevde olika sidor av det svenska samhället som det bästa, medan relationerna till svenskarna var det sämsta - eller ännu kortare: **det bästa var det svenska samhället, det sämsta var svenskarna.**

Intervjusvaren visade att man kände sig utanförstående och nedvärderad. Det ansågs vara svårt eller omöjligt att komma svenskarna nära inpå livet eller att komma in i ett svenskt umgängesliv. Liksom alla andra som lämnat sitt hemland saknade de släkt och vänner vilka de nu levde skilda från, men mötet med svenskarna förstärkte känslan av rotlöshet. Polackerna och finländarna hade lättast att anpassa sig, chilennarna svårast. Det var chilennarna som mest klagade över diskriminering och rasism (25 procent). De nämnde degardering i arbetslivet, de led av den sociala isoleringen bland svenskarna och av vad de uppfattade som känslökyla bland dessa, erfarenheter som de i och för sig delade med de andra nationaliteterna. Som helhet visar de negativa intervjusvaren att det är mentalt svårt att leva i Sverige.

Däremot var svårigheterna i liten utsträckning materiella eller av pratisk natur. Tvärtom var det just i dessa avseenden som flyttningen till Sverige medfört en påtaglig vinst. Det var det svenska samhällssystemet eller välfärdsstaten, som de intervjuade utpekade som det bästa med att komma till Sverige, alltså de goda bostäderna, utbildningsmöjligheterna, sjukvården och mycket annat, även om det också förekom kritiska röster.

Jag skall i den här uppsatsen mera allmänt diskutera invandrarnas förutsättningar att integreras i det svenska samhället, speciellt mot bakgrund av drag i svensk kultur och mentalitet. Därefter skall jag gå in på skillnaden mellan storstadsmiljöer och småsamhällen vad gäller möjligheterna att integreras och finna sig tillrätta.

Integration i det svenska samhället

Invandrarna bör assimileras! Det var den förhärskande uppfattningen i auktoritativa kretsar i efterkrigsinvandringens tidigare skede, t ex då de första italienska grupperna kom på 1950-talet. Det ansågs vara både önskvärt och möjligt för invandrare att smälta in i sin nya miljö och "bli nya svenskar". Sedan de väl lärt sig språket och bott i Sverige några år förutsattes de tillägna sig svenska vanor och i varje fall på det hela taget uppträda och bete sig svenskt.

Kritik började på 1960-talet riktas mot denna assimileringstanke och dessutom ifrågasattes själva grundantagandet, alltså att lång tids vistelse i en främmande kultur leder till assimilering. Termen assimilering avskrevs som vetenskapligt inadekvat och ersattes av integrering. Integrering (eller integration) uttyddes som ett partiellt eller mera ytligt inlemmande, som innebar att invandraren i huvudsak bevarade sina kulturella band till det gamla landet. Det blev efter hand en allmän ståndpunkt att den som lämnar sitt land i vuxen ålder har en "färdigutvecklad profil" av grundläggande värderingar och livsperspektiv som under det fortsatta livet endast modifieras, oavsett hur annorlunda den nya omgivningen är.

Inrättandet av hemspråksundervisning, som erbjöds invandrarnas barn, var ett uttryck för denna ändrade inställning. Nu sågs det tvärtom som önskvärt att vårda det kulturella arvet, inte minst för att motverka de problem som kunde följa av att barnen tillägnade sig en för föräldrarna främmande kultur, som i viktiga avseenden kunde stå i strid med deras egna värderingar och synsätt. Under senare år har den dominerande ståndpunkten i allt högre grad betonat ursprungskulturen, både värdet av denna och den ofrånkomliga bundenheten till denna.

Det tycks mig ändå som om vi i Sverige ännu inte nått därhän, att vi dragit konsekvenserna av vårt så ljudliga tal om **det mångkulturella Sverige**. Vi påstår att Sverige är mångkulturellt, men ligger i vårt ordval någon annan tanke än att vårt land bebos av inte bara svenskar, utan av en stor andel människor, vilka växt upp i andra delar av världen, att det nu finns en mångfald där det förut fanns en enhetlighet?

En verklig slutsats, inte bara klassifikatoriskt, är att Sverige inom sig rymmer många olika befolkningsgrupper, varibland en - den numerärt största - har svenska som modersmål och Sverige som den enda basen för sin nationella identitet. Andra känner sig t ex som både svenskar och turkar, eller i stort sett bara som turkar. Somliga kallar sig kanske sverigeturkar, en beteckning bildad på samma sätt som finlandssvenskar och med en liknande avsikt att som grupp fortsätta att leva som en etnisk-språklig minoritet. En del talar svenska - någorlunda väl, förutom modersmålet, andra nästan bara turkiska. Vissa talar flera språk, men dålig svenska.

Många invandrare har sitt umgänge uteslutande inom den egna etniska gruppen, även efter många år i Sverige. Somliga har ganska nära kontakt med en eller annan svensk eller svenska genom ingifte i den egna familjen eller i bekantskapskretsen. Vanligt är också äktenskap mellan invandrare från olika andra länder. Man förenas bland annat av utanförskapet och av liknande erfarenheter av mötet med svensk kultur.

Den mångkulturella situationen ger oss anledning att uppfatta och till och med definiera dessa invandrare som välintegrerade. **De är integrerade i sin egen kulturella miljö**, t ex i sin sverigegrekiska omgivning, men det är ett annat Sverige än det som de "etniska svenskarna" identifierar sig med. De förfogar över sina känslomässiga hållpunkter och har genom minnen en bindning till platser och hus. De har sina väl etablerade sociala nätverk, lojaliteter och strategiska kontakter. De har sina favoritställen, butiker och utflyktsmål, sin livsform som modellerats med den svenska omgivningen som en del av sin förutsättning, men bara en del. Vad vi talar om här är en fullständig miljö och en total livsform, men ändå ett annat Sverige än de etniska svenskarnas och ett annat liv än det för dem typiska.

Om dessa invandrare fungerar väl i sina sociala sammanhang och är fullt delaktiga i dessa finns det grund för att säga, att de är välintegrerade, ja rentav assimilerade i sin delkulturella miljö. På liknande sätt begränsar sig de etniska svenskarnas integration till dessa egna avgränsade sammanhang. En svensk är inte integrerad eller assimilerad i alla svenska sammanhang, även om den förhållandevis homogena svenska kulturen ger en förtrogenhet eller åtminstone yttlig kännedom om andra svenska miljöer än den egna.

Men så långt har vi ännu inte kommit i sättet att förhålla oss till det mångkulturella Sverige. Det är också ett steg som är svårt att ta, vilket beror på just denna homogenitet. Vi har begreppsmässigt svårt att tänka oss "flera Sverige". Vi uppfattar med närmast en slags kognitiv tvångsmässighet Sverige som en enhet, till vilken hör svenska värderingar, en svensk livsstil, svenska seder och bruk. Andra nationella kulturer ser vi som främmande och utanförstående mönster, som egentligen inte hör hit, även om de funnit sin plats i Sverige. Inte desto mindre får de fäste bland svenskarna genom arbete och grannskap och medborgarskap. De når oss i vardagsrummet genom TV och på tusen andra sätt. Vi förklarar till och med att de främmande kulturerna **berikar** Sverige och nämner som exempel de många olika brödsorter som vi fått i våra butiker.

Den positiva grundhållning, som är ett kännetecknande drag för svensk invandrapolitik, tycks mig uttryckas i en sådan vilja att hitta belägg för att Sverige "berikas". Det är när invandrarna förhöjer eller bidrar till att raffinera den svenska kulturen som de ges legitimitet. Deras värde i sig synes vara otillräckligt, i ännu högre grad deras blotta existens.

Dock är det denna verklighet - den blotta existensen - som finns bakom det multi-kulturella, den situation där människor av varje kultur lever sitt liv, mer eller mindre olika de andras. Det är ett samhällstillstånd där de många olika människorna alldeles självklart och utan att behöva motiveras med politiska slogans, griper in i varandras liv, påverkar, inspirerar, utmanar, även förargar - men alltså inte enligt någon slags outtalad moral behöver "berika" den dominerande gruppens kultur. Jag tror att vi har anledning att tolka den **programmatiska välvilja**, som invandrarna görs till föremål för i det officiella

Sverige, som ett socialpsykologiskt nödvändigt värn mot en genuin misstänksamhet och avoghet mot främlingar. Utan denna föreskrivna välvilja skulle animositeten stiga fram i dagsljuset även i kretsar där den idag är tabu. Detta skriver jag inte med någon kritisk innebörd, utan som ett konstaterande eller - rätteligen - som en tolkning, en hypotes.

Det utländska har nu i slutet av seklet kommit oss nära, på gott och ont, nära inpå huden så att äga, men omedelbart innanför en viss gräns uppelver de flesta av oss antagligen den svenska kulturen som intakt, hörande bara till oss, okränkbar - som ej får kränkas. Föreställ er en svart man från Gambia, i solen vid dikesrenen, med en bukett tussilago i handen! Frammana en bild av polska zigenare i sina dräkter, under en gul träftmåne! Anakronismer! Andå finns de svenska nyckelsymbolerna också i främlingens svenska värld, lika väl som trottoarcaféet i Paris tillhör den svenska konstnären, den libanesiska affärsmannen eller den amerikanske turisten.

Det finns ännu ett steg att ta. När vi gjort det omtalar vi kurder i Sverige som svenskar, även dem som inte är svenska medborgare. Då är vi alla svenskar enligt **domicilprincipen**, säkerligen också röstberättigade till riksdagen om vi är mantalsskrivna i Sverige. Alla vi som bor i Sverige är då svenskar, fast på olika sätt, med sinsemellan vitt skilda språk och seder och bruk. Det officiella språket kallar vi svenska rätt och slätt, då som nu.

Stad och land

Sverige tar emot förhållandevis många flyktingar, i varje fall jämfört med våra nordiska grannländer. Samtidigt har vi sedan flera år en svår bostadsbrist. Detta är ett av skälen till att det bedrivs förhandlingar mellan Statens Invandrarverk och landets kommuner om placering av flyktingar, vilka beviljats uppehållstillstånd. Dessa förhandlingar berör även mycket små kommuner och orter. Frågan är kontroversiell emedan de flesta flyktingar synes föredra att bo i storstadsmiljö. Alla har full frihet att flytta vart som helst, men den initiala hjälpen med bostad som staten ger syftar till en någorlunda jämn utspridning över landet.

Jag tar här inte ställning i denna fråga på annat sätt än att jag diskuterar innebörden i vissa avseenden för invandrarna själva av att bosätta sig i en storstad respektive i ett litet samhälle.

Först storstadspreferensen, vilken har en flerfaldig orsak. Viktigast att inse är att invandrare (inklusive flyktingar) i allmänhet inte äger någon större önskan att integreras i den svenska omgivningen, dvs inte på annat sätt än att man tillägnar sig de kunskaper, färdigheter och kontakter som behövs för att man skall klara sig bra i Sverige. Det betyder information om myndigheter, hur man söker arbete, bostad, hur man gör då man är sjuk, när man blir gravid, behöver daghemsplats osv. Allt sådant är betydelsefullt för alla, men ganska få invandrare torde ha någon större önskan att bli "som svenskarna". Man avser tvärtom alldeles bestämt att fortsätta att vara fransman, amerikan eller serb. En helt annan sak är att man efter några års bosättning i Sverige steg för steg tillägnar sig, eller i varje fall närmar sig, svenska beteendemönster, vanor och till och med attityder till ett och annat. Det är inte ovanligt att man säger sig ha blivit mera "lågmaled".

I storstaden, speciellt i Stockholm, är det på det hela taget oproblemiskt att fortsätta att leva som grek eller tysk, även om villkoren varierar. Det finns grekiska och tyska matvaruaffärer och restauranger och många landsmän bor inom räckhåll. I storstaden är den sociala kontrollen obetydlig, främmande utseenden väcker liten uppmärksamhet - låt vara att en svensk gruppanimositet märks även här. Dock hör just blandningen och brokigheten till storstadens speciella egenskaper.

Många invandrare i Stockholm vill leva med största möjliga "mentala bekvämlighet", liksom en svensk bosatt i Paris eller Tokyo. Man fortsätter att vara svensk, samtidigt som man njuter av den främmande omgivningen och även kan finna det intressant om man kan etablera också något "lokalt umgänge". Men i förhållande till det främmande landet har man först och främst ambitionen att livet skall förmås flyta utan alltför många vardagliga hinder. Annars lever man i sin huvudsakliga svenska eller svensk-internationella delkultur.

Låt mig påpeka att denna delkultur inte skall betraktas som något substitut för något annat. Livet i den svenska kolonin är

ett fullständigt liv, lika väl som turkarnas och kurdernas liv i stadsdelen Fittja i Botkyrka kommun är ett fullständigt liv (Pripp 1989). Dessa tycks helt sakna umgängeskontakter bland svenskarna.

Det finns ännu ett skäl att vilja bo i storstaden framför den mindre orten. Mångfalden av nya intryck och sevärdheter hör till det positiva med att flytta utomlands. Det spännande och intressanta med att lära känna ett nytt land omtalades av en stor del av de intervjuade i regionplane- och trafikkontorets undersökning. Det lilla samhället har för främlingen i gemen mindre att erbjuda än storstaden, vilket är samma företrädare som motiverar svenska turister i Sverige att snarare besöka huvudstaden än att besöka Allingsås.

Småsamhällets villkor

De invandrare som frivilligt eller motvilligt bosätter sig i ett litet samhälle förs in i en verklighet av helt annat slag. Rent allmänt kan sägas att möjligheterna att där få ett svenskt umgänge är mycket större. Det beror på det lilla samhällets tätare nätverk, som bara sällan lämnar någon invånare utanför, svensk som invandrare. Arbetskamrater är ofta grannar och allehanda lokala aktiviteter och funktioner griper in i varandra.

I sin avhandling om jugoslaverna i pappersbrukssamhället Åsen i Dalsland belyser Billy Ehn dessa sammanhang: "Åsen var vid jugoslavernas ankomst ett samhälle där de flesta vuxna arbetade på samma ställe, där bostadsbebyggelsen var tätt sammanhållen, där en hel del av de dagliga ärendena utfördes på orten, där släktband förenade många av familjerna med varandra och där ens olika bekanta högst sannolikt kände varandra. En sådan miljö kanaliserar folks aktiviteter så att de upprepade gånger stöter på varandra och får ögon- och kanske samtalskontakt i en mängd olika situationer. Inte heller nykomlingar kan helt undvika att bli delaktiga i dessa sammanträffanden. (...) En del av dessa sammanträffanden ledde till djupare förbindelser mellan svenskar och jugoslaver medan andra passerade utan vidare.

"Dusan Bozic bodde granne med sin rullmaskinsförare, liksom flera andra jugoslaver bodde grannar med sina arbetskamrater.

Branimir Zganjer och Frans Zupanik spelade fotboll i samma lag som ett par andra fabriksarbetare och de handlade i ortens ICA-butik där lagledaren för fotbolls-föreningen var charkuterist.

De flesta av jugoslaverna försäkrade sina hem, bilar och liv i ett bolag, vars lokalombud, Kurt Nilsson, var förman på bruket.

Elektrikern Nisse Jansson hade som representant för den kommunala bostadsstiftelsen varit hemma hos de flesta av invandrarna och lärt känna dem vid namn och utseende. Några av dem lärde han känna ytterligare genom sitt engagemang i musikkåren, på vars fester Eugen Kovac, Mihailo och Vera Gornjak samt Ernest Resnik gått. Herrfrisören i Åsen var tillika en av ledarna för denna musikkår och undervisade dessutom jugoslaver i svenska, liksom hans hustru som också kom i kontakt med jugoslaverna på avlöningskontoret som kontorist" (Ehn 1975:99-100).

Ehn ger ytterligare exempel och påpekar att han skulle kunna fortsätta uppräknningen. Just denna beskrivning av det sammanflätade kontaktnät, som jugoslaverna drogs in i, ger ett harmoniskt och sympatiskt intryck. Men att på det lilla samhällets villkor dras in i en svensk verklighet för också med sig konflikter, missförstånd och bemötanden som förstärker känslorna av utanförskap. **Man tvingas in i såväl relationer som ger värme och glädje som i relationer av det rakt motsatta slaget.** "Jugoslaverna i gemen såg svenskarna som kallsinniga och svåra att få kontakt med", skriver Ehn. "De flesta kunde dessutom ge egna exempel på hur svenskar undvikit dem, vänt sig bort vid möten och låtit bli att besvara en hälsning" (Ehn 1975:118).

Svenskar som litet ytligt reflekterar över hur det kan kännas att vara invandrare i Sverige kan nog vara böjda att föreställa sig att det vänliga bemötande, som ändå ganska många svenskar

visar, underlättar för dem som vill finna sig tillrätta här. Denna "artighet" medför verkligen att många **turister** fått ett positivt intryck av landet. De blir vänligt bemötta i affärer och av busschaufförer, även av privatpersoner som de hejdar på gatan för att fråga om vägen. Franska turister, till exempel, lovordar detta bemötande, liksom besökare från östblocket.

De som däremot utvandrar till Sverige ser småningom i denna upprepade vänlighet en svårbemästrad **otillgänglighet**. Många svenskar är artiga, men på ungefär samma oengagerade sätt som en servitör, säger aldrig emot, håller gärna med och blir aldrig "privat", kommenterar möjligen motpartens privata berättelser, men utan att sedan säga något om sig själv.

Få svenskar är medvetna om denna kommunikativa stil, som invandrare i allmänhet tycks kunna vittna om, även om beskrivningen inte passar in på alla (Daun 1989). De flesta svenskar tror att hänsynsfullheten och oviljan att såra uppfattas - eller tycker åtminstone att den borde uppfattas - som just den goda karaktärsegenskap som de själva vill se den som. Men icke så få utlänningar kommer efter hand att snarare betrakta detta beteendemönster som tecken på falskhet - faktiskt liknande vår egen svenska stereotypa bild av japaner, vars verkliga känslor man inte ens förmår ana sig till. I det här avseendet gör vi verkligen skäl för epitetet "Nordens japaner" (Daun 1986).

Finländare, som har en mycket rakare och aggressiv kommunikativ stil (Daun, Mattlar, Alanen 1988), betecknar det svenska sättet att samtala som slingrigt och kringelkrokt och uttryckande en stor försiktighet, som om man ville gardera sig.

Ett intryck som många främlingar har är att svenskarna aldrig talar om vad de tycker och tänker i viktiga frågor. Svenskarna säger snarare vad de avser att göra, t ex ta semester, eller kommenterar yttre förhållanden, t ex priser. Därmed berättar de föga om sig själva, vilket tolkas som slutenhet, att inte släppa andra in på livet, eller om "andlig tomhet" - ett vanligt omdöme om svenskar bland invandrare (Bergman & Swedin 1982).

Svenskar uppfattas också som ointresserade av invandrarnas bakgrund, även om frånvaron av frågor i själva verket kan bero på osäkerhet om vad som är passande att fråga om och rädsla att "trampa i klaveret" på grund av okunskap.

Känsla av närhet och kontakt svenskar sinsemellan uppnås genom att man kommunicerar likhet, gemensam tillhörighet till en grupp, stor eller liten, även till svenskarna, utan att man alls är medveten om detta förhållande. Likheten kommuniceras med hjälp av subtila signaler, vilka knappast kan härmas av utomstående om de alls uppfattas, t ex sättet att utväxla kommentarer till väderprognosen eller något på kvällstidningens löpsedel. Det är inte många icke-svenskar som kan säga "Det ser ut som om det skulle kunna klarna upp till i morgon", så att det verkar komma naturligt.

Det sägs att svenskar saknar förmåga till "small talk" (Phillips-Martinsson 1981), en delvis adekvat iakttagelse, men det existerar dock en svensk samtalsgenre som likaledes innebär oengagerat utbyte av ytliga kommentarer om ditt och datt. Dess huvudfunktion är i den svenska kontakten att ge en ömsesidig känsla av likhet. Den person som däremot avslöjar högst privata erfarenheter och funderingar bör först förvissa sig om att motparten åtminstone varit med om liknande händelser respektive omfattar samma åsikt. Kontrasterande erfarenheter och värderingar upplevs som separerande, i värsta fall som direkt avståndstagande.

Vad man skall kunna som svensk är alltså att på en gång ta hänsyn till motpartens önskan om personlig integritet och att etablera en känsla av närhet genom att, med små medel, kommunicera likhet eller gruppgemenskap. Åtskilliga invandrare kan av svenskar uppfattas som alltför närgångna och privata, samtidigt som de med starka medel kommunicerar olikhet, andra värderingar, perspektiv, reaktionsmönster - annorlunda kultur. Emedan känsla av likhet och ömsesidig grupptillhörighet är så viktig bland svenskar försvåras i hög grad invandrarnas försök att komma närmare svenskarna. I ett litet samhälle bidrar **den lokala kulturen** till att bland den svenska befolkningen förstärka grupp känslan och utgör alltså ännu en försvårande faktor för invandrarens kontaktförsök. Detta hinder är naturligt nog mindre eller obefintligt i storstadsmiljön.

Tvärt emot vad invandrare i allmänhet tror existerar det alltså en samhörighetskänsla bland svenskarna, trots att uttrycken för denna är svårtydda eller "osynliga" för många icke-svens-

kar. I regionplane- och trafikkontorets intervjuundersökning omtalades tex en "egocentrisk och kall mentalitet", "isoleringen i själva samhället" och "människornas mentalitet" som det sämsta med att komma till Sverige. Andra kommentarer var "livet står still här", "förföljelse av individen" och "brist på spontanitet, vet ej var man har folk".

För invandrare som bosatt sig i små samhällen är möjligheterna för att fly undan eller värja sig mot den svenska mentaliteten mycket mindre än för de storstadsboende. Eftersom svenskarnas mentalitet är föga känd, annat än i grova drag, inte ens känd bland svenskarna själva, lämnas invandrarna åt sina egna tolkningar och funderingar. I ett brev till mig berättar en man hur han under 18 år i Sverige, där han nu sedan länge bor i ett litet samhälle, "burit inom mig en klump av skuldkänslor, därför att misstanken att det måste vara något fel på mig aldrig släppts. Trots att misstagen jag gjort blivit färre under årens gång hamnar jag i situationer och känсотillstånd, som har pinat mig mycket: tron att det är något jag har sagt fel, gjort fel eller förväntat mig fel. (--) Krockar, förvirringar och vemod har ständigt anfallit mig och anfaller mig än idag. Under mina 18 år i Sverige samlade jag inom mig mina uppfattningar om svenska folkets vägar och vanor, men jämnt plågades jag av oklarhet och misstro".

Den kulturella verklighetens yttre villkor - en sammanfattning

Storstaden erbjuder invandrarna större möjligheter att leva utifrån sina egna kulturella parametrar, en frihet som även andra minoritetsgrupper, tex sexuella minoriteter, i högre grad åtnjuter i storstaden. "Det mångkulturella" lever mera ostört i storstadens anonymitet.

I det lilla samhället slussas invånarna in i en mångfald korsande möten och aktiviteter, både svenskar och invandrare, ofta oavsett vad de själva tycker om saken. Detta öppnar **större chanser** i det lilla samhället för invandrare att bli närmare bekant med svenskar, men samtidigt medger det **mindre frihet att "värja sig"** mot den svenska omgivningen. Känslorna av utanförskap kan bli mycket starkare, både på grund av de täta mötena med svenskar och därför att bekantskapsrelationerna

i så många fall aldrig utvecklas till vänskap och närhet. Den svenska kulturen kommer en nära bara i fysisk bemärkelse, blir åskådlig och detaljerad, men man förstår den inte.

I storstaden möter många invandrare svenskar i mera begränsade och kortvariga sammanhang, på arbetsförmedlingen, hos doktorn, vid närbutikens kassa - om det nu inte är invandrare som arbetar där. **Den svenska kulturen** uttrycks helt visst på många andra sätt också i storstaden, men **mötena med svenskarna** blir inte en lika levande vardaglig problematik som är fallet i det lilla samhället.

Referenser

Bergman, Erland och Bo Swedin, 1982. Vittnesmål. Invandrarers syn på diskriminering i Sverige. En rapport från Diskrimineringsutredningen. Publica.

Daun, Åke, 1985. Bra och dåligt i Sverige. (Invandrare i Stockholms län. Stockholms läns landsting. Regionplane- och trafikkontoret. Rapport 1985:6.)

Daun, Åke, 1986. The Japanese of the North - The Swedes of Asia? (*Ethnologia Scandinavia*, s 5-15.)

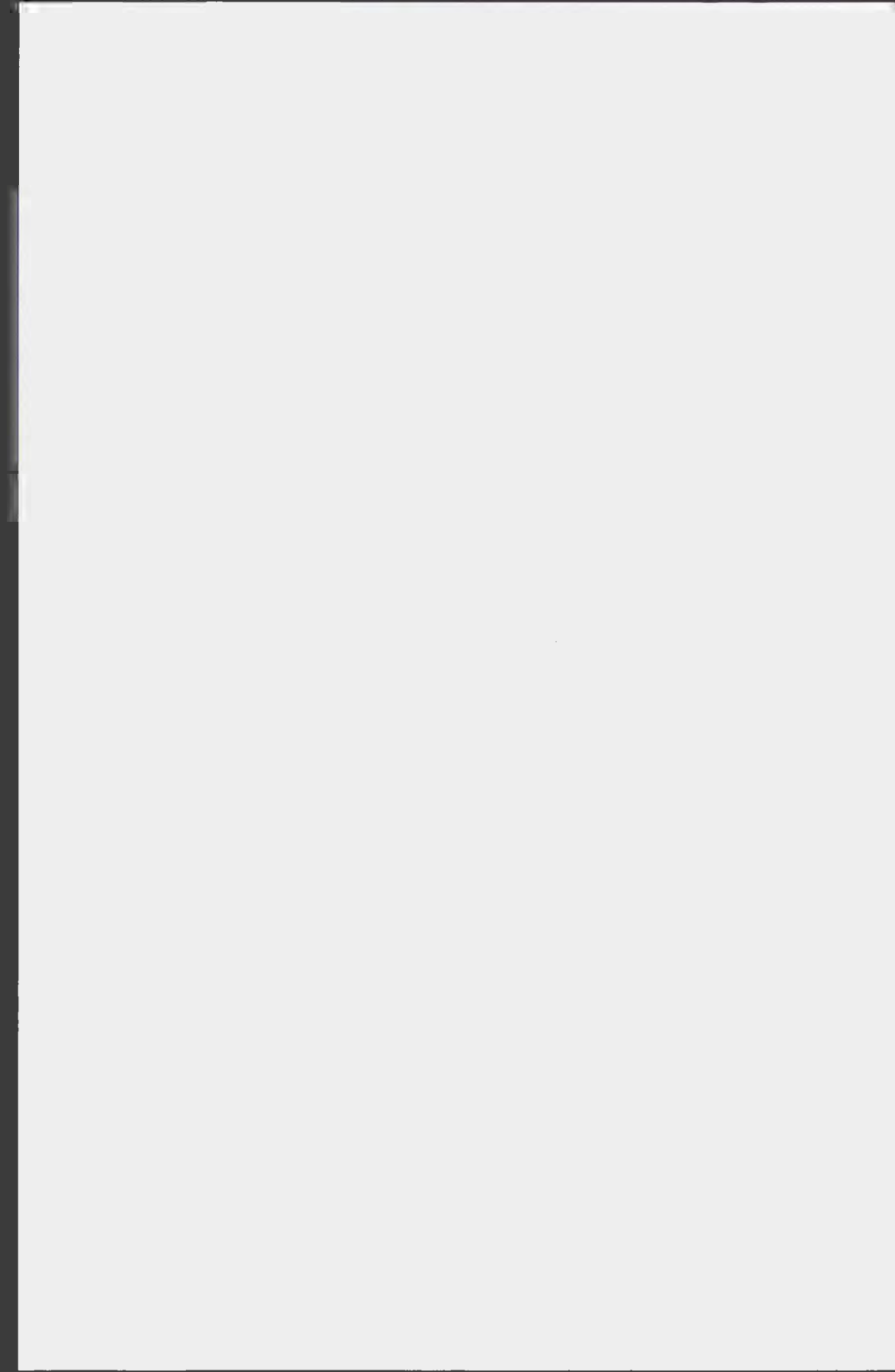
Daun, Åke, 1989. Svensk mentalitet. Ett jämförande perspektiv. Rabén & Sjögren Bokförlag.

Daun, Åke, Carl-Erik Mattlar & Erkki Alanen, 1988. Finsk och svensk personlighet. (Åke Daun & Billy Ehn /red./: Blandsverige. Carlssons Bokförlag, s 266-294.)

Ehn, Billy, 1975. Sötebrödet. En etnologisk skildring av jugoslaver i ett dalsländskt pappersbrukssamhälle. Tidens Förlag.

Phillips-Martinsson, Jean, 1981. Swedes - as others see them. Affärsförlaget.

Pripp, Oscar, 1989. Kulturbundna attityder och anpassningar till bostadsmiljön. En boendeundersökning bland turkar och kurder i Fittja. (Uppsats för påbyggnadskurs. Etnologi. Vårterminen 1989. Institutet för folklivsforskning. Stockholms universitet.)

Invandrarnas levnadsvillkor - Vad borde vi veta

Erland Bergman

Delegationen för invandrarforskning (DEIFO) är ett s k departementsorgan med särskilda forskningsuppgifter. (Inom regeringskansliet finns ett flertal sådana, bland andra delegationen för jämställdhetsforskning och delegationen för social forskning.)

DEIFO:s roll är att vara sektorsorgan för forskning på området invandrare och etniska minoriteter, internationell migration och etniska relationer. Det innebär att DEIFO bereder beslut som fattas av regeringen i fråga om anslag till forskningsprojekt inom området.

DEIFO är dock ett "fattigt" sektorsorgan eller - annorlunda uttryckt - det står inte särskilt mycket medel till regeringens förfogande för detta viktiga forskningsområde. För projekt under innevarande budgetår har det delats ut cirka 1,5 miljoner kronor. De ansökningar som man hade att välja bland hade en sammanlagd omslutning på 15 miljoner kronor.

Delegationen försöker i görligaste mån att samarbeta med andra forskningsråd och sektorsorgan för att det den vägen skall ställas medel till förfogande för forskningen på området. Detta är dock inte tillräckligt utan en förändring måste till av villkoren för DEIFO:s egen verksamhet.

I anslagsframställning till regeringen inom ramen för förberedelserna av nästa års forskningspolitiska proposition framför DEIFO argument för en uppräknig av medelsramen till 5 miljoner kronor för nästa budgetår. Den föreslår också att en ordentlig förstärkning sker av stödet till kompetensuppbyggnaden vid universitet och högskolor.

När det gäller ämnesområden som man har otillräcklig kunskap om kan listan göras nästan hur lång som helst. DEIFO:s forskningsprogram "Invandrare och etniska minoriteter - många angelägna forskningsområden" som kom för några år sedan

innehåller ett stort antal uppslag.

I det här sammanhanget är det dock några specifika områden som känns angeläget att peka på.

Ett sådant är en utvärdering av den förda invandringspolitiken, däribland invandringsbestämmelsernas tillämpning.

Ett annat område gäller den s k andra generationen invandrare. Det finns möjligheter att göra analyser av den tillgängliga statistiken när det gäller denna andra generation ur en mängd olika synpunkter.

En viktig fråga när det gäller de etniska relationerna är i vilken utsträckning som det kommer att finnas några etniska minoriteter i Sverige över tid. Vad vet man om etniska gruppers överlevnad. Här är storstaden som arena särskilt viktig. Ett närliggande område är den etniska segregationen i bostadsområdena. I vilken grad är den en funktion av den socioekonomiska segregationen och vad är faktiskt att beteckna som en etnisk faktor i sammanhanget, är en central fråga i sammanhanget.

Över huvud taget finns ett stort behov av utvärderingar inom detta politikområde. Både inom ramen för sådana utvärderingar och inom forskningsprojekt i allmänhet är det viktigt att ett tvärvetenskapligt samarbete kan komma till stånd mellan företrädare för olika slag av kompetens.

En närliggande aspekt är att egentligen alla undersökningar, utvärderingar etc som görs rörande invånare i storstadsregionerna (och annorstädes) bör särskilt redovisa data rörande invandrare, antingen definierade som utrikes födda eller som utländska medborgare.

Etnisk mobilisering som förändringsfaktor

Markku Peura

Den 26 april 1988 skakades Eskilstuna av lokaltidningarnas löpsedelnyhet: "Besvikna invandrare bildar nytt parti inför kommunvalet". De etablerade partiernas representanter var bekymrade i sina uttalanden. De menade att eventuella brister i invandrapolitiken måste rättas till i "demokratisk ordning" och att en röst på det nya partiet skulle vara bortkastad. Kommentarererna var på sina håll hätska och det var tydligt att makthavarna kände sig hotade. Bakom denna invandrarlista i kommunvalet låg sverigefinnarnas 15 år långa kamp för "hemspråksklasser" i grundskolan.

Den etniska mobilisering som pågår i Västeuropa sedan ett par årtionden, och som har beskrivits som en "etnisk nyväckelse" (Allardt & Starck 1981) handlar ofta om bevarandet av språk och kultur. Framför allt är det så i de länder där man inte med öppet våld försöker förrinta etniska minoriteter utan assimileringen åstadkoms med hjälp av till synes demokratiska medel, t ex att minoriteterna tolereras och deras språk och kultur får finnas till i något reservat; i hemmet som "hemspråk". Idag kan man med all önskvärd tydlighet se hur etnicitet och etnisk mobilisering är en universiell företeelse. Om det var en överraskning såsom Allardt har beskrivit det, att gamla regionala minoriteter som man trott vara för länge sedan assimilerade, vaknade till liv på 1960-talet, då har det också varit en överraskning att olika etniska grupper inom Sovjetunionen har mobiliserats såsom esterna till kamp för sitt språk och sin kultur.

I detta inlägg behandlar jag den svenska situationen från ett minoritetsperspektiv. Det finns någon märklig klyfta mellan det som sägs av representanter för statsmakten i form av riksdags- och regeringsbeslut, högtidliga deklarationer och festtal och det som sker i det vardagliga livet där människornas villkor på olika institutioner, arbetsplatser, i bostadsområden, och i relationer formas till något helt annat än vad som borde gälla enligt de högsta auktoriteterna i samhället. Värderingarna av andra språk och kulturer är i den praktiska verkligheten

helt annorlunda än det som samhällets högsta beslutsfattare ger uttryck för. Klyftan handlar om det mångkulturella Sverige som 1975 av riksdagen upphöjdes till ett nytt "idealtillstånd" för Sverige att gälla i stället för det gamla, det "homogena" Sverige. Det tycks på många håll finnas en nostalgisk längtan tillbaka till den som officiellt alltid betecknats som det "homogena" Sverige, vilket dock aldrig existerat. Det är alltför lätt att förklara mycket av det som idag upplevs som ont och hotfullt som ett resultat av invandring och Sveriges omvandling till ett mångkulturellt samhälle (kriminalitet, bostadsbrist, sänkt levnadsstandard osv).

Den tvångsassimilering som riktats mot tornedalsfinnar och samer sedan 1800-talet är svårförståelig om landet var så homogent. Nationalismen och ideerna om nationalstaten gjorde att etniska minoriteter inte mera passade in i det nya tänkandet. I det här ingick också att avskaffa de skillnader, språkliga och kulturella som fanns inom den "svenska" befolkningen, skillnaderna mellan stad och landsbygd, mellan olika sociala grupper, mellan olika delar av landet och mellan dialekter osv. Man kan se att det finns en konsekvent linje från förbudet av finska språket i slutet av 1800-talet i skolorna i Tornedalen till ogillande av de estniska flyktingarnas krav på egna skolor 1945¹⁾ och vidare till cirkulärbrev från Skolöverstyrelsen i mitten av 1960-talet som gällde att rektorer "skulle inte klumpa ihop finstalande elever" eftersom dom då skulle prata finska med varandra. Det var väl också därför, som det fram till de senaste åren inte varit tillåtet att använda dialekt i radio och TV.

-
- 1) Dagens Nyheter svarade på detta krav på ledarsidan på följande sätt: "De balter som vill stanna här får finna sig i att undervisningen av deras barn ordnas så att assimileringen underlättas, och om den baltiska intelligentsian är missnöjd med det får den väl söka sig ett nytt land". (De första båtflyktingarna, ej daterat)

Invandrarutredningen och den på dess förslag grundade nya politiken 1975 tog avstånd från assimileringstankarna. Det samförstånd som då en enig riksdag ställde sig bakom denna politik, har visat sig vara en chimär. När politiken med "jämlighet, valfrihet och samverkan" som mål skall förverkligas finns inte mycket kvar av samförståndet. De politiska partierna har mycket olika uppfattningar om t ex hemspråksundervisningen allt ifrån att man inte vill ha det alls i grundskolan till att man vill göra det till ett obligatoriskt skolämne. Ännu svårare blir det om etniska minoriteter själva kommer med förslag om hur de ville att olika för dem viktiga frågor skall lösas. Om samerna i Jokkmokk vill ha ett samiskt daghem för sina barn, nekar de kommunala beslutsfattarna dem detta med hänvisning att det skulle vara "otillåten segregation" av samiska barn. Samtidigt sitter en statlig utredning i Stockholm och arbetar fram riktlinjer för en kulturautonomi och ett sameparlament (SOU 1989:41).

Under de 15 år som den nya politiken har varit gällande, har det inte skett några egentliga förändringar som skulle möjliggöra uppnåendet av målsättningarna för den nya politiken. Det finns få om ens några strukturella förändringar och konkreta lagstadgade kollektiva minoritetsrättigheter som faktiskt skulle leda till ett mångkulturellt Sverige. Verksamheten på de flesta sektorerna i samhället arbetar fortfarande idag assimilerrande, som om den nya politiken inte skulle gälla. Man kan ställa frågan om hur allvarligt menad den var. Under den tid då Invandrarutredningen arbetade skedde mycket av den etniska mobiliseringen i Västeuropa som rubbade både samhällsvetenskapliga och politiska uppfattningar om nationalstaternas förmåga att assimilera etniska minoriteter och om det moderna samhällets inverkan på människans identitet. Antagandena var att den urbaniserade arbetaren, tjänstemannen/-kvinnan, företagaren osv skulle vara klassmedveten, identifiera sig med sin samhällsklass och denna eller andra med den moderna livsstilen sammanhängande identiteter skulle ersätta den etniska identiteten. Kanske mycket av den nya politiken var ett för välfärdsstaten typiskt sätt att försöka förebygga konflikter, i detta fall förebygga etnisk mobilisering. Tanken att den nya politiken var ett slags taktisk manöver förstärks genom att 1980-talets utredningar och propositioner i viss mån har börjat vrida utvecklingen tillbaka och satt gränser för utvecklandet av nya etniska minoriteter bland invandrargrupperna. Bara ge-

nom ett ytterst formalistiskt synsätt lyckades invandrarministern argumentera (Prop 1985/86:98) emot användandet av begreppet minoritet om invandrargrupper i Sverige. Enligt ministern gäller att det skydd som olika internationella konventioner ger åt etniska minoriteter enbart gäller grupper som sedan gammalt är bosatta i ett land. Ändå finns det flera "de facto" etniska minoriteter i Sverige, som själva kategoriserar sig som sådana och som också aktivt organiserar sin verksamhet som sådana (sverigefinnar, ester, assyrier, syrianer osv). I mångkulturella samhällen bör rätten att själv få bestämma över sin egen identitet och etniska tillhörighet anses vara en av de mänskliga rättigheterna.

Skolfrågan som väckarklocka

Exemplet från Eskilstuna gäller sverigefinnarnas mobilisering och är ett exempel som kan återfinnas runt om i världen eftersom skolan för etniska minoriteters fortlevnad är ett livsvillkor. Om man tittar på minoritetsspråkens ställning i skolan kan det variera från totalt förbud till aktivt skydd för att trygga språkets existens. Under den tidigare assimileringsspe-rioden var finska språket och naturligtvis andra minoritetsspråk också förbjudna i skolan. Mellan dessa motsatta poler finns olika grader av tolerans av minoritetsspråk och stöd för dem. Vi kan följa utvecklingen inom den svenska skolan med hjälp av detta kontinuum och med sverigefinska elevers undervisning som exempel.

Frågan om finstalande barns skolgång har lett till konflikter mellan skolmyndigheter och föräldrar lokalt, och nationellt mellan den sverigefinska minoriteten och staten. Konflikten har uppstått genom att sverigefinnarna och deras organisationer har ställt krav på att de sverigefinska barnen som alternativ till svenska klasser skall kunna välja modersmålsklasser där undervisningen bedrivs både på finska och svenska och i finska och i svenska som andra språk. Om denna tvåspråkiga undervisningsmodell råder stor enighet bland sverigefinnarna om man ser hur deras olika organisationer har uttalat sig eller framställt för krav. Att detta sätt att organisera minoritetselevernars skolgång möter kraftigt motstånd inte bara inom skolan utan även bland beslutsfattare på olika nivåer i samhället visar

återigen på klyftan mellan de programmatiska deklARATIONERNA och verkligheten. Skolan har uttryckligen enligt länsplan för grundskolan som mål: aktiv tvåspråkighet för invandrar- och minoritetsbarn. När skolans undervisning är enspråkig såsom den är i de svenska klasserna med en eller två veckotimmars undervisning i "hemspråket" leder det inte till aktiv tvåspråkighet. Denna modell som gäller majoriteten av invandrar- och minoritetseleverna medför att det under skolgången sker ett språkbyte från modersmålet till svenska. För att uppnå tvåspråkighet genom utbildning, måste undervisningen vara tvåspråkig på ett eller annat sätt, såsom sverigefinnarnas krav är utformat. Skolan åstadkommer språklig och kulturell assimilering på samma sätt som förut, metoden är dock mjukare och "hemspråksundervisningen" ger en illusion om det motsatta. Hemspråksreformen från 1976 kan också ses som ett sätt att stoppa och kontrollera den utveckling som hade börjat på olika håll lokalt med förberedelseklasser, språkkliniker eller hemspråksklasser. Samma konsekvens fick beslutet i riksdagen 1985 om att tillåta "hemspråksklasser" som organisationsmodell på låg- och mellanstadiet, men med en ramtimplan som lokalt ledde till en minskning av undervisningen på finska (Munio 1987, 1989).

Skolan tog till att börja med ingen annan hänsyn till finstalande elever än det som citatet från SÖ:s cirkulär visar. De första specialåtgärder, som sattes in i mitten av 1960-talet efter kritik mot assimileringsspolitiken och kritik mot avsaknaden av klara målsättningar för Sveriges invandrar- och minoritetspolitik, var statsbidrag till skolorna för att kunna ge stödundervisning i svenska. Finska invandrare var länge en isolerad grupp, i tidiga forskningsrapporter beskrevs de som stigmatiserade och marginaliserade (Koiranen 1966) eller som en tyst delkultur (Jaakkola 1973). Finska invandrare ställde till skillnad från de estniska flyktingarna inga krav. Ändå fanns en utbredd oro för de egna barnens skolgång som följande intervju visar. Berättelsen handlar om 1950-talet:

"Barnen var i skolåldern och var tvungna att gå till den svenska skolan utan att kunna någon svenska alls. Kyllikki kommer ihåg: Vi hade bott här tre veckor när vi tog kontakt med rektorn i St Olovsskolan. Jag kommer ihåg händelsen som det skulle varit igår. Barnen var rädda, vi grät allihopa. Rektorn tröstade

oss och sade att allt kommer att gå bra, det får inte hända något för barnen. Han studerade barnens betyg och konstaterade att de var bra. Sade att barnen var duktiga men tyvärr kunde de inte svenska. Våren kom och skolan tog slut: Taisto klarade sig till nästa årskurs, men Eila måste gå om samma årskurs på grund av språket". (Finländare i Köping 1981).

Att den etniska medvetenheten bland sverigefinnar vuxit så sakta kan delvis förklaras av att de i Finland levde som majoritet utan att behöva fundera över sitt språk och kultur. Det var givet att finskan gällde över allt. Först efter invandringen till Sverige har språk och kultur, och att vara en finne blivit problematiskt. Situationen är idag annorlunda och det beror på flera saker: majoriteten av den sverigefinska befolkningen har bott länge i Sverige, över 20 år. Majoriteten av dem har också blivit svenska medborgare och bestämt sig för att stanna kvar här. Erfarenheterna av livet i Sverige har klargjort strategin för vilka förutsättningarna är för att minoriteten skall kunna behålla sitt språk och sin kultur och förmedla dem till barnen. Kampen för att få finska språket till ett undervisningsspråk i skolan har fungerat som en väckarklocka och katalysator. Den intensiva perioden med att bilda nya finska föreningar och organisationer sammanhänger med aktiviteterna kring att påverka skolan. Ett tiotal skolstrejker har genomförts (Jaakkola 1989). Det kan beskrivas som ett ställningskrig, staten har givit efter bit för bit, men samtidigt på ett sätt som hela tiden försöker sätta stopp och vända utvecklingen tillbaka. Man använder olika former av försöksverksamhet och utvecklingsarbete för att vinna tid och trötta ut motståndaren. Professor Henning Johansson som utvärderat det senaste av dessa försöken: pedagogiskt utvecklingsarbete för finskspråkiga elever i grundskolan (PUFF) har kunnat konstatera att bland skolchefer och skolstyrelseordföranden fanns på flera håll "beredskap för att bevaka att finska språket inte skall ha någon särställning" (Johansson 1989).

Sammanfattning

Det finns en mängd litteratur om etniska gruppers överlevnad och om den etniska identitetens grundläggande betydelse också för de "moderna" människorna. Man kan konstatera detta

också i det dagliga nyhetsstoffet i tidningar, radio och TV. I Sverige går utvecklingen trevande framåt. Samerna verkar nu efter decennier av kamp ha lyckats få till stånd någon form av kulturell autonomi och ett omnämnande i grundlagen. Gränserna är dock nog markerade och någon rätt att besluta får de egentligen inte, dock goda möjligheter att förhandla med staten.

Vad beror tveksamheten på? Varför är mångfalden hotande? Varför upplevs de riktigt mångkulturella och mångspråkiga miljöerna i Sverige av svenskarna som hotfulla och som man flyr ifrån t ex Rinkeby? Att hotbilder byggs upp och sprids kan förstås med hjälp av en etnocentrisk förklaringsmodell, exempelvis att invandrarnas och minoriteternas annorlunda kultur hotar den svenska kulturen. Kanske blir svenskarna minoriteter i sitt eget land och den svenska rationella, förnuftiga och demokratiska kulturen försvinner. Eller invandrarungdomens problem i form av kriminalitet eller att de är allmänt busiga beror på deras kultur och inte som motsvarande problem för svenska ungdomar på familjeförhållandena som skilsmässor, föräldrarnas sociala problem osv. Denna etnocentrism har till en del präglat också forskningen som varit fokuserad på olika "problem" som invandrarna har. Tillvägagångssättet i att undersöka dessa "problem" har varit att studera invandrarna och försöka hitta orsaken till problemen hos dem själva. Sällan har studier gjorts om hur olika samhällsinstitutioner skapar "problem" för invandrarna. Rasism och diskriminering har man studerat på individnivå, men inte vilken typ av institutionell rasism och diskriminering som förekommer. Till exempel kan man misstänka att en stor del av den nya invandrarfientligheten som under de senaste åren uppstått kan ha sin förklaring i det nya systemet för flyktingmottagande. Flyktingar skickas till orter där det inte finns bostäder och lediga arbeten och där de blir tvungna att leva på bidrag, vilket förstärker fördomarna i omgivningen.

Historikern och diplomaten Wahlbäck har gjort en träffande iakttagelse: "En tänkbar förklaring är att den svenska invandrarpolitiken från begynnelsen har byggt på några utsagda förutsättningar, allmänt omfattade men betraktade som så självklara att de inte medvetet formulerats. Kanske kan de sammanfattas så här: Sverige är och bör förbli en enspråkig

stat, som visserligen bör ge de enskilda invandrarna möjlighet att bevara sitt språk och sin kultur, men som kan räkna med att dessa invandrare av egen drift kommer att låta sig integreras i den svenska språk- och kulturmiljön, om inte i första generationen så i andra eller tredje. Det är bäst för dem, och bäst för oss" (Wahlbäck 1989).

Det mångkulturella Sverige har tänkts existera under en övergångsperiod, inte som något framtida idealtillstånd. Det märks också i diskussionen om invandrarnas och minoriteternas integration. Det uppfattas som en ensidig process: invandrarna skall integrera sig i det svenska samhället. Förändringen gäller bara dem. En mångkulturell integration måste vara en ömsesidig process, där alla invånare förändras. I ett etniskt heterogent Sverige skapas nya för alla invånare gemensamma drag.

Referenser

Allardt, E & Starck, C (1981). Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv. AWE/GEBERS, Lund.

De första båtflyktingarna - en antologi om balterna i Sverige. SIV-pocket, ej daterat.

Finländare i Köping 1950-1980. (1981).

Jaakkola, M (1973). Hiljaisat ruotsinsuomalaiset. Kanava.

Jaakkola, M (1989). Skolstrejken i Rinkeby. Centrum för invandrarforskning, Stockholm.

Johansson, H (1989). Har kaosforskning och undervisning av finsktalande elever i svensk grundskola något med varandra att göra? Högskolan i Luleå, Lärarutbildningarna, arbetsrapport 4.

Koiranen, V (1966). Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa. WSOY, Helsinki.

Municio, I (1987). Från lag till bruk. Hemspråksreformens genomförande, Centrum för invandrarforskning, Stockholm.

Municio, I (1989). Lagtexter och lokalpolitik i minoritetsutbildning. Centrum för invandrarforskning, Stockholm.

Regeringens proposition 1985/86:98. Invandrarpolitiken.

Statens offentliga utredningar 1989:41. Samerätt och same-ting, Stockholm.

Wahlbäck, K (1989). Sveriges invandrarpolitik och Finland, i Finland-Sverige bilden och verkligheten. Delegationen för invandrarforskning, rapport nr 12, Stockholm.

Program för invandrarhearing den 21 september 1989

08.30-09.00	Kaffe och samling	
09.00-09.15	Inledning	Sören Häggroth
09.15-09.40	Landstingets invandrarprojekt. Några huvudresultat och reflexioner	Roger Bernow
09.40-10.25	Socioekonomisk karriär bland invandrare	Jan Ekberg
10.25-11.10	Invandrarna och arbetsmarknaden	Anders Harkman
11.10-11.30	Diskussion om invandrare och arbetsmarknad	
11.30-12.30	Lunch	
12.30-13.00	Invandrare och hälsa	Åke Boalt
13.00-13.45	Det nya flyktingmottagandet	Christina Rogestam
13.45-14.15	Kaffe	
14.15-15.00	Invandrarnas bosättningsmöjligheter	Danuta Biterman
15.00-15.45	Invandrarnas integration som politiskt mål och kulturell verklighet	Sven Reinans Åke Daun
15.45-16.15	Vad vet vi och vad borde vi veta om invandrarnas levnadsvillkor	Erland Bergman
16.15-16.40	Etnisk mobilisering som förändringsfaktorer	Markku Peura
16.40-17.00	Diskussion om förändringens drivkrafter	

Deltagarförteckning för invandrarhearing den 21 september 1989

Erland Bergman
Roger Bernow
Danuta Biterman
Åke Boalt

Åke Daun
Jusef Dilumen

Jan Ekberg

Kristina Gynnå

Anders Harkman
Britta Havåsen
Sören Häggroth

Susanne Ingo

Mats Johansson
Jan-Ove Järeståhl

Melinko Mejatovic

Markku Peura

Christina Rogestam

Eva Sjöstedt

Mustafa Tümtück

Gunilla Örtmark

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
2. Beskattning av fåmansföretag. Fi.
3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
8. UD:s presstjänst. UD.
9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
10. Två nya treåriga linjer. U.
11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
12. Den regionala problembilden. A.
13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
16. Konsumtutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
20. Tullregisterlag m.m. Fi.
21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
23. Parkeringsköp. Bo.
24. Statligt finansiellt stöd? I.
25. Rapporter till finansieringsutredningen. I.
26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
31. Statens mät- och provstyrelse. I.
32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
33. Reformerad inkomstbeskattning
 - Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
 - Inkomst av kapital. Del 2.
 - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
 - Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
34. Reformerad företagsbeskattning
 - Motiv och lagförslag. Del 1.
 - Expertrapporter. Del 2. Fi.
35. Reformerad mervärdesskatt m.m.
 - Motiv. Del 1.
 - Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. Fi.
37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
41. Samerätt och sameting. Ju.
42. Det civila försvaret. Del 1.
 - Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. Fö.
43. Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. K.
44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
48. Energiforskning för framtiden. ME.
49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
50. Stiftelser för samverkan. U.
51. Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. Ju.
52. Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. ME.
53. Arbetstid och välfärd.
 - Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
 - Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. A.
54. Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. S.
55. Fungerande regioner i samspel. A.
56. Fiskprisregleringen och fiskeridistributionen. Jo.
57. DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
 - de tre första åren. A.
58. Undantagandepensionärernas ekonomi. S.
59. Nominering av redovisningskonsulter. C.
60. Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. S.
61. Hälsohem. S.
62. Alternativa terapier i Sverige. S.
63. Värdering av alternativmedicinska teknologier. S.
64. Kommunalbot. C.
65. Staten i geografin. A.

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

66. Begreppet krigsmateriel. UD.
67. Levnadsvillkor i storstadsregioner. SB.
68. Storstads partier och valdeltagande 1948-1988. SB.
69. Storstadsregioner i förändring. SB.
70. Storstädernas arbetsmarknad. SB.
71. Ny bostadsfinansiering. Bo.
72. Värdepappersmarknaden i framtiden. Fi.
73. TV - politiken. U.
74. Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. U.
75. Etisk granskning av medicinsk forskning. De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. U.
76. Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. S.
77. Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. S.
78. Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. S.
79. Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. K.
80. Förenklad handläggning hos HSN m.m. S.
81. Ny generalklausul mot skatteflykt. Fi.
82. Nedsättning av energiskatter. ME.
83. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. ME.
84. Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. ME.
85. Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. Fö.
86. Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. Fö.
87. Skörde-skadeskydd för trädgårdsnäringen. JO.
88. Skadeförsäkringslag. Ju.
89. Översyn av lagen om pliktexemplar. U.
90. Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. U.
91. Statligt förhandlingsarbete. Fi.
92. Prospekteringspolitik. I.
93. Prospekteringspolitik. Rapportdel. I.
94. Särskild redovisningsmetod för enskild näringsverksamhet. Fi.
95. Riksgäldskontoret - en finansförvaltning i staten. Fi.
96. Förenklad handläggning av ansökningar om bostadslån m.m. Bo.
97. Vad händer med folkhögskolan? U.
98. Transplantation - etiska, medicinska och rättsliga aspekter. S.
99. Organdonation och transplantation - psykologiska aspekter. S.
100. Adoptionsfrågor. Ju.
101. Förtidspension och rörlig pensionsålder. S.
102. Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet. UD.
103. Hypoteksinstitutet i framtiden. Fi.
104. Terroristlagstiftningen. A.
105. Prövning av industrilokalisering enligt naturresurslagen. Bo.
106. 6000 platser och 10 000 platser för försök i gymnasieskolan. Hur, var och varför? U.
107. Svensk utrikeshandel i krislägen. UD.
108. Förtroendevald på 90 - talet: Utmaningar och möjligheter. C.
109. Valdeltagandet i storstäderna 1988. SB.
110. Storstadskriminalitet. SB.
111. Invandrare i storstad. SB.
112. Storstädernas infrastruktur - idéer om finansiering och styrning. SB.

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Levnadsvillkor i storstadsregioner. [67]
Storstadsens partier och valdeltagande 1948-1988. [68]
Storstadsregioner i förändring. [69]
Storstädernas arbetsmarknad. [70]
Valdeltagandet i storstäderna 1988. [109]
Storstadskriminalitet. [110]
Invandrare i storstad. [111]
Storstädernas infrastruktur - idéer om finansiering och styrning. [112]

Justitiedepartementet

Samerätt och sameting. [41]
Översyn av vapenlagstiftningen. [44]
Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. [51]
Skadeförsäkringslag. [88]
Adoptionsfrågor. [100]

Utrikesdepartementet

UD:s presstjänst. [8]
Begreppet krigsmateriel. [66]
Utländssamverkan på krigsmaterielområdet. [102]
Svensk utrikeshandel i krislägen. [107]

Försvarsdepartementet

Risker och skydd för befolkningen. [17]
Det civila försvaret. Del 1. [42]
Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]
Civil personal i försvaret. Uppgifter och kompetens i freds- och krigsorganisationen. [85]
Samhällets åtgärder mot allvarliga olyckor. [86]

Socialdepartementet

Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. [47]
Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. [54]
Undantagandepensionärernas ekonomi. [58]
Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. [60]
Hälsöhem. [61]
Alternativa terapier i Sverige. [62]

Värdering av alternativmedicinska teknologier. [63]
Att förebygga ALLERGI / överkänslighet. [76]
Expertbilaga. Beskrivningar av ALLERGI / överkänslighet. [77]
Statistikbilaga. Omfattning av ALLERGI / överkänslighet. [78]
Förenklad handläggning hos HSAN m.m. [80]
Transplantation - etiska, medicinska och rättsliga aspekter. [98]
Organdonation och transplantation - psykologiska aspekter. [99]
Förtidspension och rörlig pensionsålder. [101]

Kommunikationsdepartementet

Fasta Öresundsförbindelser. [4]
Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]
Storstadstrafik 4 - Ytterligare bakgrundsmaterial. [79]

Finansdepartementet

Beskattning av fåmansföretag. [2]
Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
Tullregisterlag m.m. [20]
Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]
Reformerad inkomstbeskattning
- Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
- Inkomst av kapital. Del 2. [33]
- Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
- Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]
Reformerad företagsbeskattning
- Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
- Expertrapporter. Del 2. [34]
Reformerad mervärdesskatt m.m.
- Motiv. Del 1. [35]
- Lagtext och bilagor. Del 2. [35]
Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. [36]
Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]
Värdepappersmarknaden i framtiden. [72]
Ny generalklausul mot skatteflykt. [81]
Statligt förhandlingsarbete. [91]

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Särskild redovisningsmetod för enskild näringsverksamhet. [94]
Riksgäldskontoret - en finansförvaltning i staten. [95]
Hypoteksinstitutet i framtiden. [103]

Utbildningsdepartementet

Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
Två nya treåriga linjer. [10]
Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]
Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]
Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. [30]
Stiftelser för samverkan. [50]
TV - politiken. [73]
Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning. [74]
Etisk granskning av medicinsk forskning.
De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. [75]
Översyn av lagen om pliktexemplar. [89]
Utvärdering av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan. Första året. [90]
Vad händer med folkhögskolan? [97]
6000 platser och 10 000 platser för försök i gymnasieskolan. Hur, var och varför? [106]

Jordbruksdepartementet

Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. [56]
Skördeskadeskydd för trädgårdsnäringen. [87]

Arbetsmarknadsdepartementet

Den regionala problembilden. [12]
Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
Mångfald mot enfald. Del 2.
Lagstiftning och rättsfrågor. [14]
Regionalpolitikens förutsättningar. [19]
Arbetsid och välfärd.
Arbetsid och välfärd. Bilagedel A.
Arbetsid och välfärd. Bilagedel B. [53]
Fungerande regioner i samspel. [55]
DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
— de tre första åren. [57]
Staten i geografin. [65]

Terroristlagstiftningen. [104]

Bostadsdepartementet

Parkeringsköp. [23]
Ny bostadsfinansiering. [71]
Förenklad handläggning av ansökningar om bostadslån m.m. [96]
Prövning av industrilokalisering enligt naturresurslagen. [105]

Industridepartementet

Statligt finansiellt stöd? [24]
Rapporter till finansieringsutredningen. [25]
Statens mät- och provstyrelse. [31]
Utländska förvärv av svenska företag - en studie av utvecklingen. [37]
Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]
Prospekteringspolitik. [92]
Prospekteringspolitik. Rapportdel. [93]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsministern Olof Palme. [1]
Integriteten vid statistikproduktion. [3]
Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]
Nominering av redovisningskonsulter. [59]
Kommunalbot. [64]
Förtroendevald på 90 - talet: Utmaningar och möjligheter. [108]

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på ^{avfall} och klor. [21]
Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]
Energiforskning för framtiden. [48]
Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]
Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. [52]
Nedsättning av energiskatter. [82]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. [83]
Ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken. Energi och trafik. Bilagedel. [84]

ALLMÄNNA FÖRLAGET

BESTÄLLNINGAR: ALLMÄNNA FÖRLAGET, KUNDTJÄNST, 106 47 STOCKHOLM,
TEL: 08-739 96 30, FAX: 08-739 95 48.
INFORMATIONSBOKHANDELN, MALMTORGSGATAN 5 (VID BRUNKEBERGSTORG), STOCKHOLM.